

A NÉMETORSZÁGI SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRT SZOCIALISTA
ORSZÁGOKKAL FOLYTATOTT POLITIKÁJÁNAK VIZSGÁLATA
1969-TŐL A HELSINKI KONFERENCIÁIG

D O K T O R I D I S S Z E R T Á C I Ó

Lukács Albin

1 9 7 8

T A R T A L O M

	Oldal
I. BEVEZETÉS	1
II. A NÉMETORSZÁGI SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRT /SPD/ HELYE ÉS SZEREPE A NÉMET SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG POLITI- KAI ÉLETÉBEN	5
1. Az SPD történelmi felismerése - nyitás a szo- cialista országok felé	5
2. Az SPD nagykoalíción belüli külpolitikai tevékenysége	13
3. A szociálliberális koalíció megalakulása és tevékenysége 1969-1972 ill. 1972-1975 között	23
4. Az SPD katonapolitikája	63
5. Az NSZK és az USA gazdasági és politikai kapcsolatai	70
III. AZ NSZK ÉS A SZOCIALISTA ORSZÁGOK ÁLLAMKÖZI KAPCSOLATAINAK NORMALIZÁLÓDÁSA	78
1. A Moszkvai Szerződés	78
2. A Varsói Szerződés	93
3. A csehszlovák-nyugatnémet egyezmény	100
4. Az NSZK valamint a Magyar és a Bolgár Nép- köztársaság diplomáciai kapcsolatainak felvétele	111

5. A Németországi Szociáldemokrata Párt és a Németországi Szocialista Egységpárt politi- kai és ideológiai harca és a két német állam kapcsolata	138
IV. ÖSSZEFOGLALÁS	163
V. JEGYZETEK ÉS FELHASZNÁLT IRODALOM	170

B E V E Z E T É S

A Német Szövetségi Köztársaságban az 1960-as évek elején egy olyan érdekes politikai folyamat kezdődött, amely nemcsak az ország belpolitikai életében eredményezett komoly változásokat, de az európai enyhülési folyamatot is kedvezően befolyásolta. Ez a folyamat az un. nyugatberlini csoport - WILLY BRANDT, EGON BAHR, KLAUS SCHÜTZ, HERBERT WEHNER stb. - kezdeményezésével a Németországi Szociáldemokrata Párton belül indult meg. Az említett csoport az 1950-es évek végén újraértékelve a nemzetközi erőviszonyokat felismerte, hogy a CDU-CSU pártok a szocialista országok irányában kialakított politikája nem hozta meg a kívánt eredményt, sőt az országot méginkább eltávolította a Német Demokratikus Köztársaságtól. Az SPD felismerte, hogy a történelmi realitások parancsolóan szükségessé teszik a párbeszédet, a megegyezést, s nem utolsó sorban kapcsolataik normalizálását a szocialista országokkal. Lassan, fokozatosan, megtorpanásokkal haladt a párt azon az úton, amelyet magának meghatározott.

Uj politikai stratégiáját az SPD "keleti politikának" nevezte el. Jóllehet ezen a néven vonult be nálunk is nemcsak a köztudatba, hanem a szakirodalomba is, mégis véleményünk szerint még a kifejezőmódban is el kell különülnünk a szociáldemokratáktól, mert nem hagyhatjuk, hogy saját terminus technikusaikat ránk erőltessék. A "keleti politika" megfogalmazást tehát nem fogadhatjuk el, helyette következetesen az SPD szocialista országokkal szemben folytatott politikájáról beszélünk.

Ez az új politikai irányvonal a magyar szemlélő számára sem lehet érdektelen. Ebben a folyamatban a központi szerepet a Németországi Szociáldemokrata Párt töltötte be,

ezért az értekezésben - a nyugatnémet politika egészéből kiragadva - az SPD-nek, mint pártnak a tevékenységét, szerepét kívántuk megvizsgálni. Az értekezés terjedelmének korlátozottsága, valamint a téma sokrétűségéből, szerteágazóságából óhatatlanul adódó szétaprózottság veszélye miatt a feldolgozás során a Németországi Szociáldemokrata Párt előbb említett új politikája főbb állomásainak, fejlődési tendenciáinak ismertetésére, elemzésére törekedtünk az 1969 októbere és 1975 augusztusa között eltelt időszakban. Az adott időszak legfontosabb kül- és belpolitikai eseményeire támaszkodva a párt politikájának fejlődését, mozgatórugóit kívántuk elemezni és nem az akkori nyugatnémet kormánypolitikát, bár úgy véljük, hogy az esetleges párhuzamok nehezen kerülhetők el, annál is inkább, mert ennek a kormánypolitikának az eredményei a jólismert és jelentős államközi szerződések megkötése a szocialista országokkal.

A Német Szövetségi Köztársaság és a szocialista országok párbeszéde során a szocialista országok testvérpártjai mindvégig egyeztetették állásfoglalásaikat s ennek az egységfrontnak rendkívül nagy szerepe volt az elért eredményekben. A Román Szocialista Köztársaság, Jugoszlávia és Albánia más és más okok miatt ugyan, de nem erről az egységes alapról indult ki, ezért az említett országok és a Német Szövetségi Köztársaság kapcsolatainak normalizálódási folyamatát nem vizsgáltuk az értekezésben.

Lényegesnek, történelmi jelentőségűnek tartjuk azt, hogy az SPD felülvizsgálta és átértékelte politikáját, mert ez volt az alapfeltétele annak, hogy a Német Szövetségi Köztársaság normalizálhassa viszonyát a Szovjetunióval, Lengyelországgal, Csehszlovákiával, Bulgáriával és hazánkkal, de nagy jelentőségű a párt hozzájárulása a két német állam közötti feszültség enyhüléséhez is.

Bár a folyamat gyökerei visszanyulnak egészen az 1960-

as évek elejéig, de az adott politikai viszonyok miatt, a döntő időszak az 1969 októbere és 1975 augusztusa közötti idő. 1969-re értek meg a külső és belső feltételei annak, hogy a párt politikai elképzeléseit a gyakorlatban is megvalósíthassa. Ez indokolta az említett időszak kiemelését és behatóbb vizsgálatát.

A disszertáció középpontjában tehát az SPD 1969-1975 közötti tevékenysége áll, az előzmények miatt azonban - azok természetétől függően - hol bővebben, hol rövidebben vissza kell nyulni egészen az 1960-as évek elejéig. A témakört a Helsinkai Konferencia megnyitásáig - 1975 októberéig - elemeztük, mert úgy érezzük ez a konferencia európai tekintetben az utóbbi évek legjelentősebb fóruma volt, s amelynek a Német Szövetségi Köztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság teljesen egyenrangú és egyenjogú résztvevője volt.

Célunk az volt, hogy a magyar szemlélő számára is - legjobb tudásunk szerint - foghatóbbá tegyük mit jelent valójában ez az ún. új keletű politika, mert annak kihátásai nem lehetnek közömbösek hazánk számára sem.

A téma feldolgozása során igyekeztünk feldolgozni annak megjelent és hozzáférhető irodalmát. A téma jellegéből adódóan levéltári kutatásokra nem nyílt lehetőségünk, viszont rendelkezésünkre álltak a legszükségesebb forrásanyagok. A feldolgozáshoz fontos dokumentációs anyagot nyújtott a magyar és nemzetközi sajtó, elsősorban a NÉPSZABADSÁG, a PÁRTÉLET, a TÁRSADALMI SZEMLE, a NEMZETKÖZI SZEMLE, VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓK, MAGYAR DOKUMENTÁCIÓ, a DER SPIEGEL, a DIE ZEIT, a NOVOJE VREMJA, a DIE NEUE GESELSCHAFT, a VORWARTS, az EINHEIT, stb. 1964-1975 közötti számai. A forrásanyagok közül áttanulmányoztuk az SPD kongresszusi határozatait, jegyzőkönyveit, az SPD és FDP politikusok interjuit, állásfoglalásait, WILLY BRANDT fontosabb műveit, az MSZMP KB

kongresszusi határozatait, KÁDÁR JÁNOS cikkeit és írásait, állásfoglalásait, a szocialista közösség párt- és állami vezetőinek találkozóiáról kiadott dokumentumokat, és nem utolsósorban az SZKP KB kongresszusi jegyzőkönyveit és határozatait, valamint a témával foglalkozó polgári történészek műveit.

A nyilvánosságra hozott anyagok elemzése úgy érezzük elegendő alapot ad az 1969-1975-ös esztendők SPD politikájának értékeléséhez. Az értekezésben korántsem dolgoztuk fel minden - az adott témával - összefüggő irodalmat, dokumentumot, csupán arra vállalkozhattunk, hogy a Német Szövetségi Köztársaság kül-és belpolitikájának változásait, azok kezdetét és célját, s e komplex egészen belül a Németországi Szociáldemokrata Párt szerepét megvizsgáljuk.

Ugy véljük célunkat sikerült többé-kevésbé elérni. Minden valószínűség szerint képet tudunk nyerni a szociáldemokraták vezette kormány külpolitikájának főbb és alapvetően pozitív jellemzőiről. Elért nagy eredményei mellett tisztában kell lennünk azonban azokkal a veszélyekkel is, amelyeket az SPD politikája magában rejt, hiszen nem titkolt célja mind erősebb politikai, ideológiai befolyást gyakorolni a szocialista országokra, s elsősorban azok fiataalságára. Nem szabad elfelejteni azt a tényt sem, hogy ideológiailag a szociáldemokrácia vizválasztó, hiszen kihasznál minden olyan lehetőséget, amellyel a szocialista országok között bizalmatlanságot szíthet.

II. NÉMETORSZÁGI SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRT HELYE ÉS SZEREPE AZ NSZK POLITIKAI ÉLETÉBEN

1. Az SPD történelmi felismerése - nyitás a szocialista országok felé.

A háboru után a párt - az ország politikai életében - betöltött helyét és szerepét a nyugati zónákban folytatott elméleti és gyakorlati politikai tevékenysége határozta meg.

A KURT SCHUMACHER vezette kommunista- és szovjetellenes jobbszárny reformista és revizionista politikája megtisztította a párt ideológiáját a még fellelhető marxista vonásoktól. Az amerikai imperializmus és a felleledő nyugatnémet finánc-tőke aktív segítőjeként közreműködött a szeparát német állam létrehozásában. Részt vállalt az alkotmány kidolgozásában - feltétel nélkül elfogadva azt, teljesen és maradéktalanul integrálódott a nyugatnémet kapitalizmus állammonopolista rendszerében. Az 1950-es években nagy szerepet játszott annak az ún. "szociális béké"-nek a megvalósításában, amelynek az volt a célja, hogy a "szociálpartneri" viszony alapján a munkásosztályt teljesen beolvassza a kapitalizmus rendszerébe. Jelentékeny volt a párt és a Német Szakszervezeti Szövetség összefonódása is. Nem ismerte el a háboru utáni - a Potsdami Szerződésben kialakított - határokat. Hevesen támadta a SED-t /Sozialistische Einheitspartei Deutschlands/, az NDK-t, a többi szocialista országot és a nemzetközi munkásmozgalmat, élesen elhatárolva magát a kommunistáktól meghirdette a demokratikus szocializmus tételét.

Annak ellenére, hogy az SPD 1966 decemberéig mint

ellenzéki párt tevékenykedett, megvoltak és egyre inkább felszínre kerültek azok a képességei, amelyek lehetővé tették, hogy kezdetben az egyes községi-városi-tartományi választásokon, majd 1969-ben már kormánypártként is hatalomra kerülhessen.

1966. december 1-én hivatalba lépett nagykoalícióban megalapozta politikai karrierjét, rugalmasabb külpolitikájával s kormányzás iránti felelősségének bizonyításával olyan - a C pártoknál szélesebb tömegbázisra tett szert, amely az 1969-es választásokon a kormányalakításhoz szükséges szavazati többséget biztosította számára. Az ut, amit az SPD a kormánykoalíció megalakulásáig megtett hosszú és nem mentes az ellentmondásoktól. Az ut fontosabb állomásait kongresszusi állásfoglalásai, átértékelte, újra fogalmazott "keleti politikája" a nagy- és kiskoalícióban kifejtett bel- és külpolitikai tevékenysége fémjelzik.

Az SPD hangzatos kommunista- és szovjetellenessége ellenére 1967 után már a párt sorain belül is megerősödött a "szocializmus alapértékeit" ujrafogalmazó, egy "emberhez méltó társadalom" követelményeit tartalmazó új pártprogram kidolgozásának és elfogadtatásának igénye.

A párt új alapprogramját 1959-ben Bad-Godesbergi kongresszusán fogalmazta meg. Az SPD ezzel az alapprogramjával mintegy megszabadította önmagát még meglevő marxista vonásaitól, s tulajdonképpen kimondta, hogy egyszer s mindenkor a kapitalista társadalmon belül kíván tevékenykedni. A program külpolitikai részében azonban már fellelhetők azok a vonások, amelyek jelzik, hogy a párt átértékelte a nemzetközi helyzetet, magáévá tette az európai enyhülés követelését,

lerakta azokat az alapokat, amelyekre a szocialista országokkal szembeni ún. "keleti politikáját" építette.

A programból a párt következő, lényeges célkitűzéseit emelném ki:

- a. Sokoldaluan rendezni kell a nyugatnémet politika más népekkel kapcsolatos kérdéseit.
- b. Normális diplomáciai, kereskedelmi kapcsolatokat kell kiépíteni minden nemzettel, tekintet nélkül azok kormányformájára, társadalmi szerkezetére.
- c. A béke biztosítása érdekében elengedhetetlenül szükséges a nemzetközi önrendelkezési jognak, az államhatárok sérthetetlenségének, más népek belügyeibe való be nem avatkozásnak, valamint az egyenjogúság elvének betartása.
- d. Az általános leszereléshez s a nemzetközi enyhüléshez vezető úton - az ENSZ keretén belül - helyi biztonsági rendszereket kell létrehozni.
- e. Az Egyesült Németország az európai biztonsági rendszer teljes jogu és kötelezettségű tagja legyen.
- f. A gazdasági fejlődés érdekében fejleszteni kell az európai államok együttműködését - mindenkor szem előtt tartva az egyenlőség alapelvének érvényesülését.³

Megítélésünk szerint e külpolitikai program - gondolunk itt elsősorban annak a., b., és c. pontjaira - jelentős mértékben hozzájárult a békés egymás mellett élés politikájának megvalósításához. Feltétlenül pozi-

tívan kell értékelni a párt azon törekvését, hogy kormányra kerülése esetén szélesebb politikai, gazdasági kapcsolatokat létesítene minden nemzettel. A program c. pontjában lefektetett elvekkel kapcsolatban hangsúlyozottan ki kell emelni azt a tényt, hogy az NSZK és a szocialista országok viszonyának megjavítására irányuló minden próbálkozás teljesen eredménytelen és kilátástalan lett volna ezen elvek elfogadása és betartása nélkül.

Az európai béke szempontjából kiemelkedő fontosságú a helyi biztonsági rendszerek kialakítására vonatkozó tétel, mert jelzi, hogy az SPD a politikai kérdések megoldásában nem a háborút és a fegyveres erőszakot tekinti az egyedüli módszernek. Ez a külpolitikai program elvileg zöld utat nyitott a szociáldemokraták számára, hogy kapcsolataikat a szocialista országokkal új alapokra helyezhessék. Az SPD későbbi koncepciói, elképzelései tulajdonképpen ehhez, az 1959-es párt dokumentumhoz nyulnak vissza, így a következő évi hannoveri kongresszus állásfoglalásai is Bad-Godesberg hatása alatt születtek meg. A kongresszus határozata leszögezte: "Az 1960-as évek külpolitikai problémái eltérőek az elmúlt évtizedétől és ezek a problémák sokszor nehezebbek lesznek."³⁶

A megváltozott körülményekre való tekintettel új módszereket sürgettek a bel- és külpolitikai kérdések megoldásában. Itt fogalmazták meg azokat - a későbbi kongresszusokon is hangot kapott - elképzeléseket, amelyek alapján külpolitikájukat - legyen akár az NDK-ról, akár a többi szocialista országról szó - megpróbálták egyeztetni a többi, CDU-CSU-FDP pártokkal. Nemzeti kérdésekben ez az egységfront adta volna biztos alapját a Szövetségi Gyűlés pártjainak. Feladták tehát

azt a korábban sokat hangoztatott alapelvüket, amely egyértelműen kizárta a C pártokkal való együttműködés minden lehetőségét.

A nemzetközi helyzet változását az az egyre inkább kibontakozó enyhülés jelezte, amely az USA és a Szovjetunió minőségileg is új kapcsolatainak kialakulását is lehetővé tette.

Amikor az NDK 1961. augusztus 13-án lezárta államhatárait Nyugat-Berlin felé, intézkedése nyomán az SPD éles ellentámadást indított. Állásfoglalásai, nyilatkozatai alig különböztek a CDU-CSU kormány heves NDK és szovjetellenes reagálásaitól. A város élén WILLY BRANDT személyében szociáldemokrata polgármester állott, így érthető, hogy ebben az SPD szervezetben erősödött meg elsőként a szocialista országokkal szemben alkalmazandó új külpolitikai tételek kidolgozásának igénye. BRANDT 1960-ban élesen támadta a kezdeményezések hiányát, több helyütt sürgette annak mielőbbi gyakorlati alkalmazását.⁹ Az AUSSENPOLITIK novemberi számában támadta ADENAUER kancellárt, amiért nem használta ki politikai offenzívára a diplomáciai-gazdasági kapcsolatokat.¹

BRANDT 1961 márciusában Washingtonban járt tanulmányozni KENNEDY elnök "békestratégiáját". A Haward Egyetemen megtartott két előadása az SPD új politikai irányvonalának kialakításában lényeges szerepet játszott, annál is inkább, mert 1962-ben EGON BAHR és BRANDT éppen KENNEDY békestratégiájának mintájára dolgozta ki új koncepcióját, amit BAHR 1963. július 15-én mondott el a bajorországi Tutzing város Evangélikus Akadémiájának egyik szemináriumán. Előadásában kétségét fejezte ki afelől, hogy az eddigi magatartás továbbfolytatásával, valamint is változtatni lehetne az újra-

egyesítés politikáján. Véleménye szerint "ideje és kötelességünk lehetőség szerint előítélet nélkül újra átgondolni ezt a kérdést."¹¹ A továbbiakban pontosan kifejtette véleményét: "Ha igaz az, és én hiszek benne, hogy a zónát nem lehet a szovjet befolyási övezetből kiszakítani, akkor ebből az következik, hogy minden politika az ottani rendszer erőszakos megdöntésére kilátástalan. Ez a következtetés szörnyen kellemetlen és szemben áll érzésünkkel, de logikus."¹¹

Koncepciójuk legnagyobb ellentmondása az, hogy elfogadják ugyan a status quo - amit feltétlenül pozitívan kell értékelnünk - de rögtön jelentkezik politikai hátsógondolatuk "a status quo igen, de használjuk fel annak megváltoztatására". Jól szolgálja ezt a célt - különösen a kulturális és gazdasági élet területén - az "áthatolás" és "transzformálás" politikája. A sajtóvélemények közül a liberálisnak számító DER SPIEGEL találóan jegyzi meg: "Ez a politika a hosszú ideig tartó meghódítást jelenti, de belülről."²

Az új koncepció szerzői által meghirdetett transzformálás és meghódítás politikája az SPD szocialista országokkal szembeni külpolitikájában - hol nyiltabb, hol burkoltabb formában - mindvégig megtalálható. Miután az NSZK gazdasági téren - ahogy az korábban céljuk volt - nem tudta az NDK-t megsemmisíteni, levonva a megfelelő következtetéseket, koncepciójukban a következő időszak feladataivá a két ország gazdasági kapcsolatainak és az eddigi un. "TREUHANDSTELLE" szélesebb körű kiépítését tették.

A WILLY BRANDT és EGON BAHR által kidolgozott koncepció talán így foglalható össze: "Az erősebb árukinálat a mi érdekünkben áll. A SZU-ban megnőtt a fogyasztási mámor, aminek pozitív hatása van. Nem látható be,

miért lenne ez másként a zónában."¹² BRANDT a német kérdéssel kapcsolatban hangoztatta, hogy annak megoldása csak a Szovjetunióval egyeztetve és semmiesetre sem ellenére lehetséges. Véleménye szerint új viszonyt kell kialakítani Kelet és Nyugat között.

A sajtó ezt a Tutzingi Akadémián előadott koncepciót "WANDEL DURCH ANNAERUNG" - "változás közeledés révén" - politikának nevezte el.⁸ Az új külpolitika szempontjai mellett lényeges magának a megvalósításnak a módja is. Nem nehéz levonni azt a következtetést, hogy ez tulajdonképpen nem más, mint a kis lépések politikája. Megerősíti ezt a véleményt BRANDT 1964. február 28-án a Hesseni Rádióknak adott nyilatkozata is. "Minden lehetséges fáradozással el kell érni a kicsibeni fellazítást, előbbre kell jutnunk addig is, míg nagyobb megoldások nem lehetségesek."

A bonni kormány egyes miniszterei /főleg SEEBOHM közlekedési miniszter/ az un. "Elűzöttek Szövetségei" nagygyűlésein olyan kijelentéseket tettek, amelyekkel durván beavatkoztak CSSR belügyeibe. Állást foglaltak a Müncheni Szerződés érvényessége mellett és kijelentették, hogy a Szudéta-föld az NSZK-hoz tartozik. E kijelentések éles, elütasító visszhangot váltottak ki nemcsak a CSSR-ben, hanem az NSZK-ban is. BRANDT külpolitikai érdekből sürgetett egy egységes állásfoglalást SEEBOHM-mal szemben.

BRANDT 1964. augusztusában DEAN RUSK-nak az USA külügyminiszterének küldött memorandumában részletesen kifejtette Kelet-Európával kapcsolatos elképzeléseit. "A következő periódusban kívánatosnak tűnik és nem kizárt minél szélesebb körű kapcsolatokat kiépíteni a keleti országokkal."¹⁰ Véleménye szerint ennek le-

hetősége elsősorban a gazdasági és kulturális élet területén adott. Fontosnak tartotta a jószomszédi kapcsolatokat perspektíváját felcsillantva bátorítani és támogatni az evolúció erőit. A szocialista országokkal folytatott kereskedelem nem lehet azonban öncélú, a nyugati politika összességében értékelve állandóan felül kell vizsgálni."¹⁰ - mondotta BRANDT.

A memorandum éles kritikát és nem tetszést váltott ki a CSU-CDU részéről. RAINER BARZEL élesen támadta az SPD elnökét, mert szerinte a kormányzópolgármester ártott a "német ügynek", s nem kérte ki a kormány véleményét. Mindebből azt a következtetést vonta le, hogy az említett SPD dokumentum a "három német állam" tételét támasztotta alá.⁵

1965. január 8-án az SPD elnöksége sajtóértekezleten ismertette pártja kormányprogramját. BRANDT a következő fő külpolitikai téziseket sorolta fel:

- hűség az Atlanti Szövetséghez
- szivós erőfeszítések az újraegyesítés megvalósítására
- törekvés a kelet-európai kapcsolatok megjavítására

Az SPD egyenlőre csak törekvésről beszélt, a diplomáciai kapcsolatok felvételére még nem gondolt.⁶

A párt elnöke 1965. január 28-án válaszolt RAINER BARZEL kritikájára. A "NEUE RHEIN ZEITUNG"-nak adott interjúban visszautasította a C pártok támadását. Ujra sikraszállt a szocialista országokkal való gazdasági és kulturális kapcsolatok fejlesztése mellett, amely az általános politikai légkör megjavítását szolgálná és szerinte egyben előkészítené a német újraegyesítés útját is, amely "nem lehetséges keleti politika nélkül"⁷

WILLY BRANDT 1965. április 12-én az USA-ban tett látogatását követően egy sajtóértekezleten újból megerősítette álláspontját: "Kapcsolatokat kell kiépíteni a kelet-európai szocialista országokkal, s fejleszteni kell belül a kereskedelmet."⁶ Sürgette a NATO-országok közös politikáját. Az 1965. szeptember 19-én megtartott Szövetségi Gyűlési választáson a CDU-CSU pártok 248 mandátumot /ez hárommal több, mint 1961-ben/, az SPD 202 mandátumot /12-vel több, mint 1961-ben/ kapott. A pártnak elsőízben sikerült több mint 200 képviselőt küldenie a Bundestagba. A nagy vesztes az FDP, amely 49 mandátumot kapott, 18 mandátumot veszített. Az 1965-ös választások - bár az SPD frakciója megerősödött - még nem hozták a párt számára a teljes sikert, hiszen céljukat, a C pártok legyőzését még nem tudták elérni.⁴

A párt elnöksége 1965. szeptember 22-én úgy döntött, hogy a párt elnöke BRANDT Nyugat-Berlinben marad kormányzó polgármesterként, ami egyet jelentett a nyugatnémet szövetségi politikától való időleges visszavonulástól, továbbra is ő maradt azonban pártja kancellárjelöltje.

2. Az SPD nagykoalíción belüli külpolitikai tevékenysége

A bonni kormánykoalíció - CDU-CSU-FDP - pártjai között 1966. október 27-én a következő évi költségvetés megtárgyalása során komoly nézeteltérések támadtak. A kérdés az volt, miként fedezzék a költségvetés több mint 4 milliárd márkás hiányát. Míg a CDU adóemeléssel kívánta volna a hiányzó összeget előteremteni, addig az FDP vezetősége úgy döntött, hogy semmiféle adóemeléshez nem járul hozzá. Követelték a költségvetés szigorú felülvizsgálását, a katonai kiadások csökkentését, s egy liberálisabb külpolitikai irányvonalat sürgettek.

Az FDP parlamenti frakciója a CDU-CSU kompromisszumos javaslatait nem fogadta el, s utasította minisztereit a kormányból való kiválásra. Döntésének magyarázatát egyik hivatalos kiadványában adta meg, miszerint a CDU-CSU belső válsága nemcsak a koalíciós kormányzást nehezítette meg, hanem NSZK tekintélyét is veszélyeztette.⁵

Hasonló volt a véleménye az SPD parlamenti csoportja ügyvezető elnökének, HERBERT WEHNERNEK is, aki hangsúlyozta, hogy a vezetés nélküli párt válsága - annak kiváltó okai miatt - magába rejti az állami válság veszélyét. "Minden eszközt igénybe veszünk, hogy elkerüljük az állam csődjét" - mondotta, majd hozzáfűzte, hogy pártja nem hajlandó semmiféle felelősséget vállalni a rossz kormányzás következményeiért, azért a felelősség kizárólag a koalíciót terheli.⁵

Az SPD bizalmatlansági indítványt nyújtott be a Bundestaghoz. Bár a lépésnek gyakorlati jelentősége nem volt, bizonyítani kívánták azt a nyilvánvaló tényt, hogy ERHARD kancellárnak nincs már többsége a parlamentben. Bár a Bundestag a javaslatot 255 /SPD-FDP/ szavazattal 244 /CDU-CSU/ ellenében elfogadta, ERHARD az alkotmányra hivatkozva megtagadta a felvetést.⁵ A koalíciós pártok közötti sikertelen tárgyalások után november 2-án ERHARD kancellár bejelentette távozási készségét, de kikötötte beleszólási jogát a kancellárjelölt kiválasztásába. A CDU országos vezetősége november 10-i ülésén KURT GEORG KIESINGER személyében új kancellárjelöltet állított fel.

Az ERHARD KORMÁNY bukásában az NSZK-t sújtó gazdasági depresszió, a külpolitikai elszigetelődés növekvő veszélye komoly szerepet játszott. A gazdasági válság miatt megugrott a munkanélküliek száma. Nyugtalanúságot váltott ki a fasiszta NPD előretörése a tartományi választásokon. Megromlottak az ország kapcsolatai első-

rangu szövetségeséhez az USA-hoz. A kezdődő európai politikai enyhülési folyamat NSZK elszigetelődésével fenyegetett.

WILLY BRANDT - az SPD elnöke - 1966 őszén "Békepolitika Európában" című könyvében az NSZK előtt álló legfontosabb kül- és belpolitikai feladatokat a következőkben jeölte meg:

- a. Elhárítani az elszigetelődés veszélyét.
- b. Rendezni a viszonyt Párizssal és Washingtonnal.
- c. Előrelépni az európai együttműködésben.
- d. Feloldani NSZK-ban a helyzetből fakadó görcsöt
- e. Világossá tenni, mi a nyugatnémet hozzájárulás a béke biztosításához és az európai békerendhez.¹¹

Az NSZK érdekelt az enyhülésben, ezért "álhatatosan, illúziók nélkül harcolunk a békéért" állapítja meg a szerző. BRANDT szerves egységet lát a katonai enyhülés és a politikai feszültség között. Ha sikerülne a katonai enyhülést összeforrasztani a politikai feszültség megszüntetésével, "akkor lehetséges a döntő jelentőségű előrehaladás a biztosított béke útján."⁵⁸ Fontosnak tartja a kérdéssel foglalkozó egyezményeket, amelyek "alkalmassak lehetnek arra, hogy jelentősen megjavítsák az európai békerend előfeltételeit."¹⁰

Az SPD önmagát látta igazolva az FDP és a C pártok hagyományos szövetségének felbomlásakor. A párt elnöksége határozott esélyt látott a hatalomrajutásra. Elképzeléseik szerint a válságból az egyedüli kiut csak

az új választások kiírása lehet, azért itt a pártnak úgy kell szavazatait megnövelnie, hogy az a hatalomra-jutást biztosítsa.

Nem látszott lehetetlennek a szociálliberális koalíció megvalósítása ^{isem} annál is inkább, mert Nyugat-Berlinben az Észak-Rajna-Westfáliában az SPD és FDP már jól együttműködött. BRANDT szorgalmazta a két párt közötti tárgyalásokat - amelyeket így jellemzett: "Bonni szempontból a tárgyalások megmutatták, hogy a szabad-demokratákkal könnyebben megértettük egymást a jövőendő kül- és németországpolitikájában, mint a CDU-CSU-val."¹²

A parlamenti pártok kijelölt tárgyalóbizottságai 1966 november közepétől tanácskozásokat folytattak a megalakítandó koalíciós kormány alapjáról. A két párt nézeteltérései miatt a CDU-FDP kombináció kiesett, egyre inkább előtérbe került a CSU által javasolt "nagy koalíció". Az SPD-n belüli nagy véleményeltérések ellenére a párt vezetősége e megoldás mellett döntött, mert amennyiben az FDP-vel lépett volna szövetségre, csak 6 szavazattöbbséggel rendelkezett volna a Bundestagban. A nagykoalíció hívei BRANDT és HERBERT WEHNER azzal érveltek, hogy így a pártnak esélye van kormányzás iránti felelősségét bizonyítani, s 1930 óta először részt venni a központi kormányhatalomban.

Az ERHARD kormány november végén eljuttatta lemondó levelét LÜBKE szövetségi elnöknek, aki december 1-én dr KURT GEORG KIESINGER-t kancellárrá nevezte ki. Az alkancellári és külügyminiszteri tisztséget WILLY BRANDT az SPD elnöke töltötte be. A miniszteri tárcák közül az SPD 9, a CDU 7, a CSU 3-at kapott.

A PRAVDA december 12-én megjelent cikkében a szemleíró MIHAJLOV a kiegyezés emberének nevezve KIESINGER-t,

pozitívan értékelte az új CDU-CSU-SPD kormányt. Elővigyázatos optimizmussal megkérdőjelezte, vajon tud-e a kancellár új külpolitikai programot formálni FRANZ JOSEF STRAUSS és GERHARD SCHRÖDER-rel szemben.

Az új kormány kormány-nyilatkozatát dr KIESINGER december 13-án ismertette a parlamentben. A program külpolitikai részében a kormány azon óhaját fejezte ki, hogy NSZK és USA kapcsolatai megszilárduljanak. Létfontosságának nevezte az országnak az USA-val és a többi NATO-országgal fenntartott szövetségét. A szovjet-nyugatnémet viszonytal kapcsolatban annak a véleményének adott hangot, hogy a két ország közötti viszony javításának alapja a szovjet-nyugatnémet gazdasági és kulturális kapcsolatok előmozdítása. Az NSZK javítani kívánja kapcsolatait a többi szocialista országgal is, különösképpen Lengyelországgal és Csehszlovákiával.

Az ODERA-NEISSE határ kérdésének rendezését ismét a békeszerződésre bízta, mert az egységes Németország határait külön egyezményben kell rögzíteni. Csehszlovákiával kapcsolatban hangoztatta az erős szakárnyékában kikényszerített Müncheni Egyezmény érvénytelenségét. A német kérdéssel kapcsolatban pedig kijelentette, hogy az NSZK kormánya továbbra is az egész német nép egyedüli képviselőjének tekinti magát. Szabadon választott német kormányt, önrendelkezési jogot követelt valamennyi német számára. A program-nyilatkozat befejező részében kormánya nevében állást foglalt a leszerelés mellett és bejelentette: NSZK nem törekszik az atomfegyver önálló birtoklására.⁶

Az NSZEP KB 1966. december 15-17-i plénumán kijelentették, hogy a Kiesinger kormány külpolitikai kon-

cepcióját lényegében a bonni uralkodó körök, régi érdekeket szolgálja. Az új árnyalatok és megfogalmazások csak azt a célt szolgálják, hogy NSZK kijusson elszigeteltségéből. Azzal, hogy átvette elődeitől az egyetemesi képviselői igényét, aláaknázták a két német állam kölcsönös megértésének alapját. Ennek ellenére az NDK továbbra is hajlandó felvenni a kapcsolatot az SPD-vel, a demokratikus, antifasiszta és haladó erőkkel.⁶

A szövetségi külügyminiszter a nagykoalíció második évében, 1967 augusztusában az AUSSENPOLITIK című külpolitikai folyóiratban "Hosszabb lélegzetű enyhülési politika" címmel cikket írt. Reményét fejezte ki, hogy az együttműködési és enyhülési politikát végül is minden oldalon elfogadják. A célzás a CDU-CSU jobboldali politikusainak szólt, akik egyre nagyobb akadályokat gördítettek az új külpolitikai vonalvezetés útjába. Cikkében BRANDT először beszélt úgy Németország másik részéről, mint államról.⁷

A szociáldemokrata párton belül új vonalat képviselt HERBERT WEHNER, az SPD egyik tekintélyes külpolitikusa. 1966. december 14-i, a WASHINGTON POST munkatársának adott nyilatkozatában elfogadta, hogy az NDK saját társadalmi fejlődését maga határozza meg. Véleménye szerint a német kérdés megoldására négyhatalmi értekezletet kellene összehívni a mindkét országban állomásozó fegyveres erők és fegyverzetük felülvizsgálására. Lehetőségként felvetette, hogy Moszkva és Bonn kidolgozhatna egy "osztrák megoldást" Kelet-Németország számára, vagyis Németországnak ezt a részét független, semleges, demilitarizált országgá nyilvánítanák.⁷

Egyetértünk azokkal az elemzésekkel, amelyek szerint a szocialista országokkal szembeni új SPD külpo-

litika 1967-1968-ra főbb vázában kialakult.

BRANDT sürgette az olyan új koncepció kidolgozást, amely "egy európai békerendszer alapvonásait tartalmazza". A Walter Rathenau születésének 100. évfordulóján rendezett ünnepségen elmondott beszédében hangoztatta, hogy ezt az új politikát parlamenti többség nélkül is ki lehet gondolni, de realizálni anélkül nem lehet.¹³

A CDU-CSU jobbszárnya egyre hevesebben támadta a Kiesinger kormány azon szándékát, hogy javítsa a viszonyt a Szovjetunióval és az európai szocialista országokkal - attól tartva, hogy KIESINGER, de különösen BRANDT hajlandó lesz a kibékülés érdekében engedményeket tenni. WERNER MARX CDU képviselő 1967. január 2-án a DIE WELT-ben megjelent cikkében arra hivatkozott, hogy Moszkva és a népi demokratikus államok a kapcsolatok javítását elfogadhatatlan feltételekhez kötik, nem is beszélve arról, hogy ezek az "egyoldalú egyezmények" NSZK-t is kedvezőtlen pozícióba juttatnák.⁷

1967 októberében az SPD Külügyi Osztálya felvette a kapcsolatot az Olasz Kommunista Párttal. Míg az országban belül a szociáldemokraták változatlanul heves kommunistaellenes politikát követtek, addig külpolitikájuk rugalmasabb volta lehetővé tette, hogy ezt a lépést megtegyék. Az OKP-tól elsősorban a szocialista országok felé irányuló külpolitikai stratégiájuk kidolgozásában vártak segítséget. A tárgyalások során szóba került a Német Kommunista Párt - DKP - újraengedélyezésének kérdése is. Joggal szögezhetjük le, hogy a DKP újraengedélyezése azért sem lehetett közömbös az SPD számára, mert a párt beiktatása miatt is akadoztak megbeszéléseik a szocialista országokkal.

LUDWIG ERHARD a CDU frakcióelnökének véleménye szerint a kelet-nyugati párbeszéd megkezdése előtt szorosabb együttműködést kell kialakítani a nyugat-európai országok között. Ugyanezen a véleményen volt FRANZ JOSEF STRAUSS, aki Londonban tartott előadásában a Hallstein doktrína feladását, a diplomáciai kapcsolatok felvételét, a Nyugat-európai Unió megalakulásához kötötte.

Az SPD és a C pártok közötti ellentét - különösen külpolitikai téren az un. "keleti politikában" - egyre nyilvánvalóbbá vált. A C pártok továbbra is kitartottak a Hallstein doktrína mellett, az NDK-t még de facto sem ismerték el, de ugyanígy a háboru utáni határokat sem. A Szovjetunióhoz fűződő kapcsolataikban néhány biztató kezdeményezésen és hangzatos frázisokon túl nem jutottak. A Müncheni Szerződést ugyan politikailag nem létezőnek tekintették, de kellő megértést nem tanusítottak Csehszlovákia érdekei iránt. Az atomsorompó egyezmény KIESINGER kancellár teljesíthetetlen feltételekhez kötötte. Az SPD ezzel szemben követelte a Hallstein doktrína árnyaltabb alkalmazását, s a kapcsolatok mielőbbi rendezését az érintett országokkal /Csehszlovákia, Lengyelország, NDK/

A két párt közötti ellentétek nemcsak a külpolitika, de a gazdasági élet területén is megvoltak, s főként a DM felértékelése körüli vitában éleződtek ki. Az SPD mellette, míg koalíciós partnerei ellene foglaltak állást. A CDU-CSU jobbszárnya, de az SPD baloldala és centruma is egyre terhesebbnek érezte az együttműködést. A CDU minden eszközzel egyeduralomra tört, de az SPD is szeretett volna nagyobb többséget szerezni a kormánykoalícióban.

A nagykoalíciónak sikerült urrá lennie azokon a súlyos gazdasági problémákon, amelyek megalakulását szükségessé tették. Az ország elszigetelődésének veszélye azonban továbbra is fennállt, hiszen néhány kezdeti, biztató lépéstől eltekintve haladás ezen a téren nem történt. Az SPD elnökének, WILLY BRANDT-nak 1975-ben megjelent emlékirata - Begegnungen und Einsichten - szerint ebben az időszakban egyre kisebb volt a valószínűsége a nagykoalíció további fennmaradásának. A pártok céljaikban eltávolodtak egymástól, mindkét oldalon megnőtt és egyre inkább felszínre került az elégedetlenség.¹³

A következő évi választásokon a koalíciós pártok mindegyike igyekezett megszerezni az abszolút többséget. Ennek azonban rendkívül csekély volt a gyakorlati valószínűsége, azért mindkét párt koalíciós partnert keresett, figyelmük fényszórója az FDP-re irányult. Az FDP mindenkor fenntartva a partner-választás jogát, úgy a C pártok, mint az SPD "tulkapásait" ellensúlyozandó, a mérleg-nyelv szerepét kívánta betölteni NSZK politikai életében.

A korábbi koalíció felbomlása óta az ellentétek a CDU-CSU és az FDP között nagyok, szinte áthidalhatatlanok voltak. Az FDP sok esetben még az SPD-nél is progresszívabb külpolitikája miatt kevés lehetősége volt a kompromisszumos megállapodásoknak is. Az FDP már 1963-as müncheni kongresszusán hangoztatta, hogy a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal mielőbb meg kell a viszonyt javítani.¹

THOMAS DEHLER - az FDP országos választmányának tagja - 1963. november 8-án Karlsruheban mondott beszédében a Szovjetunióban tett látogatására utalva

kijelentette: "Az oroszokkal lehet és kifizetendő dolog tárgyalni. Együttélésre kell törekedni a Szovjetunióval."² Birálta a bonni kormányt, amiért nem folytat Kelet irányában aktiv politikát, az újraegyesítésről hangoztatott üres frázisai a német kérdést nem vitték előre. A német kérdésre 1964 januári augsburgi beszédében ismét visszatért, véleménye szerint az újraegyesítés elérésére NSZK-nak a NATO-ból, NDK-nak pedig a Varsói Szerződésből ki kell lépnie. Németország ne semleges legyen, hanem a négy nagyhatalommal kössön biztonsági szövetséget. Sürgette a tárgyalások megkezdését a Szovjetunióval, valamint a gazdasági kapcsolatok kiépítését az NDK-val.³

Hasonlóképpen szólt ERICH MENDE - az FDP elnöke - 1964. május 6-án Bonnban egy diákszeminárium előtt. Szerinte az újraegyesítés csak lassu folyamat eredménye lehet, amit a Szovjetunió ellenére nem lehet megvalósítani éppen ezért azzal jobb viszonyt kell kialakítani. Állásfoglalása már csak azért is figyelemre méltó, mert MENDE az FDP jobbszárnyának szószólója volt.

Az FDP frankfurti kongresszusán ismét állástfoglalt az intenzív keleti politika és a szocialista országokkal való kapcsolatok felvétele mellett. Követelték a Hallstein doktrína feladását. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a német nép egyedüli képviselőtéről is lemondanak. Az NDK-val kiépítendő kapcsolatok terén az SPD "kis lépések" politikájával szemben a "közepes lépéseket" tartották alkalmasnak.⁴

3. A szociálliberális koalíció megalakulása és tevékenysége 1969-1972, illetve 1972-1975 között

Az 1960-as évek végén NSZK legnagyobb - még mindig megoldatlan - problémája a szocialista országokhoz fűződő kapcsolatainak rendezetlensége volt. Fennállt a veszélye annak, hogy amennyiben az európai enyhülés jegyében ezen kapcsolatait nem képes rendezni, menhetetlenül külpolitikai zsákutcába kerül, s elszigetelődik. Ez a felismerés adta az FDP és SPD koalíciójának bázisát. Kedvezett a koalíció megalakulásának az FDP balszárnyának megerősödése, aminek eredményeként 1968-ban WALTER SCHEEL-t választották meg a párt elnökévé.

Az 1969-es szövetségi elnöki választásokon a két párt - első közös politikai lépésükként - dr GUSTAV HEINEMANN személyében közös jelöltet állított fel, aki a választásokat a CDU-CSU-NDP jelöltjével szemben megnyerte. A Bundestag választásokon az SPD 224, a CDU 193, a CSU 49 és az FDP 30 mandátumhoz jutott.⁵ A választási eredmények kétségtelenné tették, hogy a lakosság többsége már nem támogatja a C pártok 20 éves politikáját. Elmúltak azok az idők, amikor a felfokozott szovjet- és kommunistaellenességgel parlamenti többséget lehetett szerezni. A választók politikai irányymódosítást kívántak, amit az SPD-re leadott szavazatok száma is mutat. /Az SPD 1965-ös választásokhoz képest 1 260 000-rel növelte szavazatai számát./⁴

A szeptember 30-án megindult koalíciós tárgyalásokon az SPD küldöttségében WILLY BRANDT, GEORG LEBER, HEINZ KÜHN, HERBERT WERNER, HELMUT SCHMIDT, ALEX MÖLLER és KARL SCHILLER az FDP részéről pedig WALTER SCHEEL, HANS DIETRICH GENSCHER, WOLFGANG MISCHNICK vett részt.

BRANDT október 3-án pártja parlamenti frakciója előtt beszámolt a tárgyalások eddigi menetéről, s egyben kérte a szociálliberális koalíció támogatását. Az SDP frakció ellenszavazat nélkül támogatta a pártvezetést, míg az FDP frakciójában hárman ellene szavaztak.

Október 21-én WILLY BRAND-ot - az SDP elnökét - a Bundestagban 251 szavazattal az NSZK szövetségi kancellárjává választották meg. Másnap az új kancellár javaslata alapján dr GUSTAV HEINEMANN szövetségi elnök kinevezte a minisztereket, akik még aznap letették hivatali esküjüket.

Kormány-nyilatkozatával az új kormány október 28-án mutatkozott be a Szövetségi Gyűlésnek. Programjukból e helyütt csak a témával összefüggő részeket emeltem ki. Az NDK-ról ott és úgy szóltak, mintha az az NSZK-hoz tartozna. Az egységes német nemzet nevében követelték a "németek önrendelkezési jogát". A napi politikai feladatok közül az alábbiakat tartották fontosnak:

- A nemzet egységét a két Németország közötti merevedés feloldásával kell megóvni.
- Meg kell akadályozni NSZK-NDK eltávolodását egymástól.⁵⁶

Az SPD tehát továbbra is kitartott az egységes német nemzet tétele mellett, jelezve ezzel azt, hogy nem tud, de nem is akar változtatni álláspontján, a továbbiakban sem hajlandó az NDK-t a nemzetközi jog szerint elismerni.

A külső szemlélő számára az SPD merev elzárkózása érthetetlennek és anakronisztikusnak tűnhet. A kérdés helyes megítéléséhez hozzátartozik az is, hogy nemcsak önszántából sétált bele ebbe a politikai zsákutcába.

Az NSZK 1949-ben elfogadott alkotmánya egyértelműen ki-
mondja az egykori Németország oszthatatlanságát és egy-
ségét. Márpedig egy ország alkotmánya alapvető politikai
kérdésekben keretet szab a mindenkori kormánynak. Ezt az
objektív tényt nem szabad figyelmen kívül hagyni, ugyan-
akkor ez azonban korántsem menti fel az SPD-t felelőssé-
ge alól, mert ennek ellenére az NDK de jure elismerésére
hallgatólagosan sor kerülhetett volna.

A kormány-nyilatkozat pozitívuma az, hogy míg KURT
GEORG KIESINGER az NDK-ról csak mint fenoménről beszélt,
addig ez a kormány már kormány szintű tárgyalásokat java-
solt az NDK-nak, felajánlva az erőszakról és a fenyege-
tésekről való lemondást.

A nyilatkozat külpolitikai részében hangot adtak
ismét annak a konstans törekvésüknek, hogy külpolitiká-
jukat valamennyi - a Bundestagban képviselt - párttal
együtt kívánják kialakítani. Utaltak ERHARD kancellár
1966 márciusi "békejegyzékére", valamint a nagykoalíció
kormány-nyilatkozatának megfelelő részeire. Hangsúlyoz-
ták a leszerelés és a fegyverkezés korlátozásának sze-
repét. Kifejezték készségüket a diszkrimináció nélküli
diplomáciai, gazdasági kapcsolatok felvételére és ki-
építésére minden állammal. Békét kínáltak a Szovjetu-
niónak és Kelet-Európa országainak.

Csehszlovákiának jelezték megállapodási készségü-
ket "amelyek kivezetnek a multból". A tárgyalások fel-
vételére időpontot javasoltak a szovjet kormánynak.
Ebben a külpolitikai programban válaszoltak hivatalo-
san a Lengyel Népköztársaság 1969 májusi javaslataira.
A program további részében csatlakoztak az atomfegyve-
rek továbbadását megtiltó egyezményhez, s javasolták
az ENSZ 1967. november 22-i határozatának elfogadását.

Sikraszálltak a vietnami háboru befejezése mellett, s a kérdés politikai megoldását szorgalmazták. Bonn továbbra is komoly erőfeszítést szándékozik tenni a NATO erősítésére, az erőegyensúly fenntartására, hangsúlyozták, majd állást foglaltak az európai katonai konfrontáció és az egyidejű, egyenlő mértékű fegyverkezési korlátozás mellett. A NATO-val kapcsolatban egyik fő céljuk olyan egység kiharcolása volt, amely a szocialista országokkal folytatandó tárgyalások során jobb pozícióhoz juttatná az országot.

Nyugat-Berlin kérdésében nyomatékosan aláhúzták, hogy a város helyzetén javítani kell, követelték a négyhatalmi státusz érintetlenül maradását, viszont reálisan látták azt, hogy a városnak feltétlenül szerepet kell kapnia a két német állam közötti gazdasági-politikai-kulturális kapcsolatokban.

Végezetül a programbeszéd az Európai Biztonsági Konferencia kérdésével is foglalkozott, kiemelve a gondos előkészítés szükségességét.⁵⁶

A kormány-nyilatkozat felolvasását a Bundestagban éles vita követte. KIESINGER hangoztatta, hiányolják a kormány-nyilatkozatból a döntő fontosságú mondatot, amely magába foglalná az egyedüli képviselést. Élesen bírálta BRANDT-nak azt a kijelentését, hogy két német állam létezik. "Hogyan képzelel el a kormány ilyen körülmények között a németek önrendelkezési jogát?" - kérdezte.¹²

A DKP - Deutsche Kommunistische Partei - állásfoglalása szerint BRANDT nyilatkozatában néhány bel- és külpolitikai kérdés új hangsúlyt kapott, a kormányprogram azonban messze elmarad a választópolgárok vá-

rakozása, továbbá a vezető SPD-FDP politikusok ígéretei mögött. Az NSZK-nak el kell ismernie az NDK-t nemzetközi jog szerint¹² - mondták.

NYIKOLAJ PODGORNIJ 1969. november 6-án a NOSZF 52. évfordulóján a Kremlben elmondott beszédében ismertette az SZKP és a Szovjet Kormány álláspontját. "A közelmúltban tartott Bundestag választások arról tanuskodnak, hogy a nyugatnémet lakosság mind nagyobb része rájön arra, hogy mennyire veszélyes - elsősorban az NSZK számára - az európai feszültség fenntartásának politikája, amelyet Bonnban két évtizeden keresztül folytattak. A Szovjetunió álláspontja az európai béke megszilárdítása volt és most is meggyőződésünk, hogy ennek a célnak az elérését nem kis mértékben elősegíthetné, ha az NSZK új kormánya olyan politikát folytatna, amely ténylegesen az európai realitásokból indul ki. Ezen az alapon mi az NSZK-val fennálló kapcsolataink megjavítása mellett szálltunk és szállunk sikra.¹³

Az SPD-FDP koalíció az 1969 októberi kormány-nyilatkozatot követő időszakban sokoldalú gazdasági-pénzügyi-belpolitikai tevékenysége mellett figyelmének fényszóróját a szocialista országokkal szembeni kapcsolatainak normalizálására irányította.

A Szovjetunióval, Lengyelországgal, Csehszlovákiával, illetve az NDK-val aláírt államközi szerződéseket, azok előzményeit, illetve eredményeit külön fejezetben érintettük. E fejezetben olyan belpolitikai kérdésekről kívánunk szólni, amelyek szoros összefüggésben állnak - akár mint gátló, akár mint elősegítő tényezők - az említett szerződésekkel, s tulajdonképpen az egész témakörrel.

Egyetértünk HAJDU JÁNOS-nak a TÁRSADALMI SZEMLE 1969 decemberi számában "Az NSZK új lehetőségek előtt" című cikkében közölt álláspontjával, amely szerint "az SPD-FDP koalíció külpolitikai mozgásszabadsága és cselekvőképessége ugyanis hosszú távon a gazdasági stabilitástól és a lényeges gazdasági problémák megoldásától függ."¹¹ Az SPD célja a konjunktúra további egészségtelen tulburjánzását megakadályozni. Dr. KARL SCHILLER gazdasági programja elsősorban a tőke összérdekeit szolgálta, s annyiban felelt meg a dolgozóknak is, amennyiben a monopóliumok kénytelenek a "jóléti társadalom" kategóriáiban gondolkodni. Tagadhatatlan, hogy bizonyos partikuláris tőkés érdekeket sértett a program.

BREZSNYEV az 1969-es választásokról 1969. október 27-én a szovjet-csehszlovák barátsági nagygyűlésen így nyilatkozott: "Figyelemreméltó változások történtek a politikai erők megoszlásában. Nem nehéz megérteni, milyen jelentőségű lenne például, ha a nyugatnémet kormány kivételesen elismerné az Európában kialakult határokat, beleértve az NSZK és az NDK közötti határt. Eleve érvénytelennek ismerné el a Müncheni Egyezményt, lemondana a CDU kormány által emelt jogtalan egyedüli képviseleti igényről, stb. Ilyen lépések, továbbá az NSZK csatlakozása az atomsorompó szerződéshez és részvétele más államokkal együtt - egy kollektív európai biztonsági rendszerben - vitathatatlanul új pozitív módon segítené elő azoknak a problémáknak a megoldását, amelyekről elsősorban függ a tartós béke és a népek biztonsága."¹⁴

A kormány 1970. január 14-én beterjesztett "Nemzet helyzeté"-ről szóló jelentésében számot adott elmúlt évi tevékenységéről. Hatalomra kerülésük óta csak három hónap telt el. E jelentésükben külpolitikai cél-

jaikat bővebben, részletesebben fejtették ki, mint korábban a kormány-nyilatkozatukban. A kormány külpolitikájának ellentmondásait a NOVOJE VREMJA 1970. január 27-i számában a kommentátor MELNYIKOV így ítélte meg: "Minden lépést, amely a kormánypolitikát a realitásokhoz közel viszi, olyan fenntartások kísérik, amelyek alapján véve tárgytalanná teszik."³⁴

Valójában arról volt szó, meg tud-e szabadulni az SPD.FDP azoktól a fenntartásaitól, amelyek előbb vagy utóbb megtorpedózhatják politikai erőfeszítéseinek sikerességét. Ide kívánczik ismét HAJDU JÁNOS-nak ugyancsak a TÁRSADALMI SZEMLE-ben kifejtett véleménye: "A szociáldemokraták - az FDP támogatásával - érdemleges, a demokratizálódás irányában ható belpolitikai reformokat kezdeményezhetnek és valósíthatnak meg, külpolitikailag pedig elindíthatják a Szövetségi Köztársaságot a szélsőséges revansizmus, a revíziós törekvések és a hagyományos német imperialista doktrína megmerevedett pozícióiból kivezető uton."¹¹

1970. januárja után egy olyan taktika bontakozott ki, amely egyrészt "belnémet" kérdésnek kiáltotta ki a német kérdést, másrészt más fontos kérdésekkel kapcsolta össze az un. "belnémet" kapcsolatokban történt előrehaladást.

Az SPD azzal, hogy az NSZK egyes külpolitikai lépéseit szoros összefüggésbe hozta a háboru utáni rendezés komplex problémájával - melyben a fő felelősség a győztes hatalmaké - visszatért egy olyan korábbi téziséhez, amelyet az uralkodó körök azért állítottak fel, hogy megtorpedózzák az európai biztonsági értekezletet.

BRANDT a már említett január 14-i jelentésben megkísérelt valamiféle ellentétet szítani a szocialista országok között is. Beállítása szerint csak az NDK egyedi követelése, hogy NSZK a nemzetközi jog szerint is ismerje el, míg a többi szocialista ország ezt nem is tartja elengedhetetlennek.

Hasonló törekvésekkel már a nagykoalíció idején is találkozhattunk, de ezek a szocialista közösség országai ellen kezdeményezett otromba fellazítási kísérletek mindenkor heves, elutasító reakciókat váltottak ki.

Megerősítve NDK-val szemben az egy nemzet teóriát, a kancellár így nyilatkozott: "Nem tagadjuk az ellentéteket, nem tagadjuk a társadalmi rendszerek különbözőségét, de látjuk a közösséget és a történelmi kapcsolatokat. Ez vonatkozik a két német államra is, amelyek különböző módon fejlődnek."¹⁶

Belpolitikai téren a helyzet egyre jobban kiéleződött. A CDU-CSU ellenzék minden eszközzel igyekezett megbuktatni a BRANDT-SCHEEL kormányt. Támadásuk fő tüzét a moszkvai és varsói tárgyalások ellen irányították, hangoztatva, hogy a kormány kiárusítja az ország érdekeit. Nem riadtak vissza a hamisításoktól, megvesztegetési kísérletektől sem. A Bundestag áprilisi ülészakán frontális támadást indítottak a kormánykoalíció ellen.

Ilyen feszült belpolitikai viszonyok között került sor a legnagyobb kormánypárt az SPD kongresszusára 1970. május 11-14 között Saarbrückenben.

A kongresszus feladata az volt, hogy bel- és külpolitikai kérdésekben utmutatást adjon a szövetségi kor-

mány szociáldemokrata tagjainak. Az itt megtárgyalt kérdések közül azokat emeltük ki, amelyek a 70-es évek külpolitikai irányvonalát meghatározták.

WILLY BRANDT pártelnök referátumában továbbra is lényegi helyet foglalt el a párt korábbi - az ellenzékkel közös külpolitikára irányuló - törekvése. Megítélésem szerint ez a célkitűzés már eleve kudarcra ítélt, mint ahogy azt a későbbi évek eseményei igazolták is, hiszen pontosan azon a területen kísérelték meg az együttműködést, ahol az ellentétek legnagyobbak voltak az SPD és a C pártok között.

"Közelebb jutni az európai békerendhez, ez a feladatunk ebben az évtizedben" állapította meg a kongresszus határozata.¹⁹ Ez a szellem hatotta át azokat az itt hozott határozatokat, amelyeket az európai enyhülés szempontjából nagyon fontosnak tartunk. Az SPD volt az az első nyugatnémet tömegpárt, amely elhatárolta magát a korábbi CDU-CSU kormányok területi követeléseitől. "Az NSZK-nak nincsenek területi követelései sem a 70-es években, sem azon tul."⁵⁰

Kongresszusi állásfoglalásuk elsőizben mondta ki a területi szuverenitás tiszteletben tartását, valamint azt a lényeges kitételt is, hogy nem kívánják erőszakkal megváltoztatni a szerződéses partner társadalmi strukturáját sem. Határozott kívánságuk volt az NSZK és a Varsói Szerződés tagállamai között fennálló viszony normalizálása, valamint a két német állam kapcsolatának rendezésén kívül Nyugat-Berlin helyzetének megnyugtató szabályozása.

A kongresszus határozata üdvözölte az erfurti találkozót és egyben reményét fejezte ki, hogy a közelgő kasseli találkozó - ahol a két német állam békés egymás mel-

lett éléséhez elengedhetetlenül szükséges kérdéseket kell tisztázni - szintén eredményes lesz. Határozottan állást foglaltak a vitás kérdések békés úton történő rendezése mellett. Határozataik pozitív hatása a későbbi, Szovjetunióval folytatott tárgyalások hangnemében, elért eredményeiben jól érezhető volt. A területi szuverenitás és a társadalmi rendszerek tiszteletben tartásának elve, az erőszakról való lemondás hatalmas előrelépést jelentett az európai enyhülés útján, s egyuttal azokat az alapokat is megteremtette, amelyekre az NSZK s a szocialista országok kapcsolatai épültek.

Véleményük szerint a két német állam között a szerződéseket - azok jellegéből adódóan - a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően, mint harmadik féllel kell megkötni. Bár verbálisan elutasítottak mindenfajta NDK-val szembeni megkülönböztetést, ez azonban mégsem jelentett egyet részükről az NDK nemzetközi jogi elismerésével.

A pártvezetés álláspontjától eltérő, annál progresszívabb határozati javaslatot terjesztett elő több, hagyományosan radikálisnak ismert kerület küldötte. Javaslataikban felszólítják az SPD szövetségi minisztereket és magát a Bundestag SPD frakcióját, hogy energikusabban lépjenek fel a C pártok reakciós hecckampányai ellen, amelyeket a Springer sajtó is támogat. A bremeni és a Hessen-Süd kerület követelte, hogy a kormány ne hagyja magát eltántorítani a következetes enyhülési politikától. Duisburg, Mühlheim-Ruhr, valamint Hessen-Süd és Bremen-Lehe Nord kerületek határozati javaslatukban sürgették a diplomáciai kapcsolatok felvételét a szocialista országokkal.⁵¹

A saarbrückeni kongresszus megerősítette az 1969-ben megfogalmazott kormánypolitikát, s annak részeként

a "keleti politikát" is, ami viszont egyet jelentett az SPD-FDP és a C pártok között már a 60-as évek második felétől fennálló véleménykülönbségek elmélyülésével. Ez azonban korántsem vonatkozott a hadügyi politikára. Ezen a kongresszuson ismét hangoztatták, hogy a NATO katonai erősítésével konstruktív NATO politikát kívánnak folytatni, ami viszont egyet jelentett a katonai költségvetés és a fegyverkezés ütemének növelésével. A pozitívumok mellett komoly negativuma ez az SPD politikájának, hiszen a sokat emlegetett európai enyhülés elképzelhetetlen a katonai enyhülés nélkül.

A NOVOJE VREMJA a kongresszus értékelésében megállapítja, hogy Saarbrücken nem javasolt hatékony ellenmegoldást a nyugatnémet reakcióval szemben.³⁵

Feltétlen új elemként jelentkezett WILLY BRANDT határozott állásfoglalása a békés egymás mellett élés mellett. Egyetértett a SED-vel abban, hogy német földről soha többé ne induljon ki háború.

BRANDT és a pártelnökség reformista ideológiájuk megerősítését, elméleti programjuk kidolgozását az alábbi okok miatt tartották fontosnak és szükségesnek:

- Az SPD az eddiginél világosabban kívánja elhatárolni magát a CSU-CDU-tól.
 - Következetesebben kézben tartva az állammonopolista rendszer gazdasági, politikai folyamatait, a társadalmi élet szélesebb területeit kívánja irányítani.
 - Ideológiailag a baloldaltól is elhatárolva magukat a politikai élet meghatározó ereje kívánnak lenni.
- BRANDT az SPD baloldal követelését - térjenek vissza

osztályalapokra - elutasította és megerősítette Bad-Godesbergi programját.

Ugyanezzel a kérdéssel foglalkozott 1970. szeptemberében az SPD egyik dokumentuma. Hangsúlyozták, hogy politikailag szükséges s elengedhetetlen érdemi lépéseket tenni a szocialista országok felé - de semmiféle új külpolitika sem tudja eltüntetni a két társadalmi rendszer közötti különbséget. A szociáldemokraták számára - amint az a dokumentumokból is kitűnik - a külpolitika és az ország társadalmi berendezkedésének védelme elválaszthatatlan egységet alkot.³⁶

Az ellenzék nem szüneteltetve támadásait, nacionalista érzelmek felkorbácsolásával megpróbálta a közvéleményt maga mellé állítani. Támadásaik pergőtüzében WALTER SCHEEL külügyminiszter kijelentette, hogy az Odera-Neisse határt európai realitás. Kijelentése jelentős lépés volt a konkrét - lengyel-nyugatnémet - tárgyalások irányába.

A kormány elleni uszítás arra készítette az SPD elnökséget, hogy hivatalos határozatban kérje fel a kormányt keleti politikájának következetes folytatására. Ez a júniusi elnökségi állásfoglalás is jelzi, hogy az SPD felmérte hova vezet a kormány elleni támadás. WILLY BRANDT, HERBERT WEHNER, HELMUT SCHMIDT, JÜRGEN WISCHNEWSKI, ANNE-MARIE RENGGER hevesen támadta az ellenzéket. Sürgették a kormányt a szovjet-nyugatnémet szerződés mielőbbi megkötésére, s ez további lendületet adott a két ország között folyó tárgyalásoknak.²³

Az ellenzék 1970. június 4-én bizalmatlansági indítványt nyújtott be a Bundestagba. A névszerinti szavazások alkalmával 247 igen és 241 nem szavazat szüle-

tett - s ez jelezte, hogy az SPD-re háruló nyomás erősödött. Az ellenzék támadásának ez csak a kezdő lépése volt. A június 18-i hétórás maratoni vita során FRANZ JOSEF STRAUSS és RAINER BARZEL szinte már hazaárulással vádolta a kormányt. A támadást csekély többséggel - 250 igen és 242 nem szavazattal - sikerült kivédeni.²⁴

Az időközben megtartott szövetségi tartományi választásokon a C pártok saját politikájukat igazolni, a szociáldemokratákat gyengíteni, a szabaddemokratákat pedig a szövetségi gyűlésekből eltávolítani igyekeztek. A kormánykoalíció tartományi pártjai összességében nem kaptak kevesebb szavazatot, így a CDU-CSU kívánt politikai célját nem érte el. A választások eredménye a koalíció szempontjából kedvező volt, mert az addigi tapasztalatok szerint a bonni kormánypártok a helyi választásokon mindig rosszabbul szerepeltek, mint a mindenkori ellenzék, ezuttal pedig még tartani is tudták szavazataik számát. A bonni politikában tovább tartott a polarizálódás.

A moszkvai és varsói tárgyalások menetét nemcsak az ellenzéki pártok szüntelen éles támadása, de az SPD saját következetlensége, indokolatlan fenntartásai is megnehezítették. Az áttérést - úgy Moszkvában, mint Varsóban - akkor sikerült elérni, amikor a bonni tárgyaló fél elismerte a realitásokat, s meg tudta győzni partnereit is.

A moszkvai szerződés aláírása után az áttelepültek és szövetségeseik aktivizálódtak. A szövetségek vezetőinek többsége a CDU-CSU-hoz tartozott - SPD soraiból sem hiányoztak - így az ellenzék még erősebb kormányellenes támadást indított. Az SPD mert nem tudott, de nem is akart teljesen szakítani velük, bizonyos fokig önmaga foglya lett. A párt és a revansista szervezetek között furcsa háború kezdődött.²⁵

A kormány az áttelepültek és szervezeteik méregfogát úgy kívánta kihuzni, hogy azok amolyan kulturális egyesületté alakuljanak át. HERBERT HUPKA - a sziléziai áttelepültek szövetségének elnöke, SPD képviselő - saját pártja ellen uszított, míg végül is kivált a párt sorából és átlépett a CDU-CSU-hoz. Ugyanakkor az FDP egy szélsőséges konzervatív, kormányellenes képviselőjét kizárta soraiból. Bár ezek a kilépések, kizárások az adott helyzetben szükségesek voltak, gyengítették a kormány parlamenti bázisát.

Az SPD szeptember közepén újólág megerősítette pártja szocialista országok irányában folytatott politikáját. Szeptember 13-i ülésén a pártelnökség a moszkvai szerződéssel kapcsolatban megállapította, hogy az az NSZK érdekeinek megfelel. Célul tűzték ki, hogy Lengyelországgal Csehszlovákiával és NDK-val mielőbb hasonló megállapodások szülessenek. Sikraszálltak az NDK-hoz fűződő kapcsolataik szerződéses rendezése mellett, ugyanakkor fenntartották korábbi álláspontjukat, s az országot de jura továbbra sem ismerték el.

Ismét hangoztatták a NATO megerősítésének jelentőségét, mondván annak hatékonysága a feszültség csökkentésének előfeltétele. Fontosnak tartották a kapcsolatok javítását a Varsói Szerződés országaival, ez azonban semmiféle változást nem jelentett a kommunista és szociáldemokrata mozgalom alapvető ellentéteiben.²⁶

Az 1970 augusztus végén Arvikában megtartott osztrák-nyugatnémet-svéd szociáldemokrata pártok csucstalálkozóján, amelyen WILLY BRANDT, OLAF PALME, HERBERT WEHNER, TORSTEN NIELSON vett részt, kiemelték a svéd szociáldemokrata párt közvetítő szerepét a moszkvai tárgyalások előkészítésében.

Október folyamán az FDP további polarizációja miatt az SDP-FDP parlamenti frakciójának helyzete tovább nehezedett. Az FDP korábbi elnöke ERICH MENDE átlépett a CDU-hoz, STARKE a CSU-hoz csatlakozott, ZOGELMANN pedig a nemzeti liberális frakció szervezetének küldötteként a CDU-t választotta, ezzel a koalíciós pártok parlamenti többsége 6 főre csökkent.²⁷ Az átlépések ellenére a kormánypártok úgy döntöttek, hogy az utat végigjárják és a parlamenti ciklus végéig - 1973-ig - kormányon maradnak. Ezt az álláspontot erősíti meg BRANDT október 23-án egyik felszólalásában: "Arról van szó, hogy visszaverjük a kormány elleni támadásokat és változatlanul megvalósítsuk a kormányprogramot."⁶

Október 22-én a nyugat-berlini TELEGRAF-nak adott interjújában a kormánykoalíció fenntartásának szükségességét hangoztatva reményét fejezte ki, hogy annak előfeltételeként az FDP - korábbi válsága után - ismét egységes és szilárd lesz. Utalt a választások esetleges előbbre hozására, de hozzáfűzte, hogy új választások kiírására csak kényszerhelyzetben kerülhet sor. A mult tanulságaként figyelmeztetett arra, hogy ébernek kell lenniök, nehogy NSZK-val is az történjék, ami a weimari Németországgal.²⁸

Az SPD pártközpontját nyugtalanította a jobboldal felerősödése. A pártvezetés véleménye szerint válságos helyzetben - az új választásokon- népszavazás jellegű parlamenti választás mondaná ki a végső ítéletet a kormány külpolitikája felett. A jobboldali restaurációs veszélyek kivédésére WEHNER, a párt nagytekintélyű elnökhelyettese, politikai akciót, kemény küzdelmet helyezett kilátásba. Szenvedélyesen és hevesen támadva a C pártokat, akárcsak BRANDT, elutasította a nagykoalíciót.

A politikai harc a közelgő hesseni és a bajor tartományi választások miatt kiéleződött. A CDU-CSU célja ugyanaz volt, mint a tavaszi regionális választásokon. Gyengíteni a bonni koalíciót, az FDP-t Hessenben kibuktatni, Münchenben pedig a tartományi gyűlésbe való visszatérésüket akarták megakadályozni.

Maga a CDU-CSU sem volt egységes állásponton, a kormány azonnali megbuktatásának kérdésében komoly véleménykülönbségek merültek fel. A CDU un. "Evangélikus Munkaközössége" - GERHARD SCHRÖDER szárnya - és HELMUT KOHL mérsékeltebb hangot ütött meg. Nem voltak hívei a kormány azonnali megbuktatásának, mert látták, hogy az un. "keleti politikát" súlyos külpolitikai következmények nélkül nem lehet meg nem történné tenni.

A november elején megtartott hesseni választásokon nem sikerült a szabaddemokratákat kibuktatni, a koalíciós pártok együttesen 56 %-ot kaptak.

A politikai közhangulatot a "Geldner ügy" még jobban kiélezte. Egy FDP képviselő, KARL GELDNER, közjegyzőileg hiteles okiratokkal bizonyította a CSU csábítási kísérletét. Az ellenzék nemcsak az ország közvéleménye előtt igyekezett befeketíteni és diszkreditálni a kormányt, hanem megpróbálta a NATO partnereket is Bonn ellen ingerelni. Fáradozásukat nem sok siker koronázta, hiszen Franciaország aktívan támogatta a "keleti politikát", de Londonnak sem volt érdeke a CDU-CSU újbóli kormányra juttatása.²⁹

Nyugati szövetségeseik közül egyedül az USA befolyásos politikai körében, a "héjják"-nál tudtak a BRANDT kormány ellen hangulatot kelteni. Az e csoporthoz tartozó ACHESON CLAY - a németországi USA

zóna egykori katonai kormányzója - és MC CLAY amiatt nyugtalankodott, hogy az Egyesült Államok nem ellenőrizhette Bonn politikáját. 1969 december elején a nyugatnémet jobboldali sajtó már arról cikkezett, hogy Washington és Bonn között komoly véleménykülönbségek vannak. WILLIAM ROGERS külügyminiszter erőlyesen cáfolta, hogy Washingtonnak kifogásai lennének Bonn "keleti politikájával" szemben és egyuttal kijelentette: "Az USA teljes bizalommal viseltetik a BRANDT kormány iránt" MC CLOSKEY USA külügyi szóvivő 1970 január 18-án kijelentette, hogy a bonni erőfeszítéseket elsősorban azért támogatják, mert az a "keleti országokhoz fűződő kapcsolatok javítását kívánja elérni", majd hozzátette: "Washington reméli, hogy Bonn erőfeszítései eredményesek lesznek."³⁰

Az USA kormányának tagjai nem egyszer kerültek ellentmondásba egymással. ELIOT L. RICHARDSON külügyminiszterhelyettes a hamburgi DIE WELT-nek 1971. április 18-án adott interjújában kifejtette, hogy országa ellenezné, ha az NSZK az Odera-Neisse határt nemzetközi jogi hatállyal elismerné, mert ez a lépés ellentmondana a négy nagyhatalom egész Németországot érintő felelősségének és jogának. Ha hivatalos véleményként fogadnánk el a Richardson által képviselt "héjják" véleményét, ez azt jelentené, hogy amíg az USA hivatalosan is elismeri az Odera-Neisse határt, ugyanezt Bonnak nem engedi meg. Ilyen alárendeltségi viszony a két ország között sem a 60-as, sem a 70-es években nem volt. A külügyminiszterhelyettes nem túl optimista megítélése szerint a BRANDT kormány keleti politikájának erőfeszítései nem járnak feltétlenül sikerrel, viszont nem tartotta kizártnak a két német állam egyidejű ENSZ felvételét.³¹

Az Amerikai Egyesült Államok és az NSZK között voltak ugyan vitatott gazdasági-pénzügyi kérdések, összességében azonban megállapítható, hogy Washington támogatta Bonnt a Szovjetunióval, Lengyelországgal és az NDK-val való kapcsolatok felvételében tekintve, hogy azok teljesen az amerikai kívánságok alapján nyugodtak.⁶⁰

A koalíciós kormány helyzetét az 1971-1972-es belpolitikai válság, a C pártok szüntelen támadása megnehezítette. Az ellenzék gazdaságpolitikai támadásának kivédésére igyekeztek külpolitikai téren olyan eredményeket elérni, amellyel a közvélemény támogatását megnyerhetik.

A kormány nemzetközi tekintélye egyre nőtt. Nyugati szövetségeseik támogatták az un. "új keleti politikáját" bár, mint már említettük, az USA egyes köreiből mindez nyugtalanosságot váltott ki.

Az SZKP XXIV. kongresszusán LEONYID BREZSNYEV az SZKP főtitkára a Központi Bizottság nevében megállapította, hogy pártja kész a szociáldemokratákkal való együttműködésre úgy a békéért, demokráciáért, mint a szocializmusért vívott harcban "de semmit sem enged ideológiájából, forradalmi elveiből".¹⁷

"Új távlatok nyíltak Európában az NSZK-val való kapcsolatainkban történt lényeges haladás eredményeképpen" - állapította meg a főtitkár.¹⁷ Figyelmeztette az SPD-FDP koalíciót és nyugati szövetségeseit, hogy bár Bonn a SZU és a szocialista országok egyik legfontosabb követelését, a határok sérthetetlenségét elfogadta, azok ratifikálásának halogatása bizalmatlanságot kelthet NSZK politikájával szemben, mérgezné az európai politikai légkört, s csökkentené a nemzetközi feszültség enyhülésének kilátásait.

A Szovjetunió a maga részéről kötelezettséget vállalt Bonnal szemben a szerződésben foglaltak teljesítésére:
"Hajlandók vagyunk megtenni a magunkét az NSZK és Európa szocialista része közötti kapcsolatok rendezéséhez és javulásához vezető uton, ha természetesen a másik fél is a szerződés betűjének és szellemének megfelelően jár el."¹⁷
A kongresszus békeprogramjában nyomatékosan aláhuzza, hogy alapvető fordulatot kell végrehajtani Európában az enyhülés és a béke felé. A kollektív biztonság megteremtése megerősíti az összeurópai biztonsági értekezlet összehívásának szükségességét.

Ennek az alapvető fordulatnak a megteremtése nagy mértékben függött attól, hogy vajon sikerül-e Bonnban továbbfolytatni az 1969-ben megkezdett politikát, ratifikálni a Szovjetunióval és Lengyelországgal aláírt szerződéseket, rendezni a viszonyt az NDK-val és Csehszlovákiával, avagy az NSZK visszazuhán a CDU-CSU politikai zsákutcájába.

BRANDT kancellár 1971 szeptemberében Oreanda-ban tett látogatását a NOVOJE VREMJA "Helyes uton" címmel kommentálta.³⁹ A látogatás jelentős mértékben hozzájárult a nyugatnémet-szovjet kapcsolatok kiszélesítéséhez. A tárgyaló felek megállapodtak a rendszeres - különböző szintű - konzultációk folytatásában.

A Nyugat-Berlin helyzetét rendező négyhatalmi megállapodás parafálására 1971. szeptemberében került sor. A megállapodás rendezte az évek óta fennálló vitás kérdéseket, s így az NDK hajlandónak mutatkozott tárgyalásokat kezdeni a két német állam közötti alapszerződésről.

A CDU 1971 októberében Saarbrückenben megtartott kongresszusán ismét bebizonyította, hogy egyenlőre még

nincs abban a helyzetben, hogy az SPD-FDP kormány irányvonalával szemben komoly alternatívákat ajánlhasson fel.²

Az SPD rendkívüli - november 18-20 között megtartott - kongresszusán a pártelnök WILLY BRANDT a kormányzásban eltöltött félidő politikai mérlegét elemezte. A kongresszus maradéktalanul támogatta a külpolitika új irányvonalát, melynek alapelemei: barátság Nyugattal, megértés Kelettel. A Varsói Szerződés ratifikálásának feltételéül szabták a nyugat-berlini megállapodások érvénybeléptetését. Aktuális külpolitikai feladatként jelölték meg az összeurópai biztonsági értekezleten és a bécsi haderőcsökkentési tárgyalásokon való részvételt. A kongresszus kedvező hangnemben, konstruktívan nyilatkozott az enyhülési politikáról, teljes támogatásáról biztosította a kormányt politikai feladatai megvalósításában.³⁷

Az NDK-NSZK tárgyalások eredményeként 1971. december 17-én Bonnban, majd december 20-án Berlinben a polgári személyek tranzitforgalmát szabályozó megállapodásokat irtak alá.³⁸ Ezzel elhárult az utolsó akadálya is a négyhatalmi Berlin-West egyezmény aláírásának. A megállapodások a két német állam kapcsolatában is érezhető változást eredményeztek. A két állam először kötött egymással nemzetközi jogi szerződést.

1972-ben WALTER SCHEEL moszkvai látogatását követően a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsában egy nyugatnémet, a Bundestagban pedig egy szovjet csoport alakult meg a kapcsolatok elősegítésére. Megállapodtak a konzulátusok felállításában és Frankfurtban egy szovjet bank megnyitásában, valamint új légügyi egyezményt irtak alá.

A moszkvai és varsói szerződések bonni procedurája 1972. januárjában indult meg. A CDU-CSU ellenzék minden

eszközzel arra törekedett, hogy a Bundestag jogi bizottsága mondja ki a szerződések összeférhetetlenségét az alkotmánnyal. Miután ezt nem sikerült elérniük követelték, hogy elfogadásukat kössék kétharmados parlamenti többséghez. A jogi bizottság mindkét követelésüket elvetette, így a szerződések életbeléptetéséhez egyszerű parlamenti többségre volt szükség, a ratifikálási eljárás mégis négy hónapig huzódott. Az ellenzék tudatosan félrevezetve a közvéleményt, igyekezett elhitetni, hogy az új tárgyalások, s ugymond a kedvezőbb szerződések elérésének feltétele ill. lehetősége adott. Az SPD és az FDP ezzel szemben azzal érvelt, hogy az új tárgyalásoknak nincs alternatívája, nincs lehetőség és nincs is szükség új tárgyalásokra, új szerződésekre.

BRANDT március 21-én a Párttanács, Pártválasztmány és az Ellenőrző Bizottság előtt elszánt küzdelemre hívott fel a C pártok ellen és ismételten hangoztatta, csakis ratifikálásról és nem pedig új tárgyalásokról lehet szó.⁴²

A bonni kormány első olvasásra 1972. február 23-án terjesztette be a Bundestagnak a moszkvai és varsói szerződést. Az első olvasást követő 26 órás heves vitában közel 50 képviselő fejtette ki véleményét. A kormánykoalíció képviselői szívesen védték a szerződéseket. Hangsúlyozták a dokumentumok történelmi jelentőségét a kétoldalú kapcsolatok továbbfejlesztésében, s méltatták azok komoly hozzájárulását az európai enyhüléshez. Az ellenzék kerülte a konkrétumokat, időről-időre bizonygatta békés szándékait, s érdekeltségét a jószomszédi kapcsolatokban.

Az SPD-FDP frakció gyengítésére a C pártoknak sikerült rábírnia HERBERT HUPKA és FRANZ SEUME nyugat-berlini SPD politikusokat, hogy csatlakozzanak a CDU-hoz. HUPKA távozása az SPD-ből már csak idő kérdése volt, mert a

moszkvai szerződés megkötése óta gyakorlatilag a CDU politikáját támogatta. SEUME távozása a szavazás szempontjából jelentéktelen volt, mert nyugat-berlini képviselő lévén nem birt szavazati joggal. Az SPD-FDP többsége így 1972. február 29-én 4 főre csökkent. A kormánynak 250 képviselője volt, míg az ellenzéket 246 fő támogatta.

Értékes segítséget kapott a kormány a francia kormánytól. SCHUMANN francia külügyminiszter március 8-án Párizsban kifejtette, hogy kívánatosnak tartja a ratifikálást.⁴³

KRAG dán miniszterelnök a szerződéseket a nemzetközi enyhülés rendkívül fontos elemeinek tekintette.

Az NDK kormánya a jóakarat gesztusaként március folyamán életbeléptette a megállapodásokat, holott azok csak a nyugat-berlini négyhatalmi egyezmény megkötése után lettek volna érvényesek. Ez a lépés megfosztotta legjobb érvétől a CDU-CSU-t, miszerint az NDK akadályozná a megállapodásokat.

A nyugatnémet belpolitikában mindenki tisztában volt azzal, hogy a ratifikálási küzdelem korántsem tekinthető csak belügynek. Mind a nyugati szövetségesek, mind a szocialista országok többször elemezték és kommentálták a ratifikációs eljárást.

ANDREJ GROMIKO szovjet külügyminiszter a Legfelsőbb Szovjet ülésén 1972 áprilisában így összegezte országa véleményét: "A Szovjetuniónak nincs szándékában bárkit megfélemlíteni. Az NSZK-nak magának kell eldöntenie, mit akar. Választás előtt áll a barátság és az ellenségeskedés a Szovjetunió és az NSZK között."⁴² A szovjet álláspont garantálta a baráti, jószomszédi kapcsolatokat,

amennyiben az NSZK a Szovjetunió alapvető érdekeit figyelembe veszi és tiszteletben tartja.

KÁDÁR JÁNOS - az MSZMP KB ^{első} titkára - az országgyűlés 1972 áprilisi ülészakán felszólalásában a következőket mondotta: "A Magyar Népköztársaság érdekelt a szerződések életbeléptetésében, mert ezek az európai államok kapcsolataiban az együttműködés, a béke és a biztonság távlatait erősítik. A szerződések életbeléptetése érdeke kivétel nélkül minden európai államnak, s nem utolsósorban a Német Szövetségi Köztársaságnak."

Felvetődik a kérdés, vajon számithatott-e az SPD-FDP kormány ratifikálási küzdelmében az ország közvéleményére? Az 1972 áprilisában és májusában a kormány mellett lejátsszódott tömegtüntetések, tümeggyűlések jelezték, hogy a közvélemény már másképp gondolkodik, mint 10-15 évvel ezelőtt. Számos - azelőtt ismeretlen - polgárkezdeményezésre /Bürgerinitiative/ aláírások gyűjtésére került sor. Az ország történetében ekkor zajlottak le először politikai figyelmeztető sztrájkok. Ugyanigy reagált a közvélemény kormánytámogató része az un. "konstruktív bizalmatlansági" indítvány idején. A "konstruktív bizalmatlansági" indítvány benyújtására az 1949-es alkotmány adott lehetőséget az ellenzéknek. Ez az indítvány a BRANDT-SCHEEL kormány fennállásának legnagyobb erőpróbája volt.

1972. április 24-én FRANZ JOSEF STRAUSS és RICHARD STÜCKLEIN a CSU részéről közölték, hogy konstruktív bizalmatlansági indítványt terjesztenek be WILLY BRANDT ellen.⁴³ Ezzel a jobboldali ellenzék ugymond egycsapásra és parlamentáris eszközökkel akarta a hatalmat visszaszerezni. Ennek az indítványnak az érdekessége, hogy nem a kancellár mellett kellett szavazni, hanem a vele

szemben kiszemelt jelöltnek kellett megkapnia a 249 fő támogatását. Ha ez megtörténik, akkor megvan az új kancellár, aki azonnal kész miniszteri listát nyújt be a szövetségi elnöknek. A CDU-CSU frakció RAINER BARZEL-t jelölte új kancellárnak, s az indítványt KURT GEORG KIESINGER nyújtotta be.

Az SPD-FDP helyzetét még tovább gyengítette WILHELM HELMS FDP képviselő kilépése pártjából, így az ellenzék 247 képviselőre és egy-két megbuvó támogatására számíthatott.

A helyzet pattanásig feszült. WILLY BRANDT április 24-én este nyilatkozott: "Az ellenzék alkotmányos jogát gyakorolta. Nyugodtan nézek a döntés elé. Tudni kell: a Bundestag újjáválasztására nem kerül sor. A CDU nyilvánvaló azokra a képviselőkre tesz, akik nem tartják magukat a választók megbízásához."⁴³

A döntő jelentőségű szavazásra 1972. április 27-én 12,15 órakor került sor. A szavazás névszerinti és titkos volt. Egy órával később 13,15 órakor KAI UWE von HASSEL a Bundestag elnöke közölte, hogy BARZEL csak 247 szavazatot kapott, azaz kettővel kevesebbet a szükségesnél. Bonni megfigyelők nagyon valószínűnek tartották, hogy a CDU-CSU-ból legalább 2, vagy 3 képviselő nem támogatta saját kancellárjelöltjét. A vereség kis időre megzavarta az ellenzéket, mert tulságosan biztosra veték győzelmüket.

A szavazás eredménye mindenképpen új helyzetet teremtett, mert egyre erősödött a veszély, hogy a kormány lényegi kérdésekben a csekély 2-3 fős többséggel nem tud nyugodt munkát kifejteni. Bonnban azonnal felmerült a kérdés: vajon e csekély többség elég lesz e a szerződés-

sek ratifikálására, vagy azt bizonytalan időre el kell halasztani?

Az SPD május első napjaiban komoly erőfeszítéseket tett a "külpolitikai egység" megteremtéséért. BRANDT REINER BARZEL-lel - a CDU elnökével - folytatott tárgyalásain olyan kompromisszumos megoldást keresett, amely lehetővé tette volna a szerződések viszonylag sima és késedelem nélküli ratifikálását. Egy ilyen kompromisszum tető alá hozása azonban csekély reménnyel biztatott.

A szerződések második és harmadik olvasására május elején került sor, majd május 19-én a Bundestag délelőtti 10 órakor ratifikálta a szerződéseket. GUSTAV HEINEMANN a szövetségi elnök május 23-án írta alá mindkét szerződést.

WILLY BRANDT május 17-én az ARD-ZDF előtt kijelentette: "A Német Bundestag elfogadta a moszkvai és varsói szerződést és az NSZK történetében új szakasz kezdődött. Nehéz és heves összecsapások után az ésszerűség útjára léptünk. Előttünk az a feladat áll, hogy megtöltsük a szerződéseket élettel."³

PUJA FRIGYES - az MNK külügyminisztere - a TÁRSADALMI SZEMLE 1972 szeptemberi számában "Fordulóponton az európai helyzet" című cikkében így ír: "Az amerikai politika ludas volt a nyugatnémet ellenzék BRANDT kormány elleni fellépéseiben is, a kereszténydemokrata ellenzék aligha kezdett volna akcióba a szerződések ratifikálása ellen, ha nem élvezte volna befolyásos amerikai kormánykörök támogatását." Majd így folytatja: "Ha a BRANDT kormány azonnal megindította volna a ratifikálási eljárást, s nem kapcsolja össze a két szerződést a Nyugat-Berlinről szóló négyhatalmi szerződéssel, nem

adott volna időt saját ellenzékének és az amerikai vezetésnek arra, hogy kibontathassa ismert manővereit." ⁵⁴

1972. május 26-án sikerre vezettek az NDK-NSZK tárgyalások is. A két ország közötti normális államközi kapcsolatok fontos állomásaként ezen a napon aláírták a Közlekedési Szerződést, mint a realitások egyik lényeges dokumentumát. Mindkét ország kormánya egyetértett abban, hogy véleménycserét kell folytatni a normális kapcsolatok felvételéről, aminek eredményeként megfelelő, nemzetközi hatállyal bíró szerződést köthetnek egymással.

1972. június 2-án Nyugat-Berlinben aláírták az érintett felek a Négyhatalmi Megállapodást. A DIE ZEIT magazin véleménye szerint "június 2-át követően a háboru utáni történelem új szakaszáról lehet beszélni." ¹⁰

KÁDÁR JÁNOS - az MSZMP első titkára - a Központi Bizottság november 14-15-i ülésén így méltatta az eredményeket: "Ezzel nem tettünk pontot az egész folyamat végére, de a döntő lépés már megtörtént. Ez több mint két évtizedes gigászi harcnak a pozitív eredménye, ami feltétlenül a haladás erőinek a győzelme. Érdemei vannak ebben természetesen a nyugatnémet koalíciós kormánynak is, amely reális alapokra helyezkedett." ⁵⁹

Az SPD május végén új választások kiírását javasolta, amit a CDU-CSU ellenzék nem fogadott el. A helyzet még tovább bonyolódott, amikor július folyamán a kormánykoalíció egyik képviselője "függetlenítette" magát. Ab-szolut patt helyzet alakult ki, ugyanis mind a koalíció, mind az ellenzék mellett 247 képviselő állt. Az SPD ezek után határozottan követelte a Bundestag feloszlatását, s egyuttal bejelentette, hogy szeptember folyamán felveti a bizalmi kérdést, valamint nyomtatékosan felkérte a szö-

vetségi elnököt az új választások kiírására.

ALEX MÖLLER - az SPD befolyásos egyénisége - szerint ezzel lezárult egy szakasz, amelynek legfőbb eredménye a két fontos szerződés ratifikálása, amely csak azért vált lehetségessé, mert a közvélemény többsége határozottan és politikusan támogatta a kormány irányvonalát. A C pártoknak júniusra sikerült szétzilálni és "felemészteni" a kormány 12 fős többségét, s ezzel egyre inkább a szélsőséges reakció gyülekező helyévé váltak.⁴⁴

A kabinet a ratifikálások mellett még 40 lényeges javaslatot fogadtatott el a Bundestaggal, a választások előbbre hozását azonban már nem lehetett elkerülni. Az új választások kiírásáig a kancellár, a kipróbált politikai irányvonal mellett maradva, még átalakította kormányát. BRANDT egyik augusztus végi értékelésében - már a következő választásokra gondolva - soron következő feladatként jelölte meg a Szovjetunióhoz és Lengyelországhoz fűződő bilaterális kapcsolatok adta lehetőségek fokozottabb kihasználását, s egyuttal leszögezte, hogy az NSZK Kina politikája nem alternatívája a többi szocialista országhoz fűződő kapcsolatoknak.

A Bundestag nyári szabadsága után szeptember 22-én szavazott a kormány bizalmi indítványáról. A kormány szinte minden tagja távol maradt az ülésről és így megszűletett a kívánt eredmény. A kormányt leszavazták. Röviddel később dr. GUSTAV HEINEMANN államelnök feloszlatta a Házat és november 19-re kiírta az új választásokat. Még szeptember hó folyamán tovább bővült az NSZK és Lengyelország kapcsolata, szeptember 14-én ugyanis felvették egymással a diplomáciai kapcsolatokat. Október 17-én életbelépett a május 26-án aláírt Közlekedési Szerződés a két német állam között. A NOVOJE VREMJA így kommentálta az

eseményt: "Az NDK-NSZK első szerződés bizonyítja, hogy lehetséges az NDK és az NSZK között kapcsolatokat felvenni, amilyennek két szuverén államnak különböző társadalmi-politikai rendszernek a békés egymás mellett élés elvei alapján lennie kell." ⁴⁵

A november 19-re kiírt választás NSZK történetében az első volt, amikor a választók valóságos alternatíva előtt álltak. Dönteniük kellett: vagy az SPD-FDP koalíciót s egyúttal az enyhülési politikát, vagy a C pártokat támogatják. A választások másik sajátossága, hogy a nagytőke fokozottan, alig leplezetten támogatta a CDU-CSU-t. A Német Szakszervezeti Szövetség - DGB - nyíltan kiállt az SPD mellett.

Mi sem jellemzi jobban a helyzetet mint az, hogy 1945 után most először fordult elő, hogy a szociáldemokratákat kizárták az üzemekből, sőt maga a kancellár sem beszélhetett az üzemi munkások előtt. WALTER AREND-et - munkaügyi minisztert - a Flick Konzern szabályosan kizárta üzeméből. ³² A katolikus püspöki kar a C pártok mellett foglalt állást. Az SPD-FDP-t a szervezett munkásság többsége, a haladó értelmiség és a közvélemény azon része támogatta, akik már évezték a szerződések nyújtotta előnyöket.

Az SPD választási harcának középpontjába a béke- és gazdaságpolitikát, valamint a belső reformokat állította. A párt az 1969-es választásokhoz képest módszereiben, politikájában balra tolódott. Offenzív stílusú választási hadjárata jelezte, hogy tuljuttott a KARL SCHILLER kiválását követő válsághangulaton.

Ismét KÁDÁR JÁNOS-t idézem, aki a választásokkal kapcsolatban a következőket mondotta: "A nyugatnémet választásoktól sok minden függ. Ha a jelenlegi koalíció győz,

akkor úgy tűnik, hogy az eddigi európai irányzat tovább folytatódhat a maga útján. Ha az ellenzék győzne - ami persze nincs kizárva - ez sem volna képes semmissé tenni mindazt, ami eddig történt, mert itt nemcsak a Német Szövetségi Köztársaság belső helyzetéről, hanem a világfejlődés általános tendenciájáról van szó. De azért az ellenzék győzelme lefékezheti a haladást és sok nehézséget okozhat. Ami biztos alap: akárhogyan hívják az Amerikai Egyesült Államok elnökét és a Német Szövetségi Köztársaság kancellárját, azért a nemzetközi fejlődés meghatározó alaptörvényei ugyanazok maradnak. Ezzel mindenkinek számolnia kell, az Egyesült Államok minden elnökének, a Német Szövetségi Köztársaság minden kancellárjának - és a mi elvi nemzetközi politikánk ebből indul ki."⁵⁹

Az SPD elszántan küzdött a választók bizalmáért.

Az október 18-án életbelépő NDK-NSZK Közlekedési Szerződés kedvezően befolyásolta a választások menetét.

A november 19-i választásokon - ahol a választási arány minden eddigit felülmúlóan 91,1 %-os volt⁴ - az SPD-FDP egyértelmű győzelmet aratott. A DER TAGESSPIEGEL /BERLIN/ 1972. december 3-i adatai szerint

- a választásra jogosultak száma	41 446 302 fő
- a szavazásban részt vettek száma	37 761 589 fő
- az érvénytelen szavazatok száma	457 810

Az eredményeket - összehasonlítva az 1969 évi hasonló adatokkal - az 1. sz. táblázat mutatja.

1. sz. táblázat

Pártok	Százalék		Mandátum	
	1969	1972	1969	1972
SPD	42,7	45,9	224	230
FDP	5,8	8,4	30	42
CDU-CSU	46,1	44,8	242	224

A választásokon WILLY BRANDT és WALTER SCHEEL a várt-
nál nagyobb arányu győzelmet aratott. A 48 fős többség le-
hetőséget adott a kormánynak enyhülési politikája folyta-
tására. A sajtó tekintélyes részének támogatása ellenére
a C pártok vereséget szenvedtek. A CDU-CSU pártszövetség
55 millió DM "adományt" kapott, összes választási kiadásai
pedig 165-210 millió DM-t értek el. Az SPD e célra jóval
szerényebb 13,06 millió DM-val rendelkezett.⁴⁹ A válas-
ztást követő elemzések kimutatták, hogy az SPD-nek 600 000,
míg az FDP-nek 250 000 egykori CDU-CSU választót sikerült
a maga oldalára állítani. Becslések szerint a majdnem 5
millió első szavazó kétharmada az SPD-re szavazott, az
ipari testületekben pedig a párt mintegy 60-65 %-os ered-
ményt ért el.³³

CARLO SCHMIDT professzor - az SPD nagytekintélyű
teoretikusa - szerint a legdöntőbb győzelmi tényező a
keleti politika. Az ujonnan megválasztott Bundestag 1972.
december 13-án ült össze. A testület élére a CDU von HASSEL
helyett a szociáldemokrata ANNEMARIE RENGGER került. Decem-
ber 14-én 269 szavazattal 223 ellenében az SPD elnökét
WILLY BRANDT-ot megválasztották szövetségi kancellárnak.⁴⁶

Az SPD-FDP egyértelmű erősödése az 1972-es novemberi választásokon, mint ismeretes, tekintélyes parlamenti többséget biztosított annak a politikai irányvonalnak, amelyet a bonni kormánykoalíció 1969 októbere óta folytatott. Az NSZK nemzetközi pozíciói erősödtek, tekintélye nemcsak nyugati szövetségesei között, de a szocialista országokban is nőtt.

1973 elejétől kezdődően egyre inkább éreztette hatását a világméretű infláció, az energia s nyersanyag válság, a piac összeszűkülése, a kezdődő munkanélküliség. A belső és külső gazdasági feltételek nehezebbé, bonyolultabbá váltak, s ez komoly gondot okozott a bonni kormánykoalíciónak, annál is inkább, mert az ellenzék taktikája arra irányult, hogy gazdasági téren járassa le a kormányt, miután a külpolitikában a kormány diszkreditálása nem sikerült.

Legfontosabb feladat volt 1973 első felében az NDK-NSZK alapszerződés ratifikálása, s a már ratifikált szerződéseket a napi politikában élettel megtölteni. Az NDK-NSZK alapszerződés ratifikálási eljárása 1973. február 15-16-án indult meg. A tárgyalás első napján BRANDT szövetségi kancellár megvonta az európai enyhülés politikai mérlegét. Ismételten felhívta a figyelmet a Szovjetunióval és Lengyelországgal kötött szerződések jelentőségére. A kancellár rámutatott arra, hogy az NDK irányában kialakított nyugatnémet politika szervesen összefügg a keleti politikával, s a nemzetközi enyhülési törekvésekkel.

Lengyelországgal kapcsolatban megállapította, hogy a két kormány tárgyilagosan és nyíltan megvitathat minden problémát. Csehszlovákiával szemben derülátónak mutatkozott. Aláhuzta kormányának és pártjának álláspontját, miszerint politikailag és erkölcsileg elhatárolják

magukat a hitlerista agresszió politikájától, amely a müncheni egyezményt eredményezte. "Kész érvénytelennek nyilvánítani a müncheni egyezményt"¹⁹ - mondotta.

A bonni kormány kifejezte érdekeltségét Magyarországhoz és Bulgáriához fűződő kapcsolatok normalizálásában.¹⁹

BRANDT hangsúlyozta: a két német állam alapszerződése elválaszthatatlan az európai enyhülési törekvésektől. Nincs európai enyhülés a két német állam közreműködése nélkül.

Az alapszerződéstől az SPD-FDP emberi könnyítéseket, s a kapcsolatok megteremtését, továbbá a két egyenrangú fél viszonyának rendezését remélte és várta.¹⁹

A Bundestag vitájában a CDU-CSU a szerződést nem fogadta el, tehát az ellenzék folytatta azt a politikáját, amely a szerződések teljes vagy részleges elutasítását eredményezte.

A szabaddemokraták részéről KARL MÖRSCH külügyi államtitkár sikertelen együttműködési ajánlatot tett a C frakciónak. A szerződés második olvasására május 11-én került sor. Az SPD-FDP 268 igen szavazatot kapott, míg az ellenzék 217 képviselője nemmel szavazott. Ugyanekkor szavazott a Bundestag az ENSZ-be való belépésről, amit 365 képviselő megszavazott, míg ellene 121-en szavaztak.

Az ENSZ-tagság kérdése az ellenzék parlamenti frakciójában már régen lappangó ellentéteket hozott felszínre, ami végül is RAINER BARZEL távozásához vezetett. BARZEL-t saját frakciója 101:93 arányban leszavazta, a-

mikor az ENSZ-be való belépés elfogadását javasolta a képviselőknek. Ez volt a CDU-CSU egyik legnagyobb válsága, mert azt hitték, hogy személyi vitákkal megke-
rülhetik az érdemi döntést.

A moszkvai PRAVDA a május 11-i szavazásról így irt: "A szovjet nyugat-német, valamint a lengyel-nyugatnémet szerződések, a Nyugat-Berlinnel kapcsolatos megállapodáskomplexum az NDK és az NSZK kapcsolatainak alapjait rögzítő szerződés fontos lépés Európának a békéhez és a biztonsághoz vezető útján, azt jelenti, hogy a nemzetközi kapcsolatokban a józan ész kerekedett felül."⁵³

A bonni kormány józan, reális külpolitikai irányvonalát messzemenően támogatta az SPD 1973. április 10-14 között megtartott kongresszusa. A kongresszus megállapította, hogy a szocialista országok irányában kialakított új politika kijavította a nyugatnémet külpolitika alapvető hibáját - az egyoldalú nyugati orientációt.⁴⁷

Az 1973-as év egyik leglényegesebb bonni látogatása LEONYID BREZSNYEV névéhez fűződik. BREZSNYEV 1973. május 18-22 között tett először hivatalos látogatást az NSZK-ban.

A két ország sokoldalú kapcsolatai BREZSNYEV látogatását megelőző félévben elmélyültek, megerősödtek. Eredményesen folytak a konzultációs tárgyalások, megélénkültek a szovjet-nyugatnémet gazdasági és tudományos-műszaki kapcsolatok. EGON BAHR 1972 októberi látogatását követően novemberben megnyílt Leningrádban a nyugatnémet, Hamburgban pedig a szovjet főkonzulátus. Megalakult a Szovjet-Nyugatnémet Társaság LEONYID

ZAMJATYIN - a TASSZ iroda vezérigazgatójának - elnöklétével.

HEINZ OSKAR VETTER a DGB küldöttsége élén 1973. szeptember 29-30-án⁴⁸ moszkvai látogatása alkalmával eredményes és hasznos eszmecserét folytatott ALEXANDER SELEPIN-nel a Szovjet Szakszervezetek elnökével. BREZSNYEV bonni munkalátogatása ezeket a kapcsolatokat kívánta megerősíteni, elmélyíteni és új impulzusokat adni.

A TÁRSADALMI SZEMLE 1973. 8-9. számában a cikkiró így méltatta BREZSNYEV bonni látogatását: "Az SZKP KB főtitkárának bonni útja sok tekintetben a második világháborút követő kornak egyik kivételes jelentőségű fejleménye volt. Ez a történelmi precedens egyszerre jelképezte a szovjet-nyugatnémet kapcsolatokban, de tágabb kitekintéssel az egész európai horizonton végbe ment változásokat."⁵⁵

A NEWSWEEK így írt: "Mind BREZSNYEV, mind BRANDT részéről kivételes politikai és diplomáciai munka szegélyezte ezt a hosszú és rögzös utat, amely a véres multból elvezetett előbb az 1970-es Moszkva-Bonn szerződéshez, majd a mostani látogatáshoz. Mindkettőjük számára nyilvánvalóan jelentős személyes siker is a csucstalálkozó."⁵⁵

A PRAVDA szemleírója szerint: "Az NSZK-beli látogatás az SZKP és a szovjet állam külpolitikai vonalának gyakorlati megvalósítása, rendkívül jelentős a további enyhülés, valamint az európai népek békéjének és biztonságának megvalósítása szempontjából." - majd így folytatta: "A szocialista közösség következetes és cél tudatos politikája, az NSZK-NDK, az NSZK-Lengyelország, valamint az NSZK és a többi szocialista ország közötti

kapcsolatok normalizálódási folyamata, a tárgyilagos és mind jobban bővülő együttműködés a Szovjetunió és Franciaország között, az a megértés, amelyet az Egyesült Államok kormányával sikerült elérni számos nemzetközi politikai kérdésben - így például az európai biztonság kérdésében - fontos láncszemei annak a harcnak, amely az enyhülésért, a biztonság megszilárdulásáért és a tartós békéért folyik" ⁵⁵

Az enyhülési politika jegyében HERBERT WEHNER - az SPD frakcióelnöke - és WOLFGANG MISCHNICK - az FDP frakcióelnöke - ERICH HONECKER meghívására 1973 május végén - június elején Berlinbe látogatott. Megbeszéléseiken kölcsönösen kifejtették álláspontjukat s egyeztették nézeteiket.

1973 nyarán már kirajzolódtak a csehszlovák-nyugatnémet megegyezés körvonalai. Az egyezményt - parafálása után - 1973. december 11-én irták alá Prágában.

A kelet-nyugati kapcsolatoknak 1973 végétől új hangsúlyt adtak a Helsinkiben és Bécsben folyó tárgyalások. Az SPD frakciója a Bundestag Külpolitikai vitáiban következetesen megvédte az enyhülési politikát, s ezzel tevékenyen hozzájárult az európai feszültség csökkentéséhez. Helsink-i értékelésében a kormány és a frakciók között teljes volt az egység. 1973 végétől kezdődően egyre inkább a világgazdasági problémák kerültek a kormány külpolitikájának középpontjába.

1973 őszén a nyugat-berlini jogsegély tárgyalása során ellentét alakult ki az SPD és FDP között.

HERBERT WEHNER az SPD frakcióvezetője a Bundestag küldöttség tagjaként 1973. szeptember 24 és október 10 között a Szovjetunióban tett látogatása alkalmával bírálta kormánya "keleti politikáját", elsősorban a nyugat-

berlini probléma mesterséges felnagyítása miatt. WEHNER és BRANDT között e téren fennálló ellentét gátlóan hatott az SPD csúszóképeségére, pedig arra ebben az időszakban különösen szükség lett volna.⁷

A párt egyre hevesebb CDU-CSU támadásnak volt kitéve, Népszerűsége az 1973-as helyi választásokon csökkent, vele szemben a C pártok erőteljesen előretörték. Bénítólag hatott a pártra az 1974. áprilisában kirobbant "Guillaume ügy"⁸ A kancellári hivatal egyik magasrangú tisztviselőjét, BRANDT személyes munkatársát azzal vádolták, hogy az NDK számára kémkedett. A kémügy példátlanul heves kampányt váltott ki WILLY BRANDT ellen, aki május 6-án azonnali hatállyal benyújtotta HEINEMANN elnöknek lemondását, s kérte az elnököt, azonnal nevezze ki utódjául HELMUT SCHMIDT-et. A kancellár lemondását a kémügy "politika felelősségével" magyarázta, pedig abban a fentebb már említett belpolitikai okok legalább olyan szerepet játszottak, mint maga a Guillaume ügy.

Május 16-án HELMUT SCHMIDT eddigi pénzügyminisztert 267:225 arányban kancellárrá választotta a Bundestag. SCHMIDT az SPD-ben a centrumhoz tartozó WILLY BRANDT-tal szemben inkább az SPD jobboldalhoz tartozott, s kormánya is az SPD jobboldalának előretörését jelezte. Öt új SPD miniszter közül egy tartozott az SPD baloldalához: HANS MATTHÖFER kutatási és technológiai miniszter. A "Csatorna Csoport" KURT GSCHIEDLE - posta és távközlésügy - EGON FRANKE - belnémet kapcsolatok - és HELMUT REDE - Közoktatási Tudományos Minisztérium - az SPD jobboldalának tagjai. A külügyminiszter HANS DITRICH GENSCHER SCHEEL-től jobbra állt, helyére a belügyminisztérium élére az akkor még az FDP balszárnyához tartozó jogászprofesszor WERNER MEIHOFFER került.⁸

HELMUT SCHMIDT az új kancellár május 7-én olvasta fel megalakított kormányának nyilatkozatát.¹ Hangsúlyozta, hogy "az ország külpolitikai álláspontja változatlan marad"., s a továbbiakban is folytatni kívánják a "béke biztosítás" politikáját. A szocialista országokhoz fűződő kapcsolataikat a NATO-hűség alapján kívánják ápolni.

Az 1975 januárjában a Bundestagba benyújtott a "Nemzet helyzeté-"ről szóló jelentésében kiemelte az NSZK és NDK között fennálló "különleges viszonyt" Az un. "egységes állampolgárság" tételének alapján követelte a "németek önrendelkezési jogát" Az egységes állampolgárság tulajdonképpen azt jelentette, hogy nem hajlandók tudomásul venni az NDK önálló állampolgárságát. Ugyanakkor hangoztatta, hogy fáradozni fognak az NDK-hoz fűződő jobb viszony kialakításáért. Pozitívan ítélte meg az állandó képviselők munkáját, jelezte hogy személyesen is részt vesz az NDK-val kapcsolatos kérdések megoldásában. Durván beavatkozva az NDK külügyeibe, az NDK-nak a nyugatnémet embercsempészek felletti ítéleteit terroritéleteknek nevezte. Mindezekből megállapítható, hogy SCHMIDT az NDK-val szemben a keményebb vonal képviselője. Mérlegre téve az enyhülési politikát hangsúlyozta, hogy a szocialista országoknak azért fontos az enyhülés, mert az az általános béke megszilárdulását, saját gazdasági haladásukat és életszínvonaluk növekedését eredményezi.

A kormány továbbra is kitartott az "egy nemzet" elmélet mellett, s örülnének, ha ebben a kérdésben sikerülne megnyerniük az ellenzék támogatását is. Ehhez - a korábban már többször megkísérelt - egységes külpolitikai platform megteremtéséhez azonban a CDU-CSU-nak el kellene ismernie a hatályos szerződéseket, s nem úgy tennie, mintha azon nem is léteznének.

Az ellenzékkel közös külpolitikai platform kialakításának igénye az FDP-ben is megerősödött. HANS GÜNTER HOSSE véleménye szerint a siker feltételei jobbak lennének, ha a "nemzeti politikában" többször jutnának közös nevezőre.¹

Jóllehet az SPD-FDP kormány SCHMIDT vezetésével nagyobb erőfeszítéseket tett a C pártok megnyerésére az egységes - NDK elleni - platform kialakításában, a kívánt eredmény azonban elmaradt.

Az SPD 1975. január 17-19-én megtartott háromnapos külpolitikai értekezletén méltatta a szocialista országokhoz fűződő kapcsolatok normalizálásában eddig elért eredményeket. A párt elnöke BRANDT annak a meggyőződésének adott hangot, hogy a Szovjetunió következetesen továbbfolytatja az enyhülési politikát. A Helsinkiben folyó tanácskozásokkal kapcsolatban leszögezték, hogy a nyugatnémet kormány arra törekszik, hogy ezen az európai biztonsági értekezleten a kelet-nyugati enyhülés folyamatát elősegítő eredmények szülessenek.²²

A szociáldemokrata párt 1975 novemberében Mannheimben megtarott kongresszusán ismét élesen bírálta az ellenzékét. Teljes támogatásukról biztosították a kancellárt, s egyben az UNIO pártokra célozva kijelentették: nem hagyják, hogy a német békepolitikát a nyárspolgári provincializmussal eljátszák.⁵²

"Az UNIO jelenlegi állapotában nemcsak nem kormányképes, hanem országunk számára biztonsági rizikó a külföld és belpolitikában, a gazdaság- és szociálpolitikában is" ⁵²

A párt bázisának kérdésével az 1959-es Bad-Gadesbergi kongresszusukon elhangzottak óta először foglalkoztak behatóbban. Az 1973-ban - a helyi választásokon - elszenvedett vereség arra készítette a pártot, hogy a munkásbá-

zis megtartására törekedjék. Félig-meddig elismerve a kommunisták befolyását, élesen elhatárolták magukat a DKP-től abbeli jogos félelmükben, ha jobban támaszkodnának a munkásokra, megnőne a kommunistákkal való érintkezési felület. HELMUT SCHMIDT - a párt elnökhelyettese - hangsúlyozta a "kibékülési politika" folytatását, "Az enyhülés békebiztosítás politikáját szívéssan és türelmesen, illuziómentesen folytatjuk." ⁵²

Megállapították, mivel a C pártok Helsinki ajánlását nem fogadták el, külpolitikailag elszigetelődtek. "Külpolitikailag nem kormányzóképes a CDU-CSU" ⁵² A jobboldal Németország iránti felelőssége - éppen mert kibujnak felelősségük alól - anakronizmusnak hat. Szemben a jobboldallal hangoztatták a helsinki gondolatok megvalósításának szükségességét, valamint a bécsi haderőcsökkentési tárgyalások jelentőségét. A kongresszusi határozatban első helyre került az un. Észak-Dél kérdéskör. A nemzetközi méretekben folyó osztályharc egyik lényeges elemeként az SPD megsokszorozta erőfeszítéseit, hogy a fejlődő világban komoly befolyásra tehessen szert.

A határozat harmadik fejezetében ~~ismét~~ kifejezték a NATO iránti hűségüket. Sikraszálltak az USA európai katonai jelenléte mellett, illetve annak további erősítését igényelték.

1975-ben a négy szövetségi tartományban és Nyugat-Berlinben megtartott választásokon az SPD-t érzékeny veszteség érte, ugyanis veszített szavazatai számából és az 1971-es 50,5 %-ról lecsuszott 42,7%-ra. Az FDP-nek ugyan még sikerült tartania szavazatai számát, de az eredmények egyértelműen jelezték, hogy a következő 1979 évi választásokra különösen a nyugat-berlini SPD szervezetnek nagyon komolyan fel kell készülnie. ²⁰

Rajna-Pfalzban míg az SPD-FDP 1,3 %-ot veszített, addig a CDU 3,9 %-kal növelte szavazatai számát, s így megerősítette abszolút többségét a mainzi tartományi gyűlésen,²⁰

Schleswig-Holsteinben az igazi győztes 7,1 %-kal /5 mandátum/ az FDP lett, amelyik 1971-ben 3,8 %-os eredményével be sem került a kieli tartományi gyűlésbe. Itt a CDU szavazatainak száma 51,9 %-ról 50,4 %-ra csökkent.²¹

Érdekes patt helyzet alakult ki a Saar-vidéki választások eredményeként. Az SPD 43,4 %-ról feljött 49,1 %-ra, az FDP 7,1 %-ról 7,4 %-ra, itt azonban az FDP a CDU-val lépett koalícióba, s így meggátolta az SPD-t abban, hogy Saarbrückenben tartományi kormányt alakítson. Annyi változást azonban mégis eredményezett, hogy Saarland - érdekes felállása miatt - nem mindig támogatta a Bundestagban a CDU-CSU javaslatait.²¹

Ugyancsak május 4-én szavaztak Nord-Rhein-Westfalenben is, ahol az SPD 1 %-ot veszített, az FDP ugyanennyit nyert, így a tartományi gyűlésben 105:95 arány alakult ki.²¹

A májusi választásokról HELMUT SCHMIDT bizakodóan nyilatkozott, véleménye szerint a kormánykoalíciónak kedvező kilátásai vannak az 1976-os Bundestag választásokra.

1975 július első napjaiban WILLY BRANDT mint az SPD elnöke Moszkvába látogatott. A meghívás még a szövetségi kancellárnak szólt, lemondása után Moszkvában megújították a meghívást, most már az SPD elnökének. A látogatás egymás jobb megismerése, a kölcsönös tájékoztatás, az esetleges közös lépések szempontjából rendkívül fontos volt. A két párt - az SZKP és SPD - kölcsönösen megegyeztek abban, hogy erőfeszítéseket tesznek azért, hogy a két ország közötti viszony visszafordíthatatlan legyen.²¹

A KÖLNER STADT-ANZEIGER június 30-án így írt: "Azóta már kevésbé látványos a keleti politika. Ennek oka részben az, hogy BRANDT utóda, HELMUT SCHMIDT kancellár tagadhatatlanul némileg más hangsúlyokkal él, mint BRANDT. Ám ugyanakkor 1974 májusi kormány-nyilatkozatában ő is hitet tett a korábbi politika folytatása mellett, s október végén - hat hónappal hivatalba lépése után - Moszkvába utazott."²¹

4. Az SPD katonapolitikája

Az SPD által az 1960-1970-es években oly sokat emlegetett európai enyhülési folyamat elképzelhetetlen a katonai enyhülés nélkül. A kérdés az - s erre szeretnénk ebben a fejezetben választ adni - vajon akarta-e az SPD katonapolitikájában is az enyhülést, mit és mennyit tett meg a kívánt cél eléréséért.

Az SPD hadügyi politikájának alapja a párt 1959-ben Bad-Gadesbergben elfogadott programja. Az un. "szabad-demokratikus rend" védelmében céljuk a határok védelme volt, s olyan hadügyi politika kialakítása, amely megfelel Németország politikai és földrajzi helyzetének.¹

A gadesbergi katonapolitikai alapelvek egy - csak a honvédelem céljait szolgáló - erős Bundeswehr kiépítését szorgalmazták. Követelték a tömegpusztító fegyverek világméretű elítélését, elleneztek azok gyártását és felhasználását. Ugyancsak követelték, hogy egész Németországot vonják be az európai enyhülési zóna egy ellenőrzött leszereelési övezetébe, s a két ország egységének megteremtése után mindkettőből távozzanak az idegen csapatok. A fegyveres erők politikai vezetését a kormány irányító tevékenysége mellett a parlament ellenőrzése alá kell vetni. A hadsereg és a lakosság között bizalmi viszont kell kiala-

kitani. Az SPD megvéd minden olyan polgárt, aki lelkiismereti okokra hivatkozva megtagadja a fegyveres szolgálatot. Követelték az általános és ellenőrzött leszerelést, valamint a nemzeti véderőket felváltó hatalmi eszközökkel ellátott nemzetközi jogrendet.¹

Az SPD kormányra kerülés után a gyakorlatban is alkalmazott katonapolitikájának két fontos jellemzője:

- a. Az enyhülés és leszerelés érdekében a fegyverkezés csökkentése.
- b. Az ország véderejének szüntelen anyagi erősítése, megfelelő pszihikai-politikai feltételek megteremtése a Bundeswehr részére.

Az SPD hamar - már az 50-es évek vége felé - felismerte, hogy a leszerelésnek és a vele összefüggő kérdésnek nagy teret kell viztosítani programjában. Ugyanakkor - különösen kormányra kerülésük után - mindent megtettek azért, hogy a katonai költségvetés állandóan növekedjék és a hadsereget a legújabb fegyverzettel láthassák el.

Az I. sz. tabellából világosan látható a bruttószá-
ciáltermék, a szövetségi költségvetés és a katonai kiadások aránya.

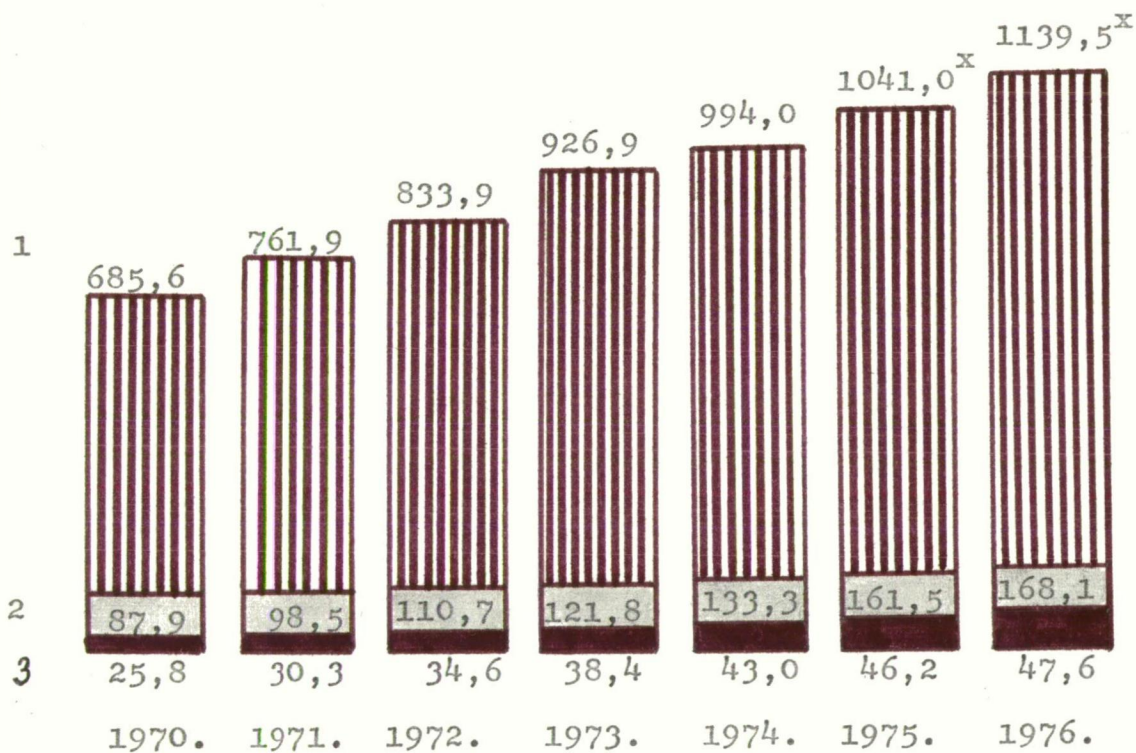
A II. sz. tabella megfelelően szemlélteti a katonai kiadások évenkénti növelésének mértékét.

I. sz. tabella

Katonai kiadások növekedése 1970-1976 között⁶

/milliórdDM-ben/

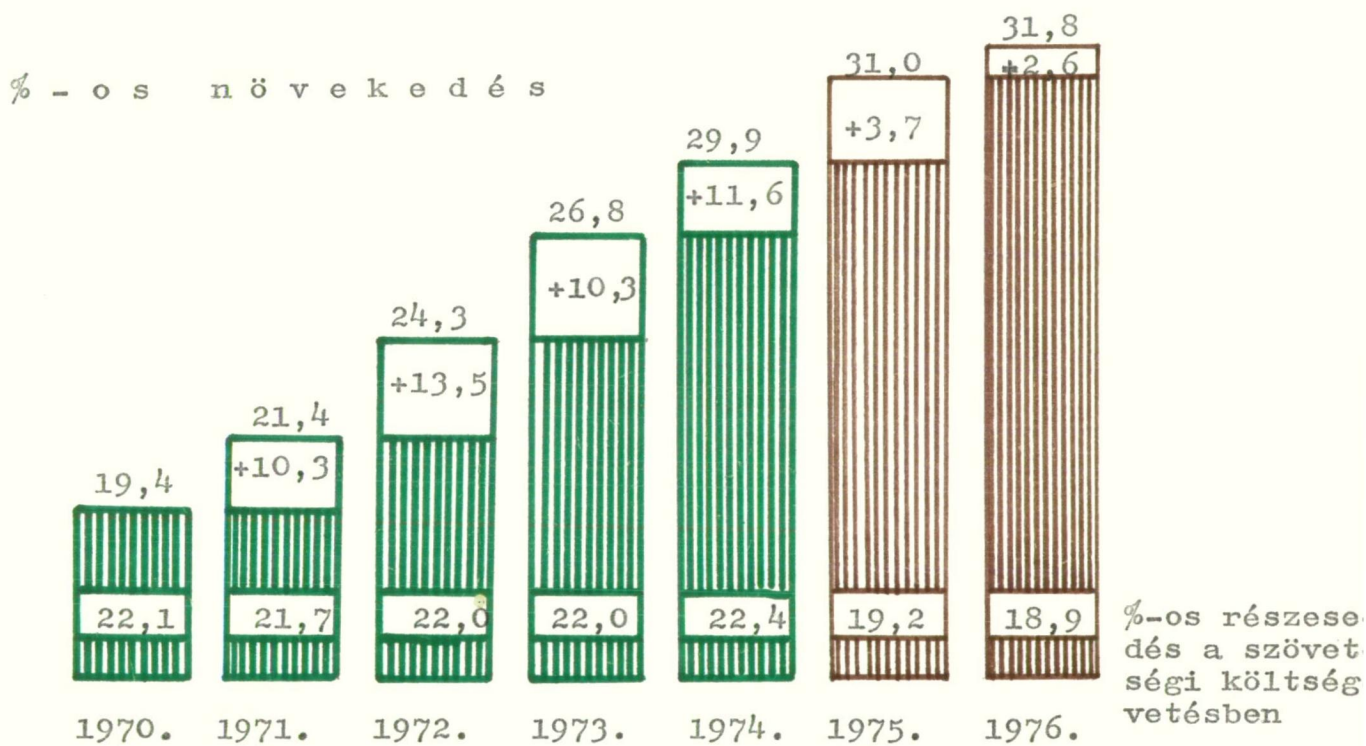
1. Bruttószociáltermék
2. Szövetségi költségvetés
3. Katonai kiadások

x = becslés

II. sz. tabella

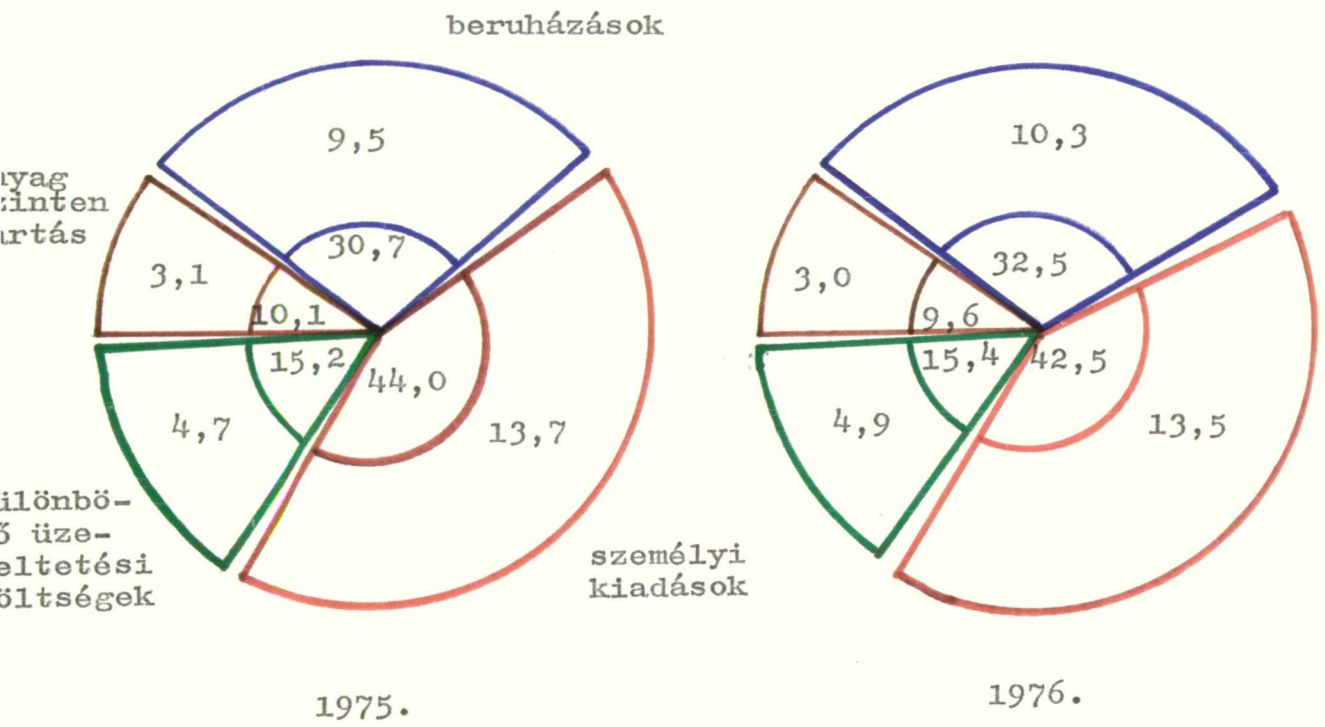
Katonai kiadások növekedése %-os arányban 1970 és 1976 között⁶

III. sz. tabella

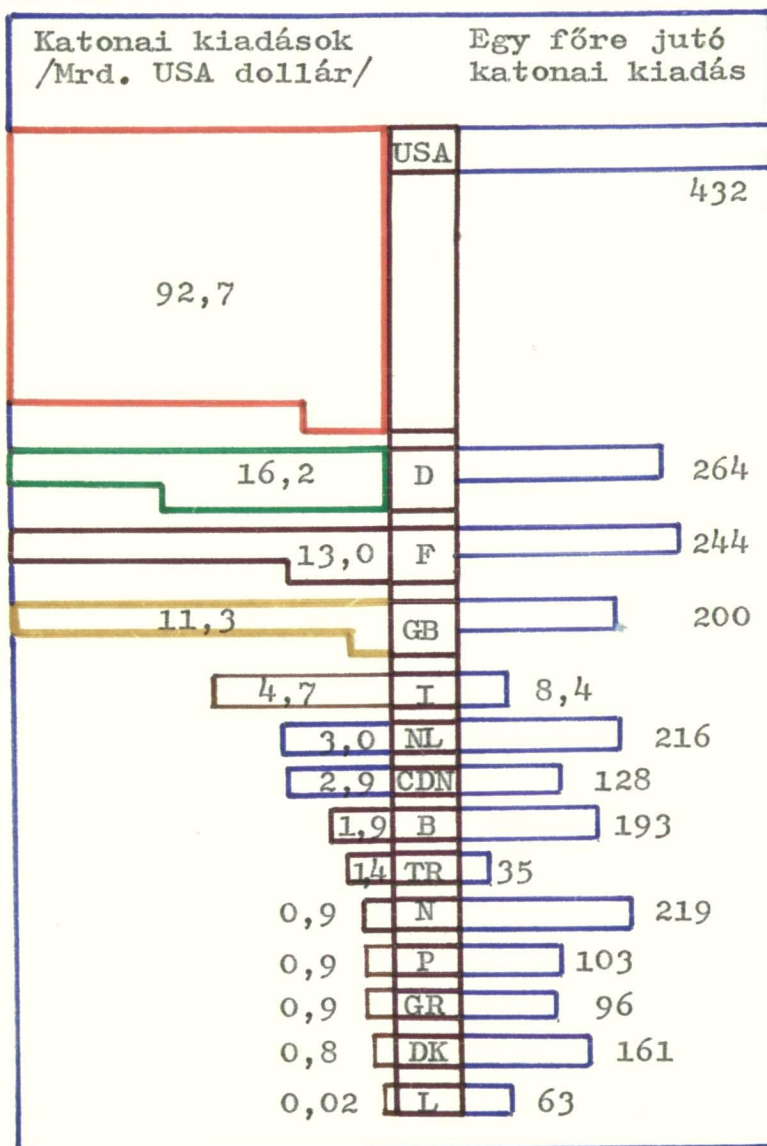
Kiadási kategóriák a katonai költségvetésben⁵

/%-ban/

IV.sz. tabella

Katonai kiadások a NATO-n belül⁵

A Bundeswehr 36 brigáddal vesz részt a NATO-ban. 1976-os dortmundi kongresszus adatai szerint a Bundeswehr létszáma 495 000. Az országban 1975-ben 220 000 USA, 70 000 brit, 60 000 francia, 30 000 belga, 50 000 holland és 5 000 kanadai katona állomásozott.

Mialatt az SPD kapcsolatai rendezésére, normalizálására kormányserződéseket irt alá, a szocialista országokkal, addig a fegyverkezés csökkentéséért a párt irányítása alatt álló bonni véderőminisztérium semmit sem tett. Tettekben, példákkal nem bizonyította az SPD, hogy a fegyverkezés csökkentését valóban akarja.

Megítélésünk szerint pontosan ez az SPD-FDP politikai irányvonalának legellentmondásosabb pontja, komoly akadály napjainkban is az NSZK és a szocialista országok között a teljesebb bizalom létrejöttének. Katonapolitikájuk lényeges eleme a NATO iránti hűség, amit a bonni kormány tényekkel támaszt alá.

A IV. sz. tabellán jól látható, hogy az NSZK 16,2 milliárd NATO hozzájárulásával USA után a második helyen áll, ugyanugy mint haderőinek számában a Bundeswehr az US ARMY után. Az SPD következetesen sikraszáll az USA csapatok NSZK-beli állomásoztatásáért, s ezt elősegítő komoly anyagi eszközzel részt vállal a csapatok állomásoztatási költségeiből. Az USA Európában állomásozó csapatainak kb. 63 %-át az NSZK-ban helyezte el.

Az un. "német-amerikai devizakiegyenlítési egyezmény" jelzi Bonn anyagi hozzájárulását a fent említett költségekhez.⁴

1969.jul.1 - 1971.jun. 30. között	1,5	milliárd \$
1971.jul.1 - 1973.jun. 30. között	6,65	milliárd DM
1973.jul.1 - 1975.jun. 30. között	5,9	milliárd DM

A bonni hadügyminisztérium ezen kívül komoly megbízásokat ad USA cégeknek fegyverek gyártására.

Az 1975-ös mannheimi kongresszus határozatában fel-

hívta a figyelmet a katonai-ipari komplexumok veszélyére. Nagyobb ellenőrzést sürgettek a fegyverkezési megbízások kiadásánál és az árak meghatározásánál. Hirdették a hadigazdaság megrendelőkkel szembeni függetlenségét, hogy azok a polgári termelésre különösebb válság nélkül átállhassanak.³

A kancellár - HELMUT SCHMIDT - 1976-ban a Szocialista Internacionálé egyik külpolitikai konferenciáján kormánya részéről így jellemezte a Bundeswehrt és annak szerepét: "Nagy belpolitikai pszichológiai sikernek tartom a szociál-liberális koalíció számára, hogy a Bundeswehr nemcsak katonailag került felfejlesztésre, hanem személyi állományát is kiépitették a mai szintre. Sikerült létrehozása óta először elérni a Bundeswehr beágyazását a társadalom össz-tudatába."²

5. A Német Szövetségi Köztársaság és az Amerikai Egyesült Államok gazdasági és politikai kapcsolatai.

A Német Szövetségi Köztársaság legfontosabb, legbefolyásosabb szövetségese a multban és jelenben is az Amerikai Egyesült Államok. A polgári történészek közül is sokan vélekednek ugyanígy, például MANFRED KNAPP is egyedülállónak jellemzi a két ország kapcsolatát. Nemcsak a marxista történészek véleménye az, hogy a Német Szövetségi Köztársaság létrejötté az amerikai imperializmus kívánsága volt. "Kétségtelen: az USA megakadályozhatta volna a Szövetségi Köztársaság létrejöttét, ha a nyugatnémet szövetségi állam nem állott volna érdekében."¹³ Az Egyesült Államok ket-tős célt tűzött maga elé; talpra állítani a háboruban le-gyengült kapitalista országokat, s élükre állva meggátolni a szocialista társadalmi rendszer továbbterjedését. Tudatosan építette be a Német Szövetségi Köztársaságot

saját politikai, katonai, ideológiai stratégiájába. Napjainkban a NATO legfontosabb pillére az USA-NSZK kétoldalu szövetsége.

A két ország között 105 fennálló kétoldalu szerződés, egyezmény van. Az USA közvetlen beruházásainak 42 %-a az NSZK-ba, 21,2 %-a pedig Franciaországba irányul.¹²

Az USA közvetlen NSZK beruházásainak értékét jól szemlélteti a 2. sz. táblázat.¹⁵

Év	Millió USA \$	Év	Millió USA \$
1950	204	1965	2431
1957	581	1966	3077
1958	666	1967	3486
1959	796	1968	3774
1960	1182	1971	5214
1962	1476	1972	6260
1963	1780	1973	7954
1964	2082		

Az Amerikai Egyesült Államok összes külföldi közvetlen beruházásainak értéke 1973-ban 107 milliárd dollár volt. Az USA exportja az NSZK-ba

1969-ben	10 253,1 millió DM
1970-ben	12 066,1 millió DM
1973-ban	12 222,6 millió DM

volt, s ez az USA exportjában az ötödik helyet jelenti.

A 3. sz. táblázat az NSZK exportját az USA-ba ábrázolja. Az USA az 1969-1973-as évek átlagában az NSZK exportjában a harmadik helyen állt.⁸

Év	Millió DM
1969.	10 633,0
1970.	11 437,1
1971.	13 140,3
1972.	13 797,7
1973.	15 089,4

A fenti táblázatok adatai kétségtelenné teszik, hogy a két ország között rendkívül szoros a gazdasági kapcsolat. Hozzá tartozik mindehhez az a tény is, hogy az USA az 1960-as évek közepétől egyre inkább épített az NSZK-ra saját gazdasági problémái csökkentésében. A hidegháboru éveiben másodrangú gazdasági érdekeit a jelzett időszakban ismét előtérbe helyezte egész Nyugat-Európában.

A Német Szövetségi Köztársasággal foglalkozó szocialista és polgári történészek illetve kutatók egy lényeges dologban egyetértenek, mégpedig abban, hogy az NSZ és az USA között politikai, gazdasági, katonai téren sajátos kapcsolat alakult ki.

Az SPD elnöke WILLY BRANDT az 1967-ben írt "Békepolitika Európában" című könyvében az NSZK szempontjából így látja az USA jelentőségét: "A Német Szövetségi Köztársaság biztonságára nézve az amerikai garancia döntő jelentőségű."⁷ "...a német-francia együttműködés egyáltalán nem konkurenciája az Egyesült Államokhoz fűződő viszonyunknak, az minőségileg más."⁷

Szemléletesen jellemzi a helyzetet WILHELM G. GREWE nyugatnémet történész, diplomata, aki hosszú ideig képviselte országát az USA-ban. A "Deutsche Aussenpolitik der Nachkriegszeit" című könyvében a következőképpen látja az NSZK sajátos helyzetét: "A Szövetségi Köztársaság nem nagyhatalom. Politikája tekintélyes mértékben szövetségeseink politikai döntésétől függ. Rendkívüli módon sebezhető, megkezdett, de még nem befejezett felfegyverkezése és Berlin szempontjából, ha szövetségeseink kísérleteket tesznek a Szovjetunióval megértésre jutni és általános enyhülést támogatnak, úgy ennek nem tudunk ellenállni és nem is tudunk ellenszegülni. A feszültség és a hidegháboru számunkra is nehéz időszak, mert közvetlenül a vasfüggöny peremén élünk. Kevés reményt ad nemzeti problémáink megoldására. Sok tekintetben számunkra is könnyebbé válna az élet az enyhülés klimájában."¹¹

GREWE - aki egyébként a CDU politikájának lelkes híve - s neki tulajdonítjuk a Hallstein doktrína kidolgozását is, a nagyhatalmak enyhülési politikájával kapcsolatban önkéntelenül is rámutatott arra, amit a CDU sem kormányzása első tíz évében, sem azután nem volt hajlandó tudomásul venni, és pedig azt, hogy ha az USA az enyhülés kurzusát támogatja, akkor Bonnak mindegy milyen kormány van hatalmon, alkalmazkodnia kell.

Az említett alkalmazkodás szükségességét, a nemzetközi erőviszonyok változását ismerte fel az SPD vezetőségének egy kis, de annál befolyásosabb csoportja./Willy BRANDT, Herbert WEHNER, Alex MÖLLER, stb./ Ők voltak azok, akik az 1950-es évek végén felismerték az USA-ban is egyre erősödő - a nemzetközi enyhülést magával hozó - politika sokoldalú kibontakozását, ami természetesen a német kérdésben is több kevesebb módosítást jelentett, vagy legalább is perspektivikusan jelezte a változtatás körvonalait.

JOHN FOSTER DULLES, akit joggal nevezünk a hidegháboru egyik fő szószólójának, élete utolsó éveiben - 1958 után - reálisabban foglalt állást a nemzetközi kérdésekben, így a bennünket érdeklő német kérdésben is. 1958 novemberének végén WILLY BRANDT-nak kifejtette az "IDENTIFICATION BUT NOT CONTROL" elvét - Berlinnyugati szektorához vezető utakon a forgalom ellenőrzéséhez az NDK képviselőit is bevonni - s ez már jelezte, hogy a kérdés átértékelésére DULLES és politikai barátai körében is sor került. A következő lépés 1959-ben történt. Christian HERTER USA külügyminiszter a genfi négyhatalmi külügyminiszteri konferencián egy olyan tervezetet nyújtott be, amely az NDK-t mint saját igazgatási részt tudomásul venné.⁴

Jelentős változásnak lehetünk tanui az amerikai közvéleményben is. Az 1959-es év második felében sokasodtak az európai status quo és NDK latens elismerését követő hangok. Errős tanuskodnak a NEW-YORK HERALD TRIBUNE 1959. október 9-i és a NEW-YORK TIMES 1959. december 12-i NDK-val foglalkozó cikkei.⁹

WILLY BRANDT és pártja Nyugat-Berlin kérdését mindig komoly próbakőnek tekintette. 1959-1962 között alakultak ki az SPD Nyugat-Berlinnel kapcsolatos elképzelései. A három alapkövetelés, "THRE ESSENTIALIS" magába foglalta az egykori szövetséges csapatok további jelenlétét, a városhoz vezető utakon a szabad közlekedést, a város életképességét.

Az SPD állásfoglalásában megítélésünk szerint nagy szerepet játszott a három nyugati szövetséges reagálása az NDK 1961. augusztus 13-i lépésére, amikor is lezárta államhatárait Nyugat-Berlin felé, s így megszüntette az 1948 óta fennálló korántsem természetes állapotot Ber-

linben és az NDK-ban. Néhány kisebb incidenstől eltekintve Washington, London, Párizs elfogadta a berlini lépést, a határok lezárását.

Az SPD JOHN KENNEDY elnöksége idején tovább folytatta feltérképező, elemző munkáját, tette ezt annál is könnyebben, mert KENNEDY jóval nagyobb bizalommal viseltetett az SPD iránt, mint elődei. KENNEDY már szenátor korában 1957-ben, így nyilatkozott: "Az Egyesült Államok nyilvános megnyilvánulásaiban és nem hivatalos diplomáciai fáradozásaiban méltatlanul elhanyagolta a demokratikus ellenzék hozzájárulását, azon német szociáldemokratákét, akiknek ellenállása kommunizmussal szemben megbízható volt és akik egy nap annak a német kormánynak a tagjai lehetnek, akikkel mi szövetségben vagyunk." A szenátor külpolitikai elképzeléseiben tehát a szociáldemokraták, mint a jövő letéteményesei komoly szerepet játszottak, számára az SPD az a politikai tömörülés, amelyre a megváltozott nemzetközi viszonyok között elengedhetetlenül szükség van. Egyértelműen leszögezte: "Mindenek előtt Kelet-Európában nem szolgálta érdekeinket a szociáldemokraták figyelmen kívül hagyása."¹⁴

BRANDT 1961 márciusában Washingtonban járt tanulmányozni KENNEDY elnök "Békestratégiáját". A Haward Egyetemen megtartott előadása - Ordeal of co-existenz /Kényszer az együttélésre/, valamint ugyanezen témakörrel foglalkozó később - 1963-ban - kiadott "Koexistenz - Zwang zum Wagnis"³ című könyve már az SPD új külpolitikai irányvonalát jelzi. Amig GREWE a koexistencia kifejezés pusztá elfogadását is helytelennek és kommunistának tartja, s így vélekedik: "Hogyan tudunk a Szovjetunióval együtt élni? Tudatosan szeretném itt ebben az összefüggésben a "koegz. istencia" kifejezést megkerülni, mert egy olyan kommunista kifejezésről van szó, amely a nemzetközi kap-

csolatok alakításának nem őszinte és egészséges felfogását tükrözi."¹⁰ - addig BRANDT szerint a koegzisztencia népek, csoportok, emberek erőszakmentes együttélését jelenti. A koegzisztencia az emberek békés és észszerű együttélésének egyetlen lehetséges formája. Az emberiség haladásának a feltétele. A szó jó értelmében ezért ma nem alternatíva, hanem az egyetlen lehetőség túlélni" vallotta említett könyvében BRANDT.²

A koegzisztencia kifejezés ilyen értelmezése tükrözi az SPD Szovjetunióval kapcsolatos elképzeléseinek ártékelését. Ismét BRANDT szavait idézve: "A súlyos nemzetközi kérdéseket a józa ész és az elfogadott egymás mellett élés keretében kell megoldani."⁶

Az SPD úgy értékelte a helyzetet, hogy Németország és Berlin kettéosztottsága - mint az állandó elégedetlenség forrása - nem a békét szolgálta, s maga a hidegháboru nemhogy nem oldottam meg a német nemzet problémáját, hanem a különélés és szétválás a két német állam között még csak súlyosbodott.

A párt vezetői elméletileg - hiszen először az elméletet kellett kidolgozniuk - új eszközöket, új utakat kerestek a Német Szövetségi Köztársaság és a szocialista országok viszonyának megjavítására. Ezt jelzi a WANDEL durch ANNAHERUNG /Változás közeledés révén/ elmélete, a Kelet-Nyugat kereskedelmének támogatása, s az új kapcsolatok keresése a szocialista országokkal.

A hidegháboru "Roll back" teóriái csődöt mondtak: "A perspektíva a transzformálás politikája, mert csak azt megtartani ami van nem elég. Valós politikai és ideológiai falakat konfliktus nélkül fokról-fokra kell lebontani. A konfliktus békés megváltoztatásának politikájáról

van szó, s ez az áthatolás politikája." ⁵ írta BRANDT könyvében. Az utolsó mondatban szereplő áthatolás kifejezés háttérében található meg az SPD és a mögötte egyre inkább felsorakozó állammonopolkapitalizmus, az USA érdekei, KENNEDY és JOHNSON elnök, akik ezt a politikát fémjelezték.

Lényeges azt is látni, hogy az SPD és az USA között egy olyan egyre finomodó munkamegosztásról van szó, amelynek lényege szerint az SPD egyre többet átvállal abból az összstratégiából, amely a szocialista világrendszer gyengítését, háttérbe szorítását és végső soron elpusztítását kívánja.

Az SPD reális felismerései új impulzusokat adtak az európai enyhülésnek. Amit tettek korántsem önzetlenül tették, hanem tudatosan saját burzsoá osztályérdekeiket követték, s főként ideológiai területen egyre finomabb fegyvereket kovácsoltak és kovácsolnak ma is a szocialista országok ellen.

III. A NÉMET SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG ÉS A SZOCIALISTA ORSZÁ- GOK ÁLLAMKÖZI KAPCSOLATAINAK NORMALIZÁLÓDÁSA

1. A Moszkvai Szerződés

A Német Szövetségi Köztársaság ADENAUER kancellár vezette küldöttségének 1955 évi moszkvai látogatását ill. megbeszéléseit követően a két ország 1955. szeptember 12-én felvette a diplomáciai kapcsolatokat egymással. Az NSZK kormány egy, BULGANYIN-nak átadott levélben hangsúlyozta, hogy a diplomáciai kapcsolatok felvétele nem jelent egyet a jelenlegi határok elismerésével, Németország végleges határait majd a békeszerződés rendezi le.¹

KIESINGER CDU képviselő 1958. október 1-én Nyugat-Berlinben mondott beszédében kifejezte a német nép azon óhaját, hogy a Szovjetunióval békés, jószomszédi viszonyt alakítson ki, ennek ellenére a két ország kapcsolatainak fejlődése nem felelt meg egyik fél várakozásának sem. A szovjet-nyugatnémet tárgyalások megkezdésének gátat vetett a Német Szövetségi Köztársaságban időről-időre viszatérő - a C pártok szitotta - hisztérikus szovjet- és kommunistaellenesség, a "Keletről jövő veszély" rémének ismételtgetése, a Bundeswehr felfegyverzése, s nem utolsósorban az a tény, hogy éppen az NSZK volt az egyetlen európai ország, amelyik nem vette figyelembe a második világháború utáni határokat, s Németország 1937. december 31-i határai mellett kardoskodott.

A Német Szövetségi Köztársaság hivatalos "keleti politikáját" teljes mértékben alárendelte a NATO, de legfőképpen az USA érdekeinek. Bonn üdvözölt minden olyan lépést, amelytől a szocialista Európa gyengítését remélhette. A területén tevékenykedő szélső jobboldali

reakciós, emigráns erők működéséhez komoly segítséget nyújtott. Ugy az 1953-as NDK-beli nyugtalanságok, mint az 1956-os magyar ellenforradalom támogatói között megtaláljuk Bonnt.

Az európai és a világközvélemény érdeklődésének középpontjába került a szovjet kormány javaslata: békeszerződés kötése mindkét német állammal. E javaslatot támogatta a többi szocialista ország is. HRUSCSOV szovjet miniszterelnök 1963. július 2-án NDK-ban tett látogatása során Berlinben a Werner Seelenbinder Halleban NDK vendéglátójával, WALTER ULBRICHT-tal barátsági nagygyűlésen vett részt. Beszédében kifejtette: "A nyugatnémet népnek az az érdeke, hogy Németország békésen fejlődjék, rendeződjenek és fejlődjenek a szocialista országokkal való sokoldalú kapcsolatai. Ennek megvannak az objektív feltételei:

1. A Szovjetunió és az NSZK között nincsenek olyan le-dönthetetlen sorompók, amelyek kizárnák a két ország közötti együttműködés lehetőségeit.
2. Az NSZK-nak és a szocialista országoknak számos közös érdekük van politikai-gazdasági téren. Itt első helyen kell megemlíteni a béke megőrzését."²

A két ország közötti kereskedelmi kapcsolatokról szólva rámutatott arra, hogy az NSZK-nak piacokra van szüksége, s a Szovjetunió jó kereskedelmi partnere lehetne az NSZK-nak. Kedvezőnek ítélte meg az SZKP első titkára a békés egymás mellett élés perspektíváját, s az események őt igazolták. "Hisszük, hogy eljön az az idő, amikor Nyugat-Németországban olyan kormány lesz hatalmon, amely a Szovjetunióval, a Német Demokratikus Köztársasággal és a többi szocialista országgal való

együttműködés útjára lép, amely békés és minden néppel baráti politikát folytat." ²

LUDWIG ERHARD kancellár 1966. március 25-én békejegyzéket intézett a Szovjetunióhoz. A nukleáris fegyverek korlátozását célzó javaslatai mellett, felajánlotta az erőszakról való lemondó nyilatkozatok kicserélését a Szovjetunió és Lengyelország kormányával, s egyben kifejezte hajlandóságát kétoldalu megállapodások kötésére a Kelet-Európa-i országokkal. A szovjet kormány a békeprogramra május 17-én egy jegyzékben válaszolt. A jegyzék kiemelten foglalkozott az európai biztonság, a nukleáris fegyverek kérdésével, állást foglalt Európa keleti és nyugati államainak békés politikai, gazdasági, műszaki-tudományos, kulturális kapcsolatainak fejlesztésére, a hidegháború és maradványainak megszüntetése mellett. A szovjet kormány kijelentette, amennyiben az NSZK az ENSZ-hez fordulna, a Szovjetunió állást foglal mindkét német állam tagfelvétele mellett. ⁵

A KIESINGER-BRANDT kormány tevékenységének idején - éppen a szociáldemokraták szocialista országok irányában átértékelt politikája révén - némi változás tapasztalható a nyugatnémet külpolitikában. A koalíciós kormány 1966. december 13-án ismertetett programjában megismételte a Szovjetunióhoz és a többi szocialista országhoz intézett az erőszakról való lemondó nyilatkozatok kicserélését célzó ajánlatát, kifejezte reményét a jövő eredményes megbeszéléseinek és tárgyalásainak előfeltételül szolgáló gazdasági-kulturális kapcsolatok sikeres fejlesztését illetően.

A Varsói Szerződés Tanácskozó Testülete az 1966-os bukaresti ülésén kidolgozta a szocialista országok NSZK-val szembeni egységes, egyeztetett állásfoglalását.

A szocialista országok és a Német Szövetségi Köztársaság kapcsolatainak javítása érdekében alapkövetelményként fogalmazták meg, hogy Bonn hivatalosan ismerje el az Odera-Neisse határt, valamint a Szovjetunió nyugati határait, nyilvánítsa kezdettől fogva érvénytelennek az erőszak árnyékában kikényszerített Müncheneri-Paktumot, nemzetközi jog szerint ismerje el az NDK-t, Nyugat-Berlint ne az NSZK részeként, hanem önálló politikai egységként kezelje, s mondjon le az atomfegyverekről.⁶

A bonni kormány 14 pontban foglalta össze azokat a kérdéseket, amelyekről hajlandó tárgyalni a Szovjetunióval. A javaslatot 1967. szeptember 15-én nyújtotta át a Szovjetunió bonni nagykövetségének.⁷ CARAPKIN szovjet nagykövet október 12-én WILLY BRANDT külügyminiszternek átadta kormánya nyilatkozatát, amelyben a szovjet kormány az európai biztonság érdekében kidolgozott javaslati szellemében támogatásáról biztosította Bonnt ugyan-ezen cél eléréséért tett ésszerű és hasznos kezdeményezéseinek megvalósításában.⁷

A két ország politikai megbeszélései a néhány biztató kezdeti lépéstől eltekintve lassu ütemben haladtak. A gazdasági kapcsolatok azonban egyre erősödő tendenciát mutattak, amit a 4., 5. és 6. sz. táblázat adatai is bizonyítanak.

Az NSZK kivitele és behozatala a Szovjetunióba¹⁴
/millió USA dollárban/

4.sz. táblázat

Év	Kivitel	Behozatal
1960.	185,3	160,1
1969.	405,7	335,1
1970.	422,5	342,5

A számadatokból kitűnik, hogy az NSZK behozatala kisebb mértékű, mint exportja. A két ország kereskedelmének volumene 1969-ben 500 millió USA dollár. A Német Szövetségi Köztársaság az 1960-tól 1969-ig terjedő időszakban a Szovjetunió exportjában 1,3 %-kal, míg importjában 2,6 %-kal részesedett, a forgalom értékét tekintve pedig a tizedik helyen állt.

Nyugat-Berlin kivitele és behozatala a Szovjetunióba¹⁴
/%-ban/

5.sz. táblázat

Év	Kivitel	Behozatal
1960.	3,6	6,0
1969.	5,4	8,5
1970.	3,6	6,0

Szovjetunió kivitele Nyugat-Berlinbe /%-ban/¹⁴

6.sz. táblázat

Év	Kivitel
1960	1,2
1969	0,9
1970	0,5

A szovjetunió behozatala Nyugat-Berlinből 1961-1965 között 6,3, míg 1966-1970 között 10,7 milliárd USA dollár.¹⁴

A gazdasági kapcsolatok fejlődése ellenére a két ország távolról sem használta ki az együttműködésben rejlő előnyöket. Az NSZK ipara csak most kezdte felfedezni a szovjet piac óriási lehetőségeit. A nagy cégek közül különösen a Mannesmann és Krupp cég mutatott érdeklődést. E kapcsolatok bővítésére a szovjet fél mindvégig nagy hangsúlyt fektetett tudva azt, hogy azok jó alapot szolgáltatnak a politikai viszonyok rendezésére is.

A Szovjetunió és a Német Szövetségi Köztársaság kapcsolatainak normalizálódásában lényeges szerepet játszottak azok a erőfeszítések is, amelyeket mindkét oldalon a közvélemény tudatának megváltoztatásáért tettek. Az 1960-as évek második felében úgy az SPD, mint az SZKP azon fáradozott, hogy a tömegek reálisabban lássák a másik országot, s annak politikáját. Az SPD kommunista- és szovjetellenessége differenciáltabban jelentkezett. Annak ellenére, hogy elutasította a marxizmus-leninizmushoz való ideológiai közeledést, bizonyíthatóan sokat tett azért, hogy a nyugatnémet közvélemény merev, elzárkózó kommunistaellenes állapotát felváltsa egy, a valóságos politikai viszonyokon nyugvó árnyaltabb ideológiai szembenállással.

A nyugatnémet szövetségi kormány - maga mögött tudva szövetségeseit - 1969-ben megkezdte tárgyalásait a Szovjetunióval. A négy szövetséges nagyhatalom közül - akikkel BRANDT és kormánya mindvégig egyeztetette politikáját - különösen Franciaország támogatta az SPD erőfeszítéseit. A Varsói Szerződés és tagállamai ugyanígy tervszerűen egyeztették politikai lépéseiket, s alakították ki közös állásfoglalásaikat.

A tárgyalások előzményei visszanyulnak a már említett - a szövetségi külügyminisztérium és a szovjet kormány közötti - megbeszélésekre, amelyek során az erőszakról való lemondás az atomsorompó egyezmény és Nyugat-Berlin helyzetének kérdésében egyeztették nézeteiket. A határok elismerésével kapcsolatos szovjet álláspontot GROMIKO külügyminiszter félreérthetetlenül leszögezte a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa 1969. júliusi ülésén: "Az egyes országok határai Keleten és Nyugaton, a kontinens északi, illetve déli részén egyaránt sérthetetlenek és a helyzet megváltoztatására semmiféle erő nem képes."⁴ A továbbiakban kifejtette, hogy az NSZK-nak legalább annyi lehetősége van normális kapcsolatokat kiépíteni a Szovjetunióval, mint bármelyik országnak, a nehézségeket nem a Szovjetunió támasztja. A külügyminiszter figyelmeztetett arra, hogy kudarccal jár az a törekvés, amely megpróbál elvi engedményeket kicsikarni a Szovjetunió politikájában. A proletár internacionalizmus elve alapján nem hagyott kétséget afelől, hogy az NDK jogos érdekeinek rovására Nyugat-Berlin statusában egyetlen lépést sem tesznek.⁴

A szovjet álláspontok részletesebb tanulmányozására 1969 júniusában a szovjet kormány meghívására Moszkvába utazott WALTER SCHEEL az FDP elnöke, WOLFGANG MISCHNICK a párt parlamenti frakciójának vezetője, valamint HANS DIETRICH GENSCHER. Maga a meghívás ténye is jelzi, hogy Moszkva nagy jelentőséget tulajdonított a szabaddemokrata pártnak. Egy hónappal később HELMUT SCHMIDT, ALEX MÖLLER és EGON FRANKE személyében az SPD küldöttsége utazott Moszkvába. A szovjet fél biztosította mindkét küldöttséget arról, hogy a Szovjetunió érdekelt a Német Szövetségi Köztársasághoz fűződő kapcsolatainak javításában, de ismét hangsúlyozta, hogy elvi engedményeket nem hajlandó tenni.

Az 1969-es szövetségi választásokat követően megalakult SPD-FDP koalíciós kormány nyilatkozatát október 28-án olvasta fel a Szövetségi Gyűlésben az újonnan választott kancellár, WILLY BRANDT. A kormány programjának külpolitikai részében a kelet-nyugati kapcsolatokról szólva a következőket mondta: "A német népnek a szó teljes értelmében békére van szüksége a Szovjetunió népeivel, valamint Kelet-Európa népeivel. Készek vagyunk a megértés tisztességes kísérletére, hogy ezáltal leküzdhessük ama szerencsétlenség következményeit, amelyet egy bűnös klikk hozott Európába."

A szakértői megbeszélések 1969 decemberében kezdődtek meg. A tárgyalások kezdeti lassu tempója 1970 februárjában megélénkült. A bonni tárgyalóküldöttséget EGON BAHR, a Kancellári Hivatal államtitkára vezette. A konkrét megbeszélésekre a Kancellári Hivatal mellett az FDP vezetése alatt álló külügyminisztérium is bekapcsolódott. WALTER SCHEEL külügyminiszter 1970. február 24-én a tárgyalásokról szólva elmondotta: "A Szovjetunió komolyan érdekelt az NSZK-hoz fűződő viszonyának szerződésileg is biztosított javításában, hogy ezzel lezárjon egy hosszú és rendezetlen szakaszt a két ország kapcsolatában."

Márciustól májusig több mint 50 órát tárgyalt EGON BAHR és GROMIKO és májusra kirajzolódtak a szerződés alapjai.

A nyugatnémet tárgyalóküldöttség taktikázgatásaiban megpróbált kitérni az európai realitások elkerülhetetlen elfogadása elől.

GRIGORJEV - a PRAVDA szemleírója - lapja április 5-i számában azt írta: Egy nagyon kényelmes trükk alapján Bonnban előszeretettel hivatkoznak arra, mintha az Ameri-

kai Egyesült Államok nem engedné az NSZK-nak a létező európai határok feltétel nélküli elismerését és viszonya normalizálását az NDK-val nemzetközi jog alapon.

Időközben az SPD elnöke is úgy értékelte a helyzetet, hogy nem szabad sokáig halogatni az egyezmény megkötését. Az SPD-FDP kormány június elejére kidolgozta irányvonalát a tárgyalások további menetére. Ez a dokumentum BAHR DOKUMENTUM néven került be a diplomácia történetébe. Példátlan indiszkréció folytán a bonni kormányapparátus CDU-CSU szimpatizánsai eljuttatták ezt a szigorúan titkos okmányt a Springer konszern DIE WELT című lapjának, amit a lap négy millió példányban leközölt.⁹

Julius folyamán a nyugatnémet diplomácia vezetője - WALTER SCHEEL - egyeztetette politikáját nyugati szövetségeseivel. Julius 16-án DOUGLAS HOME brit külügyminiszterrel tárgyalt Londonban, majd másnap ROGERS USA külügyminiszterrel találkozott. A STATE DEPARTMENT teljes támogatásáról biztosította SCHEEL-t.¹⁰

Kedvező feltételt biztosított a moszkvai tárgyalásoknak az is, hogy - a CDU-CSU kampánya ellenére - a nyugatnémet közvélemény tulnyomó többsége már támogatta a SZU és NSZK párbeszédét.

A tübingeni WICKERT Közvéleménykutató Intézet legújabb felmérése szerint 1970 júliusában a 18 éven felüli szövetségi polgárok 92 %-a hiva a két ország közötti békes viszony kialakításának- az ellenzők mindössze 7 %-ot képviseltek. A megkérdezett 18-29 évesek 98 %-a támogatta az enyhülést.¹¹

1970 végén már érezhető volt, hogy az NSZK felhagyott korábbi taktikázgatásával és érdekelt a tárgyalások

intenzívvé tételében. A moszkvai tárgyalás próbakő volt az SPD-FDP számára új politikájában, mert bizonyítania kellett, hogy egyszer s mindenkorra szakított a C pártok fellazítási kísérleteivel, azzal a rosszul leplezett szándékkal, hogy megpróbálja a szocialista országokat egymás ellen kijátszani.

1970. augusztus 6-re elkészült a szerződéstervezet 80 %-a, de a hiányzó 20 % minőségi értéke nagyobb volt, mint mennyiségi súlya. A Német Szövetségi Köztársaság és a Szovjetunió közötti történelmi jelentőségű egyezményt WILLY BRANDT és WALTER SCHEEL, valamint ALEXEJ KOSZIGIN és ANDREJ GROMIKO 1970. augusztus 12-én írta alá.

A szerződés bevezetőjében a felek hangsúlyozzák az európai és világbéke megerősítésében vállalt szerepüket. A két ország kapcsolatában az NSZK elfogadja a békés egymás mellett élés alapelveit. Mindkét fél kötelezi magát a gazdasági, műszaki-tudományos és kulturális kapcsolatok fejlesztésére.

Az első pontban leszögezték: "politikánk legfontosabb célja a nemzetközi béke fenntartása és az enyhülés elérése" Az európai térségben fennálló valóságos helyzetből kiindulva annak normalizálása és valamennyi európai állam békés kapcsolatainak fejlesztése mellett tesznek hitet.¹

Az enyhülésipolitika egyértelmű támogatásával az SPD és FDP nagy szolgálatot tett a béke ügyének. Kötelezte magát az államok közötti békés kapcsolatok fejlesztésére, s ezzel megteremtette a lehetőségeit annak, hogy a Német Szövetségi Köztársaság a szocialista országokhoz fűződő viszonyát új alapokra helyezhesse. Elfogadták a második világháború utáni realitásokat, lemondtak az erőszakról és az erőszakkal való fenyegetésekről, s tulajdonképpen

véget vetettek az ideiglenesség, a hidegháboru állapotának. Kötelezték magukat arra, hogy kapcsolataik a Szovjetunióval az ENSZ alapelvein nyugszanak, s vitás kérdéseiket békés eszközökkel oldják meg.¹

A harmadik paragrafus a békés egymás mellett élés elveinek szellemében kimondja az európai határok sérthetetlenségét, mert "Az európai béke csak úgy tartható fenn, ha senki sem sérti meg a jelenlegi határokat." Ennek szellemében korlátlanul tiszteletben tartják valamennyi európai állam területi szuverenitását, jelenlegi határait - beleértve az Odera-Neisse és NSZK-NDK közötti határokat is. Kijelentették, hogy sem jelenleg, sem a jövőben egyetlen európai állammal szemben sem támasztanak területi követeléseket.¹

A Német Szövetségi Köztársaság a Moszkvai Szerződés megkötésével minőségileg új alapokra helyezte a Szovjetunióhoz fűződő kapcsolatait, egy olyan új fejezetet nyitott, amely lehetővé tette számára, hogy 25 év után betölthesse Európában az őt megillető helyet.

A kormánykoalíció két pártja a tárgyalások befejezése után - előzetes megbeszéléseik értelmében - a német egység tárgyában levelet adott át a szovjet kormánynak, hangsúlyozva azonban azt, hogy "e szerződés nem áll szemben a Német Szövetségi Köztársaság politikai céljaival, egy európai békeállapot elérésével, amelyben a német nép szabad önrendelkezéssel saját egységét elnyerje."¹

A GROMIKO és BAHR közötti tárgyalásokon 1970 májusában kikristályosodott az ún. "BAHR DOKUMENTUM". Hatodik pontjában Bonn készségét fejezte ki, hogy az NDK-val a nemzetközi jogi gyakorlat szerint a harmadik féllel szokásos szerződést kössön.¹

Ennek értelmében Bonn és Berlin kapcsolatainak alapelveit a következőkben fogalmazták meg:

- Teljes egyenjogúság
- Egymás ügyeibe való be nem avatkozás
- Függetlenség tiszteletben tartása
- Egymást nem képviselni külföldön
- Hallstein doktrína teljes feladása
- SZU támogatja a két német állam ENSZ-felvételét

A dokumentum tizedik pontjában mindkét kormány üdvözölte az Európai Biztonsági és Együttműködési Konferenciát és minden tőle telhetőt meg fog tenni annak előkészítésére és sikeres lebonyolítására.

A tárgyaló felek egyetértettek abban, hogy a Moszkvai Szerződés a későbbiekben Lengyelországgal és Csehszlovákiával kötendő megállapodásokkal szerves egészet alkot.

A Moszkvai Szerződés az FDP-SPD kormánykoalíció első átütő nemzetközi sikere volt. A Német Szövetségi Köztársaság nemzetközi tekintélyének növelése mellett bizonyítani tudták saját közvéleményük előtt is, hogy következetesen haladnak az 1969-es kormányprogram megvalósításának útján. A C pártok ellenséges, a szerződést mereven elutasító politikája azonban jelezte, hogy új politikai irányvonaluk ellenségei még nagy erőt képviselnek, ezért még szivűs erőfeszítéseket kell tenniük annak ratifikálásáig.

A Moszkvai Szerződés az európai és a világközvélemény érdeklődésének középpontjába került. A szovjet dokumentumok rámutattak arra, hogy a szerződés az egyeztetett politika egyik sikeres állomása. A PRAVDA megállapította: "A szerződéshez való hűség, előírásainak követ-

kezetes megvalósítása kétségtelenül fontos összetevője a stabilitás és nyugalom fenntartásának az európai kontinensen."13

Rendkívül pozitívan méltatta a lengyel ZYCIE WARSAWY augusztus 8-i száma az akkor még csak parafált egyezményt "A BRANDT kormány érdeme, hogy enyhülési politikáját folytatta a Kelettel szemben. Tudatában volt ez a kormány annak, hogy - miként arra BRANDT kancellár is rámutatott - a közelmúltban - a szövetségi köztársaság fajsúlya abban a pillanatban megnő, amint a Nyugattal való jó együttműködéshez a Kelettel való kapcsolatok normalizálása is társul."12

A SLOWO POWSZECHNE című lap a nagy eseményt Varsó és Bonn párbeszédével is kapcsolatba hozta. "A szovjet-nyugatnémet tárgyalások betetőzése egybeesik Varsó és Bonn tárgyalásainak befejező szakaszával. Ez természetes és helyes jelenség, figyelembe véve a közös érdekeket és a lengyel-szovjet kapcsolatokat." A lap utalva a tárgyalások sajátosságaira, eltérő vonásaira megállapítja: "A szocialista országoknak megvannak a maguk sajátosságai, különböző kiinduló pontjai, például az államközi kapcsolatok rendezése terén is. Ezért a lépések különböző ütemben történnek és tartalmuk is különböző."12

A nyugati országok közül elsőként a francia kormány üdvözölte a megállapodást. Véleményük szerint ez az egyezmény beleillik a francia kormány szorgalmazta politikai irányvonalba. Jelentős lépés a nyugati-keleti európai országok közötti enyhülésnek és az enyhülési kapcsolatok megteremtésének útján.

A párizsi FRANCE SOIR szerint: "Bonn-Moszkva közötti megállapodás nyomán egész Európa megváltozhat."12

Mérföldkőről ír a NEW-YORK TIMES augusztus 8-i vezércikkében. A lap kiemelte, hogy megtették az első nagy lépést az új termékeny európai kor irányába, ami nem pótolja ugyan a békeszerződést, de olyan átmeneti megoldásként szolgálhat, amelynek alapján Európában mielőbb kelet-nyugati kapcsolatok építhetők ki, e kapcsolatok pedig tényleges közeledésre és békére vezetnek.¹²

A londoni GURDIAN hangsúlyozta, hogy a szerződés nélkülözhetetlen volt, nélküle igazi előrehaladásra nem lehetett volna számítani az európai biztonságot terén, mert jó nyugatnémet-szovjet kapcsolat nélkül nincs európai biztonság.

WILLY BRANDT még augusztus 12-én este kijelentette az ARD és a ZDF nézői előtt, hogy: "Huszonöt évvel a Hitler által romlásba döntött német birodalom kapitulációja után és 15 évvel azután, hogy KONRAD ADENAUER itt Moszkvában megállapodott a diplomáciai kapcsolatok felvételében, lefőbb ideje, hogy új alapokra helyezzük, mégpedig a jelenlegi európai politikai helyzetből kiindulva az erőszakról való teljes és kölcsönös lemondásra alapozzuk viszonyunkat Kelettel. E szerződéssel semmit sem veszítünk, amit már rég el nem játszottunk volna. Van bátorságunk új lapot nyitni a történelemben. Szolgálja ez mindenekelőtt az ifjú nemzedék javát, amely békében, a múltért való felelősség nélkül nőtt fel, de mégis kénytelen viselni a háború következményeit, mert népének történelme alól senki sem vonhatja ki magát."⁵

Az SPD-hez közelálló FRANKFURTER RUNDSCHAU vezércikkében megállapította, hogy ADENAUER és örökösei azért nem akartak és tudtak elérni egy ilyen szerződést, mert azt hitték, hogy erőpolitikával utólag meg lehet nyerni az elvesztett második világháborút. A BRANDT

kormány e helyett a realitásokból indult ki és mint a szerződés mutatja, megértésre talál Európa szocialista felében.¹²

A nyugatnémet jobboldal belső egysége pillanatnyilag megingott. Még a jobboldal tekintélyes napilapja, a DIE WELT is úgy írt augusztus 15-i számában, hogy Bonn már tíz esztendeje esedékes a Kelettel való kiegyezése.¹²

A CDU-CSU merev elzárkózása, dühödt ellentámadásai ellenére az SPD-nek a szerződések ratifikálásáért vívott küzdelméts siker koronázta. GUSTAV HEINEMANN szövetségi elnök 1972. május 23-án a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa pedig május 31-én írta alá a szerződést, majd június 13-án - a nyugat-berlini négyhatalmi megállapodás aláírásával egyidőben - Bonnban kicserélték a szerződés ratifikációs okmányait, s ezzel a Moszkvai Szerződés hivatalosan is érvénybe lépett.

E nélkül, a második világháború utáni egyik legfontosabb szerződés nélkül elképzelhetetlen lett volna az európai enyhülés, hiszen pontot tett a hidegháborús korszak végére, és a Német Szövetségi Köztársaság sem tölthetné be azt a politikai szerepet, amit be kell töltenie.

LEONYID BREZSNYEV - az SZKP KB főtitkára - a párt XXV. kongresszusán a tőkés államokhoz fűződő kapcsolatok fejlődéséről szólva a következőket mondotta: "Az 1970-ben létrejött szerződés alapján nagy előrelépés történt a szovjet-nyugatnémet kapcsolatokban. Ezek a kapcsolatok normális mederbe terelődtek, még hozzá azon az egyetlen hetséges alapon, hogy le kell mondani az olyan igényekről, amelyek a fennálló európai határok megváltoztatására irányulnak. Az NSZK ma egyik legnagyobb partnerünk a

Nyugattal folytatott kölcsönösen előnyös üzleti együttműködésben. Azok a tárgyalások, amelyeket BRANDT kancellárral folytattak Oreandában és Bonnban, csakugy mint azok a tárgyalások, amelyekre Moszkvában került sor SCHMIDT kancellár és SCHEEL elnök látogatása idején, lehetővé tették a kölcsönös megértés javítását, s az NSZK-val folytatott együttműködésük felfrissítését gazdasági és egyéb területeken."¹⁵

2. A Varsói Szerződés

A nyugatnémet szövetségi kormány "lengyel politikájának irányvonalát az SPD-FDP koalíció hatalomra jutásáig ADENAUER szövetségi kancellár 1950. június 9-én a Bundestagban elmondott beszéde határozta meg. A kancellár NSZK számára nem fogadta el érvényesnek a nyugati szövetségesek által is elismert Odera-Neisse határt, s egyúttal kijelentette, hogy Németország keleti határait a majdan megkötendő békeszerződés keretében csak egy össznémet kormány fogadhatja el. A Kereszténydemokrata Unió Lengyelországgal szemben 1964-ig lényegében változatlan, merev, revansra törő politikát folytatott.

A határ kérdésében a belpolitikai hangulat változását jól tükrözik az ALLENSBACHI DEMOSZKÓPIAI INTÉZET ebben az időszakban végzett közvéleménykutatásainak eredményei.¹⁶ Az intézet által kiadott kérdőíven a kérdés így szerepelt: "Véleménye szerint beletörődünk-e avagy sem az Odera-Neisse vonalba?"

Az Odera-Neisse határt elismerők és el nem ismerők részaránya 1951-1967 között.¹⁶ /%-ban/

7. sz. táblázat

Dátum	Beletörődött	Nem törődött bele	Nem nyilvánított véleményt
1951. márc.	8	80	12
1956. szept.	9	73	18
1959. szept.	12	67	21
1962. márc.	26	50	24
1964. szept.	22	59	19
1966. febr.	27	54	19
1967. okt.	35	44	21
1967. nov.	46	35	19
1968. szept.	34	43	23

Ahogy az a táblázat adataiból is kitűnik, az adott időszakban a határt elismerők aránya - kisebb ingadozásokkal ugyan - egyre nő, az el nem ismerők az időszak végére majd a felére csökken, viszont a véleményt nem nyilvánítók százaléka emelkedik.

A lengyel-nyugatnémet szerződés előzményei között szükségesnek tartom röviden felsorolni azokat a kül- és belpolitikai tényezőket, amelyek elősegítették, illetve részben hátráltatták a két ország közötti párbeszéd kialakulását.

Az akkori nyugatnémet politikában lényeges szerepet töltöttek be, s még az SPD soraiban is komoly befolyással bírtak az áttelepültek és szervezeteik /BUND DER VERTRIEBENEN DEUTSCHEN, LANDMANDSCHAFTEN, GESAMTDEUTSCHE BLOCK/

Ezek az említett szövetségek hosszu ideig megakadályoztak minden olyan kezdeményezést, ami valamiképpen is megváltoztatta, ill. gyengítette volna NSZK "jogi alapját" Lengyelország 1937. december 31-ig a Harmadik Birodalomhoz tartozó területeinek visszakövetelésében. A szövetségek és az SPD között 1967-1968-ban olyan komoly véleménykülönbségek merültek fel, amelyek a párt müncheni kongresszusa után a teljes szakításhoz vezettek. Egyre több tartományi szociáldemokrata szervezet támadta - jobboldali radikalizmussal vádolva - az áttelepültek szövetségeit.

Az EVANGÉLIKUS EGYHÁZ 1965 októberében emlékiratot - Az elüldözöttek helyzete és a német nép viszonya keleti szomszédaihoz - küldött a lengyel katolikus egyháznak, melyben megbékélésre és a háboru utáni politikai határok figyelembe vételére szólította fel. Jellemző az akkori nyugatnémet belpolitikai viszonyokra, hogy a határ elismerését elsőként egy egyházi intézmény mondta ki.⁴

Az EKD emlékirata az FDP sorain belül komoly vitát váltott ki. WOLFGANG SCHOLLWER - külügyi szóvivő - 1967 márciusában egy külpolitikai munkaokmányban leszögezte: "A német területi követelést fel kell adni és a jelenlegi keleti határokat el kell fogadni"⁵ HANS RUBIN - a párt kincstárnoka - a LIBERAL magazinban az "Igazság órája" című írásában a következőket írta: "Aki az újraegyesítést akarja, annak el kell ismernie az Odera-Neisse határt, német területen pedig tudomásul kell vennie a másik kommunista államot."⁵ RUBIN és SCHOLLWER véleményével a párt MENDE köré csoportosult jobbszárnya hevesen szembe szállt, azonban a vitából a WALTER SCHEEL vezette baloldal került ki győztesen. A soron következő választásokon - 1968 elején - ez a balszárny vette át a párt vezetését, s ezzel egyidőben az általuk képviselt külpolitikai irányvonal is megerősödött.

1969 márciusában az ALLENSBACHI KÖZVÉLEMÉNYKUTATÓ INTÉZET a pártok választói között ismét felmérést készített. A kiadott kérdőíveken a kérdés ezuttal már így hangzott: "Elismerjük, avagy sem az Odera-Neisse határt?"¹⁵

Az Odera-Neisse határt elismerő és el nem ismerő választók részaránya a jelentősebb politikai pártok szerint %/

8.sz. táblázat

Párt hovatartozás	Elismeri	Nem ismeri el	Nem nyilvánított véleményt
SPD	39	39	22
FDP	61	27	12
CDU-CSU	28	48	24
NPD	22	78	-

Az SPD választói között a határt elismerők és el nem ismerők aránya megegyezik, a véleményt nem nyilvánítottok száma a legmagasabb, legpozitívabb állásfoglalása az FDP választóinak van, nem véletlen viszont az, hogy éppen az ujfasiszta NPD választók utasítják el legnagyobb arányban a határ elismerését.

A jelenlegi európai határok - így Lengyelország nyugati határainak - tiszteletben tartását az SPD 1968-as nürnbergi kongresszusán több küldött követelte, mondják ki: "A hitleri háború következményeként elismerjük az 1945-ben megállapított államhatárokat."¹³ A párt Bad-Godesbergi kongresszusa 1969-ben így fogalmazott: "A jelenlegi határokat tiszteletben tartjuk, tudjuk, hogy végleges rendezésük csak a még mindig hiányzó békeszerződésben lehetséges."¹

A nyugatnémet-lengyel párbeszéd szempontjából 1969 eseményei a legjelentősebbek.

A Kommunista és Munkáspártok 1969-es moszkvai találkozásán a szocialista országok ismét kidolgozták és egyeztették az NSZK-val szembeni álláspontjukat. "Küzdeni kell az Európában fennálló határok, köztük az Odera-Neisse határ és az NDK és az NSZK között húzódó határ megmásíthatatlanságáért, a Német Demokratikus Köztársaság nemzetközi jogainak elismeréséért, annak megakadályozásáért, hogy Nyugat-Németország bármilyen formában atomfegyverhez jusson. Küzdeni kell azért, hogy az NSZK mondjon le egész Németország egyedüli képviselőjére támasztott igényéről, Nyugat-Berlinnek különleges politikai egységként való elismeréséért, a müncheni diktátum kezdettől való érvénytelenítésének elismeréséért, valamennyi neonáci szervezet betiltásáért."¹⁷

Ebben az időszakban - úgy az SPD-ben, mint az FDP-ben - kikristályosodtak azok az álláspontok, amelyek a kormánykoalíció lengyel politikájának alapját adták. JANUSZ RAHOCKI - lengyel szerző - értékelése szerint: "az FDP külpolitikai tekintetben következetesebb, mint maga az SPD."¹⁸

A szerződés előszavában - ugyanugy, mint a moszkvai egyezményben - a felek aláhúzzák a normális jószomszédi kapcsolatoknak, valamint a békés egymás mellett élés tartós megvalósításának jelentőségét. Hangsúlyozzák, hogy a határok sérthetetlensége, valamennyi európai állam területi integritásának tiszteletben tartása az európai béke alapvető feltétele. Ennek szellemében a Német Szövetségi Köztársaság Lengyelország nyugati határának elismeri az Odera-Neisse vonalat.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ez az elismerés illetve annak interpretálása korántsem ilyen egyértelmű, mert a bonni kormány - mint ahogy az a három nyugati nagyhatalomnak megküldött jegyzékéből kitűnik - továbbra is Németország egységéből indul ki.

Az első paragrafus második cikkelyében megerősítik jelenlegi határaik sérthetetlenségét, s kölcsönösen kötelezik magukat azon mindenkori korlátlan tiszteletben tartására.

A második paragrafus szó szerint megegyezik a szovjet-nyugatnémet szerződés ugyanezen paragrafusával, ahol is mindkét fél kötelezi magát a műszaki-gazdasági-kulturális együttműködés, valamint kapcsolataik átfogó fejlesztése érdekében a további lépések megtételére.

A szerződés aláírásával az SPD-FDP külpolitikai téren tovább erősítette pozícióját, jelentős lépést tett előre a szocialista országokhoz fűződő kapcsolatai normalizálása terén.

Az országon belül egyre többen ismerték fel a szerződés horderejének jelentőségét, egyre aktívabban hallatták hangjukat a BRANDT-SCHEEL kormány mellett.

A szociáldemokratákhoz közelálló NEUE RUHR ZEITUNG azt írta: "Lemondhatunk arról az illuzióról, hogy megváltoztathatjuk Európa térképét. Csak azok érezhetik elárultnak magukat, akik hamis prófétákat követeltek és elfelejtették Auschwitz nevét."¹¹

A CDU-CSU parlamenti frakciója - bár nem olyan formában, ahogy azt FRANZ JOSEF STRAUSS jónak tartotta - a szerződést elutasította. A bajor pártvezér véleménye

szerint a szerződésben terület átadásról van szó, ezért azt csak kétharmados Bundestag-többséggel lehet elfogadni. Az ellenzék minden területen - akár a tartományi választásokon, akár a Bundestagban - eszközökben nem válogatva igyekezett a kormánykoalíciót megbuktatni. Célja elérésében nem riadt vissza sem a féktelen demagóg szólamoktól, sem a megvesztegetésektől.⁷

A lengyel TRYBUNA LUDU így méltatta a szerződést: "Az egyezmény történelmi jelentősége abban áll, hogy Lengyelország és a Német Szövetségi Köztársaság államközi kapcsolatait az egyetlen lehetséges alapra helyezte." - majd így folytatta: "BRANDT személyében olyan nyugatnémet kormányfőt látunk, akinek volt bátorsága szakítani a multtal, elődeinek revansista álláspontjaival és változást eszközölni a feszültséget és Európa megosztásának fenntartását célzó nyugati külpolitikában... WILLY BRANDT az NSZK történelmének első antifasiszta multu kancellárja... Reméljük, hogy kapcsolataink rendezési folyamata elvezet a diplomáciai viszony megteremtéséhez."⁹

NILSSON - svéd külügyminiszter - szerint a varsói egyezmény fontos hozzájárulás az európai feszültség enyhüléséhez.⁷

Az olasz külügyminisztérium nyilatkozata szerint a szerződés jól tükrözi a lengyel külpolitika konstruktív szellemét, mind BRANDT békeóhaját.⁷

A NEUES DEUTSCHLAND november 19-i számában így ír: A Szovjetunióval és a Lengyel Népköztársasággal kötött megállapodások után elvárható az NSZK kormányától, hogy folytatja politikája reális elemeinek megvalósítását az NDK iránt is, a valóság talajára helyezkedve a nemzetközi jog alapján egyenjogú kapcsolatokat létesít vele.¹⁰

INDIRA GANDHI és NILSSON svéd külügyminiszter annak a véleményüknek adtak hangot, hogy a szerződés nagyban hozzájárul az európai helyzet rendezéséhez.⁷

3. A csehszlovák-nyugatnémet egyezmény

A Csehszlovák Szocialista Köztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság államközi kapcsolatai az SPD-FDP kormány hatalomrajutásáig feszültek voltak. A feszültség enyhítésének legnagyobb akadálya az volt, hogy az NSZK kormánya és nagy pártjai szovjetellenességük és antikommunizmusuk ékes bizonyítékaként a Müncheni Diktátummal kapcsolatban évtizedekig kitartottak merev, hidegháborús állásfoglalásuk mellett. A CSU-CSU - pontosabban ERHARD kancellár - hivatalosan csak 1964 márciusában ismerte el, hogy a Paktumot erőszakkal kényszerítették ki, s az a háboru befejezése után érvényét veszítette. A szudétanémetek jogaira hivatkozó éles csehszlovákellenes politikájuk egyeneskövetkezménye volt, hogy Csehszlovákia és a szocialista tábor követeléséről - nyilvánítsák a Müncheni Diktátumot megszületésének parcétól igazságtalannak és érvénytelennek - hallani sem akartak. Csehszlovákia minden - a viszonyok rendezésére irányuló - törekvése a C pártok ellenállásába ütközött.

Az SPD a Müncheni Diktátum problémájával meglehetősen későn kezdett el foglalkozni. Politikáját e témakörben - szemben a többi szocialista országgal összefüggő vitás kérdésben elfoglalt álláspontjával - csak 1969-ben értékelte át. Következetlenségükre jellemzően magát a kérdést és annak politikai következményeit nem tisztázták eléggé, s így saját maguk idézték elő a kapcsolatok csigalassuságu javulását. Tulságosan is tartottak a szudétanémetek befolyásától, s részint emiatt sem foly-

tattak aktívabb politikát. Münchennel kapcsolatban még akkor sem mondtak újat, amikor az Odera-Neisse határ kérdésében már kirajzolódtak állásfoglalásuk körvonalai.

A pártvezetés mozdulatlanságát az 1968-as nürnbergi kongresszuson a küldöttek egy része hevesen bírálta. A nyugat-berlini Kreuzberg SPD kerülete 160. beadványában követelte, hogy a párt hivatalosan ismerje el a hitleri háború következményeként kialakult 1945-ös határokat. A szintén nyugat-berlini Reinickendorf, valamint Koblenz kerület küldöttei beadványukban már arra szólították fel a párt vezetőségét, hogy nyilvánítás kezdettől fogva semmisnek és érvénytelennek a Müncheni Diktátumot. A pártelnökség javaslatára a kongresszus a felterjesztéseket elutasította.¹⁴

A párt 1969-es választási kongresszusának Bad-Godesbergben jelentős lépést tett előre. A határozatban szereplő új vonások jelzik, hogy párton belül már komolyabb befolyással bírnak azok az erők, akik már korábban is többet kívántak elérni. Annak ellenére, hogy a Diktátum vitájára még nem került sor, a határozatban elismerik, hogy azt az erőszak nyomásával kényszerítették ki, s mint ilyen kezdettől fogva igazságtalan és érvénytelen. Sikra szálltak a Német Szövetségi Köztársaság Csehszlovákiához fűződő kapcsolatainak szerződéses rendezése mellett. Ki-jelentették, hogy egyszer s mindenkorra lehetlenné kell tenni minden - a csehszlovák államterület ellen irányuló - politikai törekvést, de úgy, hogy ebből a szudétanémeteknek hátránya ne származzék.¹

Állásfoglalásaik elegendő alapot szolgáltatottak a két állam párbeszédének megkezdéséhez, mert szerepeltek benne azok a kitételek, melyeket Csehszlovákia a tárgyalások alapfeltételének és elengedhetetlennek tartott.

Az új - SPD-FDP - kormány bemutatkozó programbeszédében a kancellár kijelentette, hogy kormánya kész olyan megállapodásokat kötni Csehszlovákiával, amelyek "kivezetnek a múltból"¹⁶

A szocialista közösség országai - Szovjetunió, Német Demokratikus Köztársaság, Lengyelország, Bulgária, Magyarország - egyeztetette politikáját, hogy a proletárinternacionalizmus jegyében Csehszlovákiát a szükséges módon és mértékben támogatni tudja az NSZK-val folytatott tárgyalásai során.

A nyugatnémet - csehszlovák viszony bonyolultságát Prágában soha nem tagadták. A RUDE PRAVO december 12-i számában a lap kommentátora így irt: "Nem táplálunk illuziókat afelől, hogy gyorsan és nehézségek nélkül leküzdhetjük a jószomszédi kapcsolatok útjában álló akadályokat. Ehhez Bonn mindaddig nem tette meg a legfontosabb lépést, nevezetesen a müncheni megállapodásnak valamenyny következményeivel való érvénytelenítését, amely nélkül aligha lehet normalizálni a kapcsolatokat."⁷

GUSTAV HUSAK a CSKP főtitkára 1969 december 11-én a RUDE PRAVO-val folytatott beszélgetése során kiemelte: "Nemzeti és internacionalista érdekeink egyaránt megkövetelik, hogy koordinált politikát folytassunk."A főtitkár abból indult ki, hogy csak a szocialista közösség együttes fellépése hozhatja meg a kívánt sikert, s vezethet el az NSZ-hoz fűződő kapcsolatok normalizálásához.⁷

A Csehszlovák Kommunista Párt határozottan visszautasított minden olyan kísérletet, amely arra irányult, hogy a szocialista országok között viszályt szitson, mert véleményük szerint az ilyen jellegű próbálkozások csak megnehezítik a tárgyalások amugy is lassu menetét.

A CSKP több ízben hangsúlyozta, hogy a két német állam kapcsolatainak rendezése során az NDK-nak ki kell vívnia teljes nemzetközi elismerését.

Hivatalos nyugatnémet politikusok 1969 decembere folyamán többször szóltak a csehszlovák-nyugatnémet viszonyról. GUSTAV HEINEMANN szövetségi elnök december 10-én külföldi újságírók előtt kijelentette, hogy Prágával ugyanolyan jószomszédi kapcsolatokat kell kialakítani, mint a nyugati országokkal. A beszélgetés során hangsúlyozta, hogy a Német Szövetségi Köztársaságnak nincsenek Csehszlovákiával szemben területi követelései.⁷

Nem sokkal később WALTER SCHEEL külügyminiszter a DEUTSCHE WELLE rádióknak adott interjújában közölte, hogy kormánya kész a csehszlovák kormánnyal közösen megvitatni azokat az intézkedéseket, amelyeket a két ország viszonyának megjavítása érdekében tenni lehetne.⁷

Az 1970-es év folyamán a nyugatnémet kormány figyelme főként a szovjet, illetve lengyel féllel folytatott tárgyalásokra irányult. Az év második felében - október 13-án - sorra kerülő puhatolózó tárgyalások hamar bebizonyították, hogy Csehszlovákiával szemben a nyugatnémet kormány még várakozó állásponton van.

Prágában többször hangoztatták, hogy értékelik Bonn tárgyalási szándékát, s látják az NSZK-kormányát foglalkoztató gondokat, de Bonnak mégis meg kell tennie a szükséges konkrét lépéseket a tárgyalások sikere érdekében.

A két ország álláspontja a Müncheni Dítátummal kapcsolatban annyira távol állt egymástól, hogy 1971 márciusától-májusáig - több fordulóban ugyan - de csak eszmecserét folytathattak egymással. Konkrét tárgyalásokról

a kérdés tisztázatlansága miatt még szó sem lehetett. A CSKP és a csehszlovák kormány a Diktátum kezdettől fogva való érvénytelenségének kimondását követelte, az SPD viszont meglehetősen ködös megfogalmazásban csupán sejtette, hogy hajlandó annak érvénytelenségét elismerni. Csehszlovákia számára nem volt elegendő az "érvénytelenség" kimondása és követelte a "kezdetttől fogva" szavak hangsúlyozását, s ennek nagyon komoly elvi és politikai jelentősége volt. Az 1938. szeptember 29-én megkötött Münchener Szerződés értelmében az akkori Csehszlovák Köztársaság területének 30 %-át - a szudétanémetek lakta országrészt - az érintett fél megkérdezése nélkül a hitleri Németországhoz csatolták. A csehszlovák kormány tehát a "kezdetttől fogva érvénytelen" megfogalmazásban a hitleri agresszió igazságtalan és jogellenes voltának elismerésén túl követelte e terület mindenkor Csehszlovákiához tartozóságának elismerését is.

A CSKP XIV. - 1971. május 25-29 között megtartott - kongresszusának határozata leszögezte, hogy külpolitikai feladataikat mindenkor a proletárinternacionalizmus jegyében kívánják megoldani, ezért gyakori találkozását a szocialista országok állami- és pártvezetőinek örömmel üdvözlük. A Német Szövetségi Köztársasághoz fűződő kapcsolatok rendezésének legfőbb akadályát a Münchener Diktátummal kapcsolatos véleménykülönbségekben jelölte meg a határozat, s ismét sikraszálltak az "eleve érvénytelen" formula mellett.⁴

A Magyar Népköztársaság támogatta a csehszlovák kormánynak e kérdésben elfoglalt álláspontját. KÁDÁR JÁNOS és GUSTAV HUSAK az 1972. július 8-9-i pozsinyi találkozón nagy fontosságot tulajdonított annak, hogy az NSZK kormánya megszületésének pillanatától érvénytelennek nyilvánítsa az 1938-as egyezményt.⁵ PÉTER JÁNOS magyar

külügyminiszter is ugyanilyen értelemben nyilatkozott a csehszlovák kollégájával, BOHUSLAV CHNOUPEK-kel folytatott tárgyalása során. A külügyminiszteri találkozón hangsúlyozták az NDK általános nemzetközi jogi elismerésének jelentőségét, kiemelve az elismerések európai enyhülési folyamatban betöltött lényegi szerepét.⁵

A szocialista közösség országai a csehszlovák-nyugatnémet tárgyalások menetét elősegítendő 1972. augusztusi krimi találkozójukon ismét egyeztették álláspontjukat, s teljes támogatásukról biztosították a csehszlovák kormányt.

Az SZKP B 1972 augusztus 5-i állásfoglalásában az európai helyzetet így értékelte: "A szocialista államok politikájával döntően összefügg a kialakult európai határok és az államok területi épsége sérthetetlenségének, valamint a nemzetközi feszültség enyhülésének egész folyamata. A szovjet-nyugatnémet, a lengyel-nyugatnémet, a nyugat-berlini négyoldalú megállapodás az NDK-NSZK és az NDK-Nyugat-Berlin megállapodás jó feltételeket teremt az európai helyzet lényeges javulásához, a jószomszédi kapcsolatok kialakításához és a béke megszilárdításához az európai földrészen. Az SZKP sikraszállt a két német állam ENSZ felvétele, valamint az 1938-as Müncheni Egyezmény kezdettől fogva érvénytelenségének kimondása mellett.⁸

A Csehszlovák-nyugatnémet tárgyalások holtpontra jutottak. A továbblépés érdekében Csehszlovákia és a szocialista közösség országai hajlottak a kompromisszumos megoldás felé. FOCK JENŐ miniszterelnök 1973 februári látogatásáról kiadott közös közleményben már nem szerepelt a Müncheni Egyezményt kezdettől fogva érvénytelennek tekintendő formula, a hangsúly átkerült annak érvénytelenségére. A közleményben mindkét fél állástfoglalt a-mellett, hogy Csehszlovákia után Bonnak Magyarországgal

is rendeznie kell kapcsolatait.⁹

LEONYID BREZSNYEV 1973. február 23-án - az 1948-as február győzelem 25. évfordulójának központi ünnepségén - Prága óváros főterén elmondott beszéde is az új, módosított álláspontot tükrözte. "Az un. Müncheni Szerződést érvénytelennek és jogellenesnek kell elismerni. Ezt a problémát építő módon lehet és kell megoldani."¹⁰

A szocialista országok konstruktív kezdeményezése meghozta a kívánt eredményt. Az SPD elnöke WILLY BRANDT a NEUE RUHR ZEITUNG 1973. március 10-i számában optimistán nyilatkozott a Prágával folytatott tárgyalások esélyeiről, s kifejezte reményét, hogy azok még 1973-ban mindkét fél várakozásának megfelelően sikerrel befejeződnek.

Az 1973 májusában a JIRI GÖTZ külügyminiszterhelyettes és PAUL FRANK külügyi államtitkár vezette prágai megbeszéléseken sikerült megtalálni a Müncheni Diktátum érvénytelenítésének megfelelő elvi formulát, így május 30-án a két ország tárgyalásai befejeződtek. Az államközi szerződés parafálására 1973. június 19-én Bonnba utazott CHNOUPEK csehszlovák külügyminiszter.

A parafált egyezményt a prágai RUDE PRAVO június 21-én így méltatta: "A csehszlovák-nyugatnémet szerződés fontos láncszeme a szocialista országok és a Német Szövetségi Köztársaság szerződéses rendszerének, mert az Európa szívében fekvő Csehszlovákia sorsa nagy mértékben befolyásolja az egész földrész békés viszonyait."¹³

A Münchenben megjelenő liberális SÜDDEUTSCHE ZEITUNG június 22-i számában a tárgyalások során tanusított kölcsönös előzékenységet és a kompromisszumos megoldás je-

lentségét emelte ki.¹⁵

Az SPD-hez közelálló tekintélyes napilap a FRANKFURTER RUNDSCHAU megállapította, hogy a "Müncheni Diktátum nemcsak a CSSR és az NSZK kapcsolatait érinti, fontos államérdekeket érint úgy Csehszlovákiánál, mint a többi szocialista országnál, amelyek a fasiszta diktatura és erőszakpolitika maradványainak a mai Európában való felszámolásában érdekeltek."¹²

JIRI GÖTZ a Pozsonyban megjelenő SMENA augusztus 10-i számában így értékelte a baráti szocialista országok támogatását: "A csehszlovák-nyugatnémet szerződés parafálása tulnyomórészt pozitív külpolitikai visszhangot keltett. Szövetségeseink - Magyarország és Bulgária - amelyek mindig szolidárisak voltak velünk, megvárták a csehszlovák-nyugatnémet tárgyalások sikeres befejezését és jelenleg tárgyalnak az NSZK-val."¹¹

A szerződés bonni parafálása után Nyugat-Berlin kérdésében olyan véleménykülönbség merült fel a csehszlovák és a nyugatnémet kormány között, ami miatt az egyezmény szeptemberre tervezett prágai aláírását bizonytalan időre elhalasztották. Feltehetően a bonni külügyi hivatal egyes FDP köreinek nyomására a bonni kormány Nyugat-Berlin polgárainak külföldön történő konzuli képviselete mellett a jogi személyek képviseletének jogát is követelte. Prága a szocialista országokkal egyetértésben az NSZK kormányának ezt a követelését nem fogadhatta el, mert ez egyuttal azt is jelentette volna, hogy korábbi követelésükkel ellentétben Nyugat-Berlint a Német Szövetségi Köztársaság részeként ismerik el.

HERBERT WEHNER, aki ebben az időben egy hivatalos

küldöttség tagjaként a Szovjetunióban tartózkodott, elégedetlenségét fejezte ki a hivatalos diplomácia alaptalan akadékoskodásai miatt, s egyben árnyaltabb magatartást követelt Csehszlovákiával szemben. Egyértelműen rámutatott arra, hogy csak a négyoldalu rendezés lehet minden további - Nyugat-Berlinnel kapcsolatos - politika alapja. Élesen elhatárolta magát azoktól, akik ezt el akarták ódázni. Véleménye szerint Csehszlovákia kormányát nem lehet felelőssé tenni az említett megállapodás értelmezési nehézségeiért.²

Tovább bonyolította az amúgy is kényes helyzetet PAUL FRANK külügyi államtitkár kijelentése, aki a müncheni SÜDDEUTSCHE ZEITUNG-ban október közepén megjelent cikkében legnagyobb meglepetésre "jogilag hatályos"-nak⁶ nevezte az 1938-as szerződést. Ez az értelmetlen visszatáncolás komoly kárt okozott a két ország kapcsolatában, de erősen megkérdőjelezte a bonni kormány szavahihetőségét is.

A csatából az SPD reális szárnya került ki győztesen, s a szövetségi kormány magára nézve kötelezőnek fogadta el a parafált szerződést.

1973. december 11-én Csehszlovákia részéről LUBOMIR STROUGAL miniszterelnök és BHUSLAV CHNOUPEK külügyminiszter a Német Szövetségi Köztársaság részéről pedig WILLY BRANDT szövetségi kancellár és WALTER SCHEEL külügyminiszter írta alá az államközi egyezményt.

Az egyezmény bevezetőjében hangsúlyozzák az erőszak árnyékában kikényszerített Müncheni Diktátum érvénytelenségét, s az első cikkely kompromisszumos megoldásként határozottan kimondja, annak semmisségét.

A második cikkely a szudétanémetek helyzetével kapcsolatban megállapítja: "E szerződés nem érinti azokat a jogi következményeket, amelyek az 1938. szeptember 30. és 1945 május 9. közötti időszakban természetesen nem jogi személyekkel szemben alkalmazott jogszabályokból fakadtak."⁶ Ez azt jelenti, hogy senkinek sem lehet hátránya abból egy csehszlovákiai utazás során, hogy szudétaném volt.

A moszkvai és varsói egyezményhez hasonlóan a felek itt is leszögezik, hogy esetleges vitás kérdéseket kizárólag békés eszközökkel oldják meg.

A negyedik cikkely szentesíti a közös határok sértetlenségét, s kimondja, hogy egymással szemben sem a jelenben, sem a jövőben területi követelést nem támasztanak.

A szerződés aláírását követően a két ország azonnali hatállyal felvette a diplomáciai kapcsolatokat is.

STROUGAL miniszterelnök "mérőöldkőnek" nevezve a szerződést kijelentette: "Csehszlovákia teljes mértékben készen áll e célok valóraváltására."⁶

BRANDT kancellár szerint: "A szerződés megnyitja az utat az új békés szomszédi viszony kimunkálásához."⁶

Az SPD hivatalos állásfoglalása így hangzott: "A Szövetségi Köztársaság keleti politikája végig járta a megkezdett utat, a kétoldalú kapcsolatokkal szemben előtérbe kerültek a Kelet és Nyugat sokoldalú kapcsolatai"⁶

A sajtótóvélemények egybehangzóan kiemelték az SPD és BRANDT szerepét a megállapodások létrejöttében. A

STUTTGARTER ZEITUNG december 12-i számában örömmel nyugtázta: "A szövetségi kancellár végre odairta a nevét az alá a szerződés alá, amely hivatott rendezni Csehszlovákia és a Német Szövetségi Köztársaság viszonyát."⁶

Szabad az ut a Magyarországhoz és Bulgáriához fűződő kapcsolatok normalizálására - írta a lap kommentátora.

A DKP lapja - az UNSERE ZEIT - az európai békéért és biztonságért folytatott harc egyik kiemelkedő eseményét látta az államközi egyezményben, mert "bebizonyosodott, hogy a béke és az enyhülés erői erősebbek."⁶

Az államszerződés ratifikálási eljárása 1974. március 8-án indult meg. A Bundesrat /az NSZK tartományainak képviselete/ CDU-CSU többséggel elvetette a törvényjavaslatot. A Bundesrat óvási joggal nem rendelkezik, így az elvetés csak eljárási késedelmet jelentett. A ratifikáláshoz viszont a Bundestagban már abszolút többségre volt szükség. A Bundestagban a szerződés első olvasására március 27-én, a másodikra május 7-én, a harmadikra pedig június 19-én került sor, majd június 20-án 232 igen /SPD-FDP/ és 190 nem /CSU-CSU/ szavazattal a Bundestag elfogadta a szerződést.³

A csehszlovák szövetségi gyűlés Külügyi Bizottsága május 7-én tárgyalta a szerződést, majd a ratifikációs okmányok kicserélésével a szerződés életbelépett. A CSSR-NSZK egyezmény megkötése nemcsak a nyugatnémet jobboldal vereségét, hanem az európai enyhülési folyamat erősödését is jelezte, s utat nyitott a Magyar Népköztársaság és a Bolgár Népköztársaság számára, hogy kapcsolatait a Német Szövetségi Köztársasággal rendezhesse.

4. A Német Szövetségi Köztársaság, valamint a Magyar és a Bolgár Népköztársaság diplomáciai kapcsolatainak felvétele

Hazánk és a Német Szövetségi Köztársaság között az 1960-as évek elejéig nem volt említésre méltó politikai és gazdasági kapcsolat. A kezdeményezések hiányának magyarázatát elsősorban az NSZK kormányának heves szovjet és kommunistaellenesség magatartása adja. Az 1956-os magyarországi ellenforradalom idején az akkori kormány aktívan beavatkozott hazánk belügyeibe. Az USA fennhatósága alatt működő müncheni Szabad Európa Rádió az NSZK területéről indított ellenséges akciókat hazánk társadalmi berendezkedése ellen, ideológiai diverziójuk nem titkolt célja a nyugtalanság keltés, s a békés szocialista építőmunka megnehezítése volt. A strasburgi Szabad Európa Egyetem professzora, ADOLF BERLE a Szabad Európa Rádióban tartott előadás sorozatában, mint a szocialista országok felszabadításának apostola nyíltan bejelentette, hogy "a kommunizmust egyszerűen el fogjuk távolítani"³¹ A nyugatnémet propagandagépezet nyílt hadjárata hosszu időre visszavetette a kétoldalu kapcsolat felvételét.

Az 1960-as években a fennálló komoly politikai ellentétek ellenére a gazdasági élet területén - a konszolidálódás első jeleként - már némi javulás tapasztalható. Az NSZK gazdasága áru kivitelére piacot keresett, hazánk pedig érdekelt volt abban, hogy gazdasági kapcsolatokat építsen ki a Német Szövetségi Köztársasággal.

A két ország 1960 és 1970-es évek közötti áruforgalmának adatait a 11. és 12. sz. táblázat adatai mutatják.

A Német Szövetségi Köztársaság kivitele hazánkba²³
/millió USA \$-ban/

11.sz. táblázat

Év	Kivitel
1960.	52,5
1969.	90,7
1970.	142,7

Az NSZK kivitele volumenének állandó - sőt 1970-ben ugrásszerű - emelkedése a politikai klíma javulását is jelzi.

Magyarország kivitele a Német Szövetségi Köztársaságba²³
/millió USA \$-ban/

12.sz. táblázat

Év	Kivitel
1960.	44,5
1969.	104,1
1970.	133,9

Magyarország kivitele megközelíti, sőt 1969-ben meghaladja partnerének áruszállítási értékét. 1960-1969 évek átlagában a Német Szövetségi Köztársaság hazánk kivitelében 5 %-kal, míg behozatalában 5,1 %-kal részesedett, hazánk külföldi partnerei közül 1969-ben az ötödik helyen állt.

Nyugat-Berlin kereskedelmi hazánkban a 13. sz. táblázat szerint alakult.

Nyugat-Berlin kivitele és behozatala hazánkba²⁶
/millió USA \$-ban/

13.sz. táblázat

Év	Kivitel	Behozatal
1960	1,4	1,2
1969	3,1	1,5
1970	2,7	2,5

Magyarország importja tehát az 1960-as csaknem azonos értékektől eltekintve alacsonyabb értékű.

Az árucsereforgalom az 1963 novemberében megkötött megállapodáson alapult, amely lehetővé tette a kereskedelmi volumen 25 %-os növelését, s ezzel évenként az eléri az 500 millió dollárt.

Ugyanekkor kezdte meg működését Budapesten a nyugat-német, Kölnben pedig a magyar kereskedelmi képviselő. A kontingenslistát 1965-ben ill. 1969-ben állapították meg.

1969-ben Magyarország 26,9 %-kal, az NSZK pedig 4,4%-kal többet szállított, mint 1968-ban. Hazánk exportjában főként mezőgazdasági termékek, míg importunkban vas- és acélipari termékek, ill. gépi berendezések szerepeltek. A magyar kereskedelmi partnerek liberalizációt szorgalmaztak áruik bevitelénél. 1969 után tárgyalásokat folytattak egy ötéves hosszulejáratu szerződés megkötéséről ill. egy harmadik piacon történő együttműködésről.

A Német Szövetségi Köztársaság támogatta hazánk belépését a GATT-ba. Dr KARL SCHILLER professzor, az NSZK gazdasági miniszterének 1970. október 25-én hazánkban

tett látogatása során aláírták a két ország közötti öt évre szóló árucsereforgalmi-gazdasági-műszaki együttműködési megállapodást: A gazdasági kapcsolatok elmélyülésének jeleként 1972. októbere óta az NSZK-ban magyar tagozat, 1973. február 23 óta hazánkban nyugatnémet tagozat működik a két ország Kereskedelmi Kamaráján belül.

Dr BIRÓ JÓZSEF - hazánk külkereskedelmi minisztere - dr KARL SCHILLER meghívására 1970. március 17-én négynapos látogatásra az NSZK-ba utazott.

A szociálliberális koalíció működése idején a két ország gazdasági együttműködése növekvő tendenciát mutatott, s egyuttal jó alapot szolgáltatott a politikai kapcsolatok feltételéhez is.

A Magyar Népköztársaságnak és a Német Szövetségi Köztársaságnak politikai kapcsolataik rendezése érdekében olyan fajsúlyú kérdéseket, mint amilyeneket a Szovjetunió, Csehszlovákia, Lengyelország, az NDK és az NSZK között rendezni kellett - nem kellett megoldania. Egy-mással szemben területi követeléseik nem voltak, a fejezet elején már említett tényezők azonban megnehezítették e kapcsolatok felvételét. A magyar diplomácia már az 1960-as évektől kezdődően a kapcsolatok megjavítására törekedett. Az MSZMP külpolitikai állásfoglalásainak alapját a proletárinternacionalizmus, a szocialista közösség tervszerűen egyeztetett politikája adta.

Hazánk 1955-ben felajánlotta a Német Szövetségi Köztársaságnak a diplomáciai kapcsolatok felvételét, az ADENAUER kormány azonban mereven elzárkózott. A kereskedelmi képviselők megnyitásáig - 1963-ig - a két ország között intézményes kapcsolatok nem voltak.

Az MSZMP KB 1963. augusztus 2-i határozata kimondta: "A Moszkvában aláírt közös nyilatkozat szellemében küzdünk az ellen, hogy a német imperializmus nukleáris fegyvereket kapjon a kezébe."²

A KB határozata támogatta a német békeszerződés megkötésének követelését, sürgette Berlin nyugati övezetei kérdésének megnyugtató rendezését, s leszögezte, hogy két különböző társadalmi rendszerű önálló Németország létezik. Az MSZMP a magyar diplomáciában NSZK-val szemben is a békés egymás mellett élés normáit alkalmazza - hangsúlyozta a határozat. "Igyekszünk tovább javítani kapcsolatainkat minden országgal, tekintet nélkül azok társadalmi berendezkedésére. Normalizálni igyekszünk kapcsolatainkat azokkal az országokkal, amelyekkel viszonyunk rendezésre szorul."² Az NSZK progresszív erőinek szólt az utolsó mondata a határozatnak: "Üdvözljük a józanság és a reálpolitika megmutatkozó jeleit, s őszinte készségre mindig hasonlóval fogunk válaszolni."²

PUJA FRIGYES - külügyminiszterhelyettes - 1963. november 28-án a NÉPSZABADSÁG részére írt kommentárjában megállapította, hogy "egy idő óta az ADENAUER és BRENTANO nevéhez fűződő hidegháborús külpolitika a hidegháborús körökre nézve fájdalmas átértékelésen megy át."²

A reális helyzet aláásta a Hallstein doktrínát, s összeomlása már csak idő kérdése.

Az 1963. novemberében felállított kereskedelmi képviselőket magyar részről "az első - bár szegény - lépésnek" tekintették a szocialista országok és a Német Szövetségi Köztársaság közötti diplomáciai kapcsolatok létesítése felé vezető uton.²

Hazánk NSZK-val szemben folytatott külpolitikájában mindig szem előtt tartotta saját, s szövetségesei érdekeit. A magyar diplomácia egyetlen olyan lépést sem tett, amit előzőleg szövetségeseivel nem egyeztetett, minden esetben kikérte azok véleményét. Hazánk követelte az NSZK kormányától, hogy ismerje el az európai realitásokat, teremtsen normális viszonyt az NDK-val. Magyarország támogatta mindkét állam ENSZ felvételét.

1967. január 23-án első magas rangu NSZK politikusként ROLF LAHR szövetségi külügyi államtitkár Budapestre látogatott. Látogatásának célja az volt, hogy partnereivel megvitassa a két ország sokoldalú kapcsolatai bővítésének, valamint a diplomáciai kapcsolatok felvételének lehetőségeit. A megbeszélések során, amelyeken PÉTER JÁNOS külügyminiszter és helyettese SZILÁGYI BÉLA, valamint BIRÓ JÓZSEF külkereskedelmi miniszter vett részt, a felek kölcsönösen ismertették elképzeléseiket.

LAHR államtitkár budapesti tárgyalásairól január 27-én tájékoztatta WILLY BRANDT külügyminisztert. VON HASE kormányzóvivő szerint "a budapesti megbeszélések barátságosak és őszinték voltak"³ Magyar részről ismét hangoztatták, hogy a nagykoalíciót tettei után és nem kijelentései szerint ítélik meg.³

KÁDÁR JÁNOS - az MSZMP KB első titkára - 1968. március 22-én egy választási gyűlésen mondott beszédében kifejtette, hogy a Német Szövetségi Köztársaság kormányának mindenfajta revansista törekvéssel határozottan szakítania kell, el kell ismernie az Odera-Neisse határt, le kell mondania atomfegyver igényéről, fel kell adnia a Hallstein doktrínát és el kell ismernie az NDK-t.³

Időközben a nagykoalíció több sikertelen kísérletet

tett arra, hogy megossza illetve egymással szembe állítsa a szocialista országokat. A proletárinternacionalizmus és a szocialista közösség egységének erősítése jegyében KÁDÁR JÁNOS az 1967 októberében Csehszlovákiában tett látogatása során egyértelműen választ adott Bonn effajta törekvéseire. A csehszlovák-magyar nagygyűlésen Prágában mondott beszédében kifejtette: az NSZK kormányának meg kell értenie, hogy nem a szocialista országok megosztásával kell kísérleteznie, nem a hangot, hanem politikát kell megváltoztatnia. Tetteikkel kell bizonyítani politikája új voltát, ennek azonban egyenlőre még nincsenek meg a kívánt jelei. Határozottan Bonn értésére adta, hogy az NDK Magyarország barátja és szövetségese, s a magyar diplomácia soha olyan lépést nem tesz, amely a Német Demokratikus Köztársaság, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság, vagy bármelyik szocialista ország érdekeivel ellentétben állna. Magyarország kész arra, hogy békés egymás mellett élés elvei alapján normális kapcsolatokat építsen ki a Német Szövetségi Köztársasággal. Az akadályokat az enyhülés útjába nem a szocialista országok, hanem a nyugatnémet kormány gördíti - mondotta beszéde befejező részében az első titkár.⁴

A nagykoalíció működésének utolsó két esztendejében sem történt érezhető változás a nyugatnémet külpolitikában. Az előrehaladás legfőbb akadályá Bonn változatlan, merev politikája, pedig az enyhülés az NSZK dolgozóinak és Európa népeinek egyaránt érdekében állott. A magyar diplomácia továbbra is meggyőző tetteket várt hangzatos frázisai helyett a bonni kormánytól. Az európai biztonsági értekezlet összehívásának legnagyobb akadályá az NSZK hivatalos politikája volt.

Az MSZMP KB 1968. augusztus 7-i határozatában ismét felhívta a figyelmet a Washington és Bonn között fennálló sajátos szövetségre, amely úgy látszik nem a feszültség

csökkentésére, hanem fenntartására hivatott. A határozat megerősítette azokat a korábbi követeléseket, amelyeket Bonnak teljesítenie kell, úgy mind a Hallstein doktrína feladását, az európai status quo és az NDK elismerését, az atomfegyver-igény feladását. Románia az NDK pozícióit gyengítő lépést tett - előzetes megbeszélések nélkül felvette a diplomáciai kapcsolatot az NSZK kormányával - a szocialista közösség részéről az NSZK-val szemben határozott fellépést tartott szükségesnek az MSZMP Központi Bizottsága.¹¹

KÁDÁR JÁNOS az MSZMP Központi Bizottsága előtt 1968 novemberében a párt megalakulásának 50. évfordulóján elmondott beszédében kijelentette: "Külpolitikánkban szövetségeseinkkel szoros egységben lépünk fel és járunk el minden nagy, közös érdekű ügyben."²⁸

A Magyarország részéről kívánatosnak tartott diplomáciai kapcsolatok felvételéről FOCK JENŐ miniszterelnök 1969. május 31-én úgy vélekedett, hogy az csak az NSZK kormányától s nem pedig a biztonsági konferencia időpontjától függ. A miniszterelnök realitást követelt a fejlett tőkés országoktól. Tudomásul kell végre venniök, hogy az NDK már a világ egyik legerősebb ipari állama, s amennyiben diplomáciai kapcsolatra lépnek vele, ez megkönnyitené azt is, hogy Magyarország vagy a többi szocialista ország felvegye a diplomáciai kapcsolatot a bonni köztársasággal.¹²

PÉTER JÁNOS külügyminiszter az országgyűlés 1969. szeptember 24-26-i ülésén expozéjában már az új bonni kormánynak címezve kifejtette, hogy Magyarország a Német Szövetségi Köztársaságra is úgy tekint, mint olyan államra, amelyik feltehetően konstruktív résztvevője lesz az összeurópai konferenciát előkészítő tárgyalásoknak.¹³

KOMOCSIN ZOLTÁN parlamenti felszólalásában a magyar külpolitika sarkalatos tételeként létfontosságúnak nevezte a szocialista közösség együttműködését, pozíció megszilárdítását, erői összefogását, az NSZK-ból kiinduló revansista, militarista, ujfasiszta törekvésekkel szemben⁵

Mindezekből az állásfoglalásokból megállapítható, hogy hazánk mindenkor komoly érdeklődést tanusított a Német Szövetségi Köztársaság iránt, s nem támasztott vele szemben semmiféle érdekeiket sértő jogtalan követelést. A magyar diplomácia világosan, egyértelműen, a szocialista közösséggel egyeztetve fogalmazta meg álláspontját, s így az hivatva volt erősíteni az NDK, a CSSR és a többi szocialista ország érdekeit is.

A nagykoalíció új hangsúlyokon, bizonyos módosult argumentációkon kívül érdemlegesen nem tett lépéseket sem hazánk, sem a többi szocialista ország felé, így a két ország politikai kapcsolatai a BRANDT-SCHEEL kormány megalakulásáig nem változtak, de nem is változhattak.

A magyar közvélemény örömmel nyugtázta a kiskoalíció kormányra jutását. Ugy a kormány, mint a közvélemény bizakodással és várakozással tekintett Bonnra. Hazánk NSZK-val szembeni álláspontját folyamatosság és elvhűség jellemezte.

BISZKU BÉLA az MSZMP KB titkára az országgyűlés 1969. december 12-i ülésén kijelentette: "a ma kormányon lévő vezetők - az NSZK lakossága valódi érdekeinek megfelelően - talán hajlandók jobban figyelembevenni az Európában kialakult realitásokat, mi természetesen az új nyugatnémet kormányt is mindenekelőtt a tettei alapján ítéljük meg. Ha BRANDT kancellár kormánya készséget mutat a szocialista országokkal, köztük Magyarországhoz

füződő kapcsolatai megjavítására, s ennek gyakorlati cselekedetekkel adja tanujelét, a magunk részéről méltányolni fogjuk az ilyen törekvéseket."¹⁴ Ugyanakkor rámutatott arra, hogy a béke és biztonság érdekei megkövetelik, hogy valamennyi európai állam egyenjogú kapcsolatokat létesítsen a Német Demokratikus Köztársasággal. A jelenlegi európai határok, köztük az Odera-Neisse határ is a nemzetközi jog alapján végleges és megváltoztathatatlan. - szögezte le beszédében.

Bonni kormánykörökben pozitív visszhangot váltott ki PÉTER JÁNOS 1970. január 5-én az ARD TV-nek adott interjúja. A magyar diplomácia vezetője kifejtette kormánya álláspontját az európai biztonsági értekezlettel kapcsolatban. Az értekezletnek figyelembe kell vennie az NSZK jogos érdekeit ugyanugy, miként az NDK biztonságát és nemzetközi jogi elismerését.⁶ Nem egyedül a CSSR, hanem egész Európa közös érdeke a második világháború előtti Müncheneri Egyezmény olyan értelmű érvénytelenítése, hogy az megkötése idején sem volt elvi és jogi tekintetben érvényes. Lengyelország igénye, határainak végleges elismerése az összeurópai biztonság lényeges eleme. A két ország párbeszédének lehetőségei adóttak - mondotta - s a Magyar Népköztársaság kész a kapcsolatok javítására és bővítésére. "Elsősorban gazdasági téren látunk erre sok lehetőséget. A diplomáciai kapcsolatok kérdésében továbbra is az elv vezet bennünket, hogy ez csak akkor válik időszerűvé, ha megfelel az összeurópai biztonság erősítése ügyének. Ezt megelőzően az NSZK és az NDK viszonyának kellene rendeződnie a nemzetközi jog alapelveinek megfelelően." A továbbiakban így folytatta: "A Magyar Népköztársaság, mint a szocialista országok közösségének tagja arra törekszik, hogy minél erősebb és hatékonyabb legyen a szövetség, mert így lehet előkészíteni az összeurópai biztonság rendszerét, amelynek

előkészítésére a szocialista országok az európai biztonsági konferencia összehívását javasolják."⁶

A külügyminiszter az ARD-nek adott interjújában elmondta, hogy a magyar kormány új tényezőket lát az NSZK politikájában, mert abban a korábbihoz képest jobban tükröződnek a mai nemzetközi realitások és az összeurópai érdekek. Az SPD és az MSZMP kapcsolatfelvétele révén jobban megismerhetők egymás álláspontjai, s kapcsolataink intenzívebbé tehetők. - mondotta a külügyminiszter.⁶

HANS-JÜRGEN WISCHNEWSKI az SPD országos ügyvivője és EUGEN SELBMANN, az SPD parlamenti frakciójának külpolitikai tanácsadója 1970. február 1-5 között Budapesten tartózkodott. A nem hivatalos látogatás során találkoztak a magyar parlament külügyi bizottsági elnökével KOMÓCSIN ZOLTÁNNAL.

Az MSZMP Központi Bizottsága 1970. február 18-19-i üléséről kiadott közleménye megállapítja: a Központi Bizottság nagy figyelemmel kíséri a jelenlegi hatások elismeréséről folyó alapvető fontos varsói és moszkvai megbeszéléseket. A KB nagy jelentőséget tulajdonított NSZK az európai realitásokat konstruktívabban megközelítő készségének. A közlemény leszögezte: az NSZK-nak egyenjogú kapcsolatokat kell létesítenie a Német Demokratikus Köztársasággal, le kell mondania a Hallstein doktrínáról, rendeznie kell Nyugat-Berlin statusát, a Müncheni Egyezményt kezdetől fogva érvénytelennek kell nyilvánítania, az atomsorompó egyezményt pedig ratifikálnia kell.¹⁵

A szovjet-nyugatnémet és a lengyel-nyugatnémet tárgyalások idején a magyar diplomácia örömmel üdvözölt minden konstruktív javaslatot.

PÉTER JÁNOS a március 4-i parlamenti felszólalásában megerősítette a KB február 18-19-i közleményének főbb alapelveit. Nincs igazi és teljes biztonság,

- amíg Lengyelország határait nemzetközileg el nem ismeri.
- amíg a két német államot de facto, de jure minden európai ország el nem ismeri
- amíg a Nyugat-Berlinre vonatkozó nemzetközi megállapodásokat minden illetékes tiszteletben nem tartja
- amíg a Müncheni Egyezményt minden érdekelt állam nemcsak törvénytelennek, hanem kezdettől fogva érvénytelennek nem nyilvánítja.⁵

A magyar külügyminiszter március 13-án a lengyel fővárosban tett látogatásán megállapította, hogy Lengyelország nyugati határainak elismerésére lényegesen megjavítaná az európai viszonyokat. "Mi készen vagyunk tárgyalásokra, ha javaslatot kapunk az NSZK-tól, nem más országtól. Diplomáciai kapcsolatok felvételére készek vagyunk. Lengyel-nyugatnémet eredmények nélkül a többi szocialista ország sem rendezheti kapcsolatait Bonnal."⁵ - mondotta.

Az MSZMP, a kormány, az egész magyar közvélemény osztatlan örömmel üdvözölte a történelmi jelentőségű Moszkvai Szerződést. Dr SZÜRÖS MÁTYÁS a PÁRTÉLET 1970. 10. számában megállapítja: a szerződés jelentős hozzájárulás a revanspolitika megfékezéséhez. "A szerződés tehát bizonyos mértékben új helyzetet teremtett, mert lehetőséget és alapot adhat nemcsak a Szovjetunió, s az NDK közötti kapcsolatok rendezéséhez és fejlesztéséhez is. Előrehaladást eredményezhet az európai biz-

tonság kollektív alapon történő szavazolásának útján."²¹
"A BRANDT kormány érdeme, hogy a felismert realitásokból kiindulva a korábbi nyugatnémet kormányokkal ellentétben, vállalta ennek az első lépésnek a megtételét."²¹

KOMÓCSIN ZOLTÁN az MSZMP X. kongresszusán megállapította, hogy a Moszkvai Szerződés jelentősen javította az európai biztonsági értekezlet feltételeit, de ugyanígy érezhetően pozitív hatása lesz a lengye-nyugatnémet szerződésnek is. Az európai béke és biztonság érdekei azt kívánják, hogy a nyugatnémet kormány tovább lépjen előre: "ismerje el nemzetközi jogi tekintetben az NDK-t"²¹

Ezután KOMÓCSIN ZOLTÁN egy fontos kérdésről, az NSZK-ban tevékenykedő, fasisztaérzelmi, jobboldali ellenséges emigráció tevékenységéről beszélt. "Ugyancsak célszerű lenne, ha az NSZK-ban intézkedéseket tennének az odatelepült, ott hivatalos támogatást élvező valamennyi szocialista országgal szemben uszító diverziókat szervező propagandaapparátusok és emigráns szervezetek tevékenységének felszámolására. A nyugatnémet kormány ezzel bizonyosságát adná annak, hogy őszintén törekszik a szocialista országokhoz fűződő kapcsolatainak rendezésére, valamint az általános európai légkör javítására."⁷

A kongresszus ismét megerősítette a párt irányvonalát az egyeztetett, szocialista külpolitika megvalósításában.
"Pártunknak és kormányunknak korunk alapvető nemzetközi kérdéseiben képviselt állásfoglalásait az határozza meg teljesen egyértelműen, hogy szocialista ország, A Szovjetunió szövetségese, a Varsói Szerződés tagországa vagyunk. Pártunk és kormányunk arra törekszik, hogy külpolitikánk mindenkor teljesen világos, egyértelmű és következetes legyen."²⁹

A X. kongresszus Népköztársaságunk és az NDK kapcsolatait testvérinek, szilárdnak nevezte, amelyek internacionalista elveken és politikai alapon nyugszanak."²⁹

A kongresszusi állásfoglalás hangsúlyozta: "A Német Szövetségi Köztársaságnak ratifikálnia kell még a Szovjetunióval és Lengyelországgal kötött szerződést, meg kell állapodnia az ismert konkrét kérdésekben a Csehszlovák Szocialista Köztársasággal. Nem utolsó sorban a Német Szövetségi Köztársaságnak a nemzetközi jog alapján meg kell találnia a békés egymásmellett élés megfelelő módozatait az önálló és szuverén Német Demokratikus Köztársasággal."²⁹ Az MSZMP X. kongresszusának véleménye szerint NSZK a többi szocialista országgal kapcsolatát csak azután vegye fel, miután a szerződéseket ratifikálták, Berlin és Bonn között megvan az alapszerződés, s Bonn normalizálta kapcsolatait Csehszlovákiával.

KÁDÁR JÁNOS kongresszusi felszólalásában erről így szólt: "Ha a BRANDT-SCHEEL kormánynak, szembenállva saját országa reakciós, sovinszta erőivel, lesz kellő politikai állhatatossága, hogy folytassa a viszonyok rendezésére tett kezdeményezését, ami Nyugat-Németország lakossága életbevágó érdekeinek is pontosan megfelel, akkor nem lesz akadálya a szocialista országokkal való államközi kapcsolatok teljes értékű rendezésének. A Magyar Népköztársaság elvben a Német Szövetségi Köztársaságot illetően is mindekor az államközi kapcsolatok normalizálásának híve volt és ma is az. Kölcsönös előnyökkel járó széles körű gazdasági kapcsolataink épültek ki az évek során, most kötöttünk hosszú lejáratu kereskedelmi szerződést, hivatalos kereskedelmi képviselők működnek a két országban. Mi, ha a helyzet erre megérlik, készek vagyunk kapcsolatainkat a Német Szövetségi Köztársasággal tovább építeni, végsőfokon ide-

értve a diplomáciai kapcsolatok rendezését is. Ez összefüggésben van a Magyar Népköztársaság azon szándékával, hogy mind kétoldalu, mind sokoldalu kapcsolatok révén a továbbiakban is kivegye részét az európai béke és biztonság megteremtésére irányuló erőfeszítésekből" ²⁹

A magyar fővárosban gondosan elemezték a nyugat-német kormány politikai lépéseit, megnyilvánulásait. Kormányunk elutasította az SPD-FDP az európai konferencián való előrehaladását a két német állam tárgyalásaival, Nyugat-Berlin kérdésével összekötő taktikázgatását.

PÉTER JÁNOS külügyminiszter az ENSZ 26. ülészakán felszólalásában 1971 október 13-án annak a véleményének adott hangot, hogy a magyar kormány - a Varsói Szerződés többi tagállamaival együtt - többféle formában kifejtette, hogy a nemzetközi életben nem célszerű, ha a lényegükben egybetartozó kérdések egyikének megoldását a másik megoldás feltételévé teszik. ⁸

Az Országgyűlés június 26-i ülésén KOMÓCSIN ZOLTÁN e kérdéssel kapcsolatban kifejtette: "Természetesen nem lehet tagadni, hogy az európai biztonsági értekezlet előkészítése és az ugynevezett német kérdéshez kapcsolódó fontos problémák megoldása párhuzamosan történhez, ami azzal az előnnyel is jár, hogy az egyik területen elért előrehaladás pozitívan hat ki a másikra." ¹⁶

A szerződések ratifikálásában hazánk is rendkívül érdekelt volt, mert az segítette az európai helyzet javulását, s megnyitotta az utat az NSZK és Lengyelország ill. a többi európai szocialista ország - így hazánk - kapcsolatainak normalizálása előtt. A Nyugat-Berlinnel kapcsolatos tárgyalásokon a Szovjetunió márciusban elő-

terjesztett javaslatainak nyilvánosságra hozásával az európai közvélemény meggyőződhet arról, hogy a három nyugati hatalom jóakarata esetén van remény a megegyezésre.

A ratifikálás után a magyar diplomácia is úgy ítélte meg a kialakult helyzetet, hogy ezek után a magyar-NSZK diplomáciai kapcsolatok felvétele kérdésében is sikerülhet előbbre jutni.

Az MSZMP KB 1972. november 14-15. üléséről kiadott közlemény ötödik pontja az NSZK-val kapcsolatban megállapítja: "A kétoldalu kapcsolatokat és a nemzetközi összefüggéseket szövetségeseink érdekeit is figyelembe véve úgy véljük, érlelődnek a feltételei a Magyar Népköztársaság és az NSZK államközi kapcsolatai rendezésének, ideértve a diplomáciai kapcsolatok felvételét is."¹⁷

Magyar részről kifogásolták, hogy a szövetségi kormány a szerződések ratifikálását Nyugat-Berlin helyzetének rendezéséhez kötötte és hogy a Szövetségi Köztársaság nem hajlandó az NDK de jura elismerésére. Amikor 1972 áprilisában Bonnban a szerződések ratifikálási küzdelmei, s az un. "konstruktív bizalmatlansági" indítvány körüli harcok a tetőfokra hágtak, Budapesten az Országgyűlés áprilisi ülészakán fontos állásfoglalás hangzott el. KÁDÁR JÁNOS, az MSZMP első titkára felszólalásában kifejtette: "A Magyar Népköztársaság érdekelt e szerződések életbe léptetésében, mert ezek az európai államok kapcsolataiban az együttműködés, a béke és a biztonság távlatait erősítik. A szerződések életbeléptetése érdeke kivétel nélkül minden európai államnak, s nem utolsósorban a Német Szövetségi Köztársaságnak is."³⁰

PUJA FRIGYES "Fordulóponton az európai helyzet" című cikkében 1972 szeptemberében /megjelent a TÁRSADALMI SZEMLE-ben/ kifejti a CDU-CSU szerződésellenes mesterkedéseivel kapcsolatban: "Az amerikai politika ludas volt a nyugatnémet ellenzék BRANDT-kormány elleni fellépéseiben is; a kereszténydemokrata ellenzék aligha kezdett volna akcióba a szerződések ratifikálása ellen, ha nem élvezte volna befolyásos amerikai kormánykörök támogatását."²⁵

E fejtegetéssel kapcsolatban két megjegyzést kívánunk tenni. Megítélésünk szerint a CDU-CSU összességében nem kapta meg az USA kormányától a várvavárt támogatást. Volt ugyan a kongresszuson belül egy a héjájának ismert csoport /ACHESON, CLAY, stb./ akik bár hevesen bírálták a BRANDT kormány új politikáját, de ennek a csoportnak sem sikerült a kormányt rávenni arra, hogy a kormány-politikáját megváltoztassák, ahogy ha a C pártok nem kaptak volna befolyásos USA kormányköröktől támogatást "aligha kezdett volna akcióba a szerződések ratifikálása ellen". A CDU-CSU a szerződések elutasításában véleményünk szerint legalább annyira saját hazai "erőforrásból" táplálkozott, minthogy természetesen kereste a már korábban említett un. "Németország" lobby támogatását. A C pártok 1972 áprilisa körül annyira nem mérték fel a teljes, reális politikai erőviszonyokat, hogy egyes USA körök támogatása nélkül is a kormány megbuktatását akarták elérni.

A C pártok agresszivitása, amelyek a "konstruktív bizalmatlansági indítványt" sikerre akarták vinni, ismeretes. A CDU-nak volt azonban egy WALTER LEISTER KIEP, KATZER és ALBERT BLUM képviselte reálisabb szárnya is, amelyik tulzásnak tartva saját pártja módszereit, a ratifikálás mellett foglalt állást. Tény az, hogy leg-

alább 3-4 CDU képviselő WILLY BRANDT mellett szavazott, különben a kancellár megbukott volna.

Egyetértünk viszont PUJA FRIGYES azon megállapításával, mely szerint: "Ha a BRANDT kormány azonnal megindította volna a ratifikálási eljárást, s nem kapcsolja össze a két szerződést a Nyugat-Berlinről szóló négyhatalmi szerződéssel, nem adott volna időt saját ellenzékének és az amerikai vezetésnek arra, hogy kibonthassa ismert manővereit."²⁵

Az MSZMP KB 1972. november 14-15-i ülésén KÁDÁR JÁNOS történelmi jelentőségű eseményekről beszélt: "megszületett az NSZK-NDK közötti alapszerződés, ratifikálták a Varsói és Moszkvai Szerződéseket. Ezzel még nem tehetünk pontot az egész folyamat végére, de a döntő lépés már megtörtént. Ez több, mint két évtizedes gigászi harcnak a pozitív eredménye, ami feltétlenül a haladás erőinek a győzelme. Érdemei vannak ebben természetesen a nyugat-német koalíciós kormánynak is, amely reális alapokra helyezkedett."²² KÁDÁR JÁNOS rámutatott arra, hogy az 1972-es november 19-i választásoktól sok minden függ. "Ha a koalíció győz, akkor úgy tűnik kontinuitás lesz, ha az ellenzék győzne - ami persze nincs kizárva - ez sem volna képes semmissé tenni mindazt, ami eddig történt. Most itt nemcsak Nyugat-Németország belső helyzetéről, hanem a világfejlődés általános tendenciáiról van szó. De azért az ellenzék győzelme lefékezheti a haladást és sok nehézséget okozhat. Ami biztos alap: akárhogy is hívják az Amerikai Egyesült Államok elnökét és a Német Szövetségi Köztársaság kancellárját, azért a nemzetközi fejlődés meghatározó alaptörvényei ugyanazok maradnak. Ezzel mindenkinek számolnia kell, az USA minden elnökének, az NSZK minden kancellárjának - és a mi elvi nemzetközi politikánt ebből indul ki."²²

A magyar-nyugatnémet diplomáciai kapcsolatok kérdéséről szólva így folytatta: "Függő kérdés a magyar-nyugatnémet diplomáciai kapcsolatok problémája. Ebben a nem túl egyszerű kérdésben is van álláspontunk: megfelelő időben és szövetségeseink érdekeit is figyelembevéve a diplomáciai kapcsolatok rendezésére törekszünk."²²

A BRANDT-SCHEEL kormány 1972 évi választási győzelmét Magyarországon is megnyugvással vették tudomásul. A diplomáciai kapcsolatok felvétele valóban már csak rövid idő kérdése volt.

PÉTER JÁNOS külügyminiszter 1973. július 4-én találkozott nyugatnémet kollégájával WALTER SCHEEL-lel. Találkozójukon a két országot kölcsönösen érintő kérdésekről beszéltek, s megállapodtak abban, hogy rövidesen tárgyalásokat kezdenek a diplomáciai kapcsolatok felvételéről.¹⁸

A magyar-nyugatnémet érdemi tárgyalások megkezdését hátráltatta, hogy miután a nyugatnémet fél sajátosan értelmezte a nyugat-berlini négyhatalmi megállapodást, a csehszlovák kormány tiltakozott, s így a két ország közötti szerződést nem irták alá.

1973. szeptember 18-án a két német állam felvételt nyert az ENSZ-be. PÉTER JÁNOS szeptember 18-án a világ-szervezet ülészakán tett felszólalásában a következőket mondta: "A magyar kormány megbecsüléssel tekint WILLY BRANDT kancellárnak és kormányának törekvéseire, amelyekkel országa népeinek érdekeit is szem előtt tartva a múlt törekvéseit is felszámolja."⁹

Az MSZMP KB 1973. november 1-i ülésén elfogadott közlemény is üdvözölte a két német állam ENSZ felvételét. "Pártunk és kormányunk nagyjelentőséget tulajdonít

az NDK hővekvő nemzetközi tekintélyének és a teljes jogu nemzetközi elismerés nyomás mind szélesebbé váló nemzetközi kapcsolatainak. A szocialista országok és az NSZK viszonyainak teljes normalizálásához elengedhetetlen, hogy az NSZK kormánya tartsa magát az elmúlt években megkötött egyezményekhez és a négy nagyhatalom NYUGAT-BERLIN-re vonatkozó megállapodásához. Ennek figyelembevételével kerülhet sor a magyar-nyugatnémet diplomáciai kapcsolatok felvételére."¹⁰

1973. december 11-én sok huza-vona után Prágában aláírták a csehszlovák-nyugatnémet egyezményt, Pár nappal később - december 13-án - folytatódottak a magyar-nyugatnémet tárgyalások is, melynek eredményeként 1973. december 21-én a két ország nagyköveti szintű diplomáciai kapcsolatra lépett egymással.

Ezzel a lépéssel, amely mindkét nép érdekeinek megfelelt, s az európai enyhülésnek is további kedvező feltételeket biztosított, 18 év után normalizálódott a Magyar Népköztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság viszonya. A diplomáciai kapcsolatok létrejöttében komoly szerepet játszott a szocialista közösség összehangolt, tervszerűen egyeztetett politikája. - jegyezte meg KÁDÁR JÁNOS 1973. október 4-én a moszkvai rádiónak adott nyilatkozatában.¹⁰

Az MSZMP, a magyar diplomácia kellő nyugalmat, kitartást, rugalmasságot tanusított az erőfeszítések során. Része van e sikerben a bonni kormány realitást felismerő, józan politikájának is. Ezek után az a fontos és tartós feladat maradt a két ország számára, hogy sokoldaluvá, aktívává tegye kétoldalú kapcsolatait, s ezzel is elősegítse a hatékony európai biztonsági rendszer létrehozását.

A Bolgár Népköztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság kapcsolatainak rendezése, a tárgyalások megkezdésének időpontja és azok menete nagyon sok hasonlóságot mutat a Magyar Népköztársaság és az NSZK államközpontjainak normalizálódási folyamatával. Szófia és Bonn között sem voltak olyan rendezetlen problémák, mint az NSZK és a Szovjetunió, Lengyelország, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság, valamint a Német Demokratikus Köztársaság viszonyában.

A Bolgár Kommunista Párt mindig elsőrendű jelentőséget tulajdonított a testvéri szocialista országok kölcsönös viszonyának. A párt politikai irányvonalát a proletárinternacionalizmus, a nemzetközi érdekek egysége, a vezető kommunista pártok közötti szoros együttműködés határozta meg. A BKP álláspontja az volt, hogy meg kell várni, míg az NSZK rendezi viszonyát a többi szocialista országgal, s csak azután veszi fel Bonnal a diplomáciai kapcsolatot.

A két ország kereskedelmi kapcsolatai, melynek gyökerei még a két világháború közötti időszakra nyulnak vissza, az 1960-as évek elején ismét fellendültek. 1929-1939-ig Bulgária importja 22,2 %-ról 65,5 %-ra, exportja pedig 29,9 %-ról 67,8 %-ra emelkedett, tehát az akkori Németország tekintélyes szerepet játszott a bolgár gazdasági életben.²⁷ A második világháborút követően a kezdeti nehézségek után 1964 márciusában mindkét országban megnyitottak a kereskedelmi kirendeltségeket. A bolgár képviselő vezetője PENKO PENKO - a bolgár külkereskedelmi minisztérium munkatársa - volt, akit 1966-ban külügyminiszterhelyettesnek neveztek ki.

GOLOMECEV külkereskedelmi miniszterhelyettes 1965 évi bonni tárgyalásai eredményeként megalakult a nyu-

gatnémet-bolgár kereskedelmi társaság a bolgár vegyessik-
kek NSZK-beli eladására.

A Bolgár Népköztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság kereskedelmi volumene¹

14.sz. táblázat

Év	Millió USA \$
1963	68,5
1964	83,5
1965	109,8
1966	172,7

Az adatok önmagukért beszélnek. A hét és félszeres növekedés nemcsak a kölcsönös kereskedelem fellendülését, hanem a politikai konszolidációt is jelzi. Bulgária NSZK-ba irányuló exportja ugyancsak 1963-1966 között 35,4 millió USA \$-ról 40,9 millió USA \$-ra nőtt.

Az NSZK szocialista partnerei közül Bulgária 1966-ban a Szovjetunió után a második helyen állt.

1967. szeptemberében 30 nyugatnémet cég folytatott kooperációs tárgyalásokat bolgár partnerekkel.

A 15. sz. táblázatban nyomon követhetjük a Bolgár Népköztársaság az NSZK-val folytatott kereskedelmének alakulását.

A Bolgár Népköztársaság exportja és importja¹
/millió DM-ben/

15.sz. táblázat

Év	Import	Export	Saldo
1962	106,9	97,7	- 9,2
1963	116,7	93,9	- 22,7
1964	121,0	155,8	+ 34,8
1965	165,3	221,1	+ 55,8
1966	171,0	433,0	+ 262,0
1967	177,6	339,7	+ 162,1
1968	212,0	303,3	+ 91,3
1969	206,6	246,8	+ 40,2
1970	236,8	240,4	+ 3,6
1971	226,3	256,4	+ 30,1
1972	241,0	314,0	+ 72,0
1973	128,1	184,2	+ 56,1

1971-ben a bolgár export 48,9 %-át mezőgazdasági, míg 48,8 %-át ipari termékek adták. Az ipari termékek aránya 1972-ben 54,9 %-ra emelkedett.

A Német Szövetségi Köztársaság 98,9-99,0 %-ban iparcikkeket, textiliákat, gépeket, műanyag-alapanyagot, valamint villamos berendezéseket szállított Bulgáriának.¹⁹

Az OTECSEZTVEN FRONT 1972. november 5-i számában megjelent interjújában HELMUT SCHMIDT a gazdasági kapcsolataikról szólva megjegyezte, hogy néhány érzékeny áru mennyiségi korlátozásától eltekintve Szófiával szemben liberális külkereskedelmi politikát kívánnak folytatni a jövőben is.¹⁹

1971-ben megkezdte működését Bulgária Kereskedelmi Kamarájának nyugatnémet tagozata.

1972. júniusában 15 fős nyugatnémet gazdasági delegáció utazott Szófiába a fejlesztési lehetőségek megbeszélésére.¹⁹

1972 novemberében "Bolgár Nemzeti Kiállítás" nyílt Kölnben, ahol 130 millió DM értékben kereskedelmi szerződést irtak alá. NEDEV bolgár külkereskedelmi miniszter-helyettes a kiállítás megnyitása alkalmából megtartott sajtóértekezletén közölte, hogy a szerződések értelmében a gépek és alkatrészek kölcsönös szállításán túl Bulgária komplett üzemeket vásárol partnerétől, cserébe késztermékekkel, valamint nyersanyaggal fizet, amelyeket az NSZK részint harmadik országba exportál.¹⁹

A kereskedelmi kapcsolatok mellett a két ország idegenforgalma is kedvezően alakult. A DIW-WOCHENBERICHT¹ 1971-es adatai szerint a világ idegenforgalmi bevétele 1969-ben 15,3 milliárd USA dollár, ebből a RGW országok 450, Bulgária 64 és a Szovjetunió 180 millió USA dollárral részesedett. 1960-ban Bulgária 9 839, 1970-ben pedig már 180 448 nyugatnémet turistát fogadott.

ROLF LAHR bonni külügyi államtitkár 1966 szeptemberében megtekintette a XXII. plovdivi vásárt. Látogatása során találkozott IVAN BASEV külügy- és BULDINOV külkereskedelmi miniszterekkel, valamint LAGEZAR AVRAMOV-val a BKP titkárával. Találkozójukon a két ország kapcsolatainak normalizálásáról ill. annak lehetőségeiről folytattak eszmecserét. LAHR utja Bonnak azt a korábbi elképzelését jelezte, hogy először azon szocialista országokkal veszi fel a kapcsolatokat - s így köztük Bulgáriával is - amelyekkel szemben kényesebb, nagyobb fajsúlyu prob-

lémákat nem kell megoldania, s csak ezekután nyúl a nehezebb kérdésekhez.

TODOR ZSIVKOV a testvérpártok Karlovy-Vary-i találkozásán kijelentette: Bulgária kész rendezni politikai kapcsolatait a Német Szövetségi Köztársasággal, amennyiben Bonn lemond revans politikájáról és hajlandó elismerni a reális európai helyzetet, s nem utolsó sorban az NDK létezését.³²

1971. szeptember 20 és október 6. között KONSTANTIN BUJUKILEV - a RABOTNICESZKO DELO főszerkesztőhelyettese - vezetésével neves bolgár újságírók körutat tettek az NSZK-ban. Találkoztak és széles körű eszmecserét folytattak a nyugatnémet politikai élet - így a CDU-CSU ellenzék - képviselőivel is.

Szófiában is nagy figyelemmel kísérték a Német Szövetségi Köztársaság moszkvai és varsói megbeszéléseit, s örömmel üdvözölték az egyezményeket.

TODOR ZSIVKOV 1972. március 13-án 4 napos hivatalos látogatásra Csehszlovákiába utazott. A látogatásról kiadott közös közleményben teljes támogatásról biztosította a csehszlovák kormányt az NSZK-val szemben támasztott méltányos követeléseiről elérésében.

A Moszkvai és Varsói Szerződés, az NSZK-NDK alapszerződés, valamint a Prágai Egyezmény megkötése után Bulgáriában a diplomáciai kapcsolatok felvételét küszöbön állónak tekintették.

1973. júliusában Helsinkiben a bolgár diplomácia vezetője PETAR MLADENOV találkozott nyugatnémet kollégájával, WALTER SCHEEL-lel, aki július 7-én a szófiai

OTECSESZTVEN FRONT-nak adott interjújában reményét fejezte ki a diplomáciai kapcsolatok mielőbbi felvételét illetően.²⁰

1973. második felében felgyorsultak az események. Az FDP és CDU delegációja ugyancsak több napos látogatásra Bulgáriába utazott, ugyanakkor KRUM VASILEV a BKP KB tagja - a sajtóbizottság elnöke - Bonnban tett látogatást. VLA-DIMIR BONEV - a bolgár parlament elnöke - hat fős delegáció élén az NSZK-ba utazott. A delegáció GUSTAV HEINEMANN szövetségi elnökkel, valamint ANNEMARIE RENGER SPD-politikussal a Bundestag elnökével - akit a Bolgár Nemzetgyűlés tiszteletbeli tagjává választott - folytatott megbeszéléseket.

1973. októberétől Bulgária részéről semmi akadály nem volt a diplomáciai kapcsolatok felvételének.

A CSSR-NSZK szerződés aláírása után pár nappal TODOR ZSIVKOV fogadta GÜNTER VAN WELL bonni külügyminisztériumi főigazgatót VAN WELL és bolgár kollégája LJUBEN PETROV megállapodott a diplomáciai kapcsolatok felvételében.

A szófiai rádió december 13-i hírmagyarázata szerint a közvélemény meglelégedéssel köszönti az előmegbeszélések eddigi eredményeit. A Bolgár Népköztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság hivatalosan 1973. december 20-án képet diplomáciai kapcsolatba egymással.

A Radio Sofia 1973. december 22-én idegennyelvű műsorában így kommentálta ezt a fontos lépést: "A két ország kapcsolatának sokoldalú fejlődésében a diplomáciai kapcsolatok felvétele fontos politikai lépés. Az NSZK Bulgária fő kereskedelmi partnere a szocialista országokon túl és az árucere évről-évre növekszik. A kulturkapcsolatok

növekszenek, ugyszintén a turizmus terén való együttműködés is.²⁴

A politikai viszonyok rendezése után Bulgária a már meglévő sokoldalú kapcsolatok fejlesztésére és elmélyítésére törekedett. Számos - még kihasználatlan - lehetőség mutatkozott a gazdasági együttműködésben, a tudományos és kulturális élet területén. Mindezeket kiaknázandó mindkét fél szorgalmazta - a területnek megfelelő - szerződések megkötését. 1974. március 25-26-án WALTER SCHEEL Szófiában a két- és sokoldalú kapcsolatok fejlesztéséről folytatott tárgyalásokat. Konzultációja folytatásaként októberben PETROV bolgár külügyminiszterhelyettes és GÜNTER VAN WELL bonni külügyi főosztályvezető vitatta meg a gazdasági-kulturális-tudományos-műszaki együttműködé kérdéseit.

FRIEDRICHS nyugatnémet gazdasági miniszter és TANO COLOV miniszterelnökhelyettes 1975. május 15-én a két ország ipari-gazdasági-műszaki együttműködésének fejlesztésére tíz évre szóló kormányközi szerződést írt alá.

A Bolgár Népköztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság kapcsolatainak normalizálása jelentősen hozzájárult az európai enyhülés folyamatához, s új távlatokat nyitott meg a két ország együttműködésének fejlesztése előtt.

Bonn első nagykövete MENNE 1974. január 31-én adta át megbízólevelét TODOR ZSIVKOV-nak.

5. A Németországi Szociáldemokrata Párt és a Németországi Szocialista Egységpárt politikai és ideológiai harca, valamint a két német állam kapcsolata

Az SPD és a SED szembenállását több tényező határozza meg, melyek közül egyik és talán leglényegesebb az eszmei-ideológiai ellentét. A felszabadulás után - még bonyolultabb belső és külső viszonyok között - folytatódott a két párt ideológiai-politikai harca.

Az SPD vezetése jobboldali, szovjet- és kommunista-ellenes volt, így érthetően az állammonopolkapitalista társadalom restaurálása mellett foglalt állást. Az SPD baloldala és a KPD - Németországi Kommunista Párt - 1946. április 21-én egyesült Németországi Szocialista Egységpárt - SED - néven s ezzel a szovjet zónában megteremtették a munkásosztály egységes pártját. A SCHUMACHER vezette szárny hevesen támadta a baloldal lépését. Az SPD 1949-ig, de azután is jelentős szerepet vállalt a szeparát nyugatnémet állam létrehozásában, s így tevékenyen hozzájárult Németország kettészakadásához is.

A Német Demokratikus Köztársaság megalakulása után a párt már nemcsak a SED-t támadta, hanem a másik német állam társadalmi berendezkedését is. A többi polgári párttal együtt - CDU-CSU-FDP - egy ugymond egységes Németország politikát kívánt a gyakorlatban folytatni. Nemcsak a német kérdésben iparkodott közös nevezőre jutni a többi párttal, hanem a többi szocialista országgal szemben is az egységes állásfoglalások szükségességét hangoztatta. Nem fogadta el az Odera-Neisse határt, mint Lengyelország nyugati határát, sikraszállt az egykori Német Birodalom határainak visszaállításáért. Részt vett az NDK társadalmi rendszere ellen irányuló akciókban.

Az 1953. júniusi ellenforradalmi kísérlet során a párt szónokai példátlan hevességgel uszítottak az NDK ellen.

Az 1960-as évek elejéig a pártnak a szocialista országokkal szemben önálló külpolitikai irányvonala nem volt. A Német Szociáldemokrata Párt helye és szerepe az NSZK politikai életében című fejezetben már foglalkoztunk ezzel a témakörrel, ezért itt, e helyütt csak a pártnak az NDK-val és az SED-vel szemben folytatott politikájáról kívánunk szólni.

A párt 1959-es Bad-Godesbergi alapprogramja azzal, hogy végképp lemondott az ország gyökeres gazdasági-társadalmi átalakításáról, megerősítette korábbi szembenállását a szocializmussal. Aktivabb ideológiai harcot hirdetett meg a SED-vel szemben. A szociáldemokrata pártok között határozottan megfigyelhető egy, a szocialista országokkal szembeni munkamegosztás. Ebben a munkamegosztásban az SPD támadásai fő tűzét a DKP - Német Kommunista Párt - az NDK illetve annak vezető pártja ellen irányítja. A "demokratikus szocializmus" tétele éppen ezt a célt szolgálja. 1959-ben azt is félreérthetetlenül leszögezték, hogy aktívan részt vállalnak a hajdani Németország egységének megteremtésében. Az alapprogram "die staatliche Ordnung" - állami rend - című fejezetének első három bekezdése abból az elvből indul ki, hogy "Németország Szociáldemokrata Pártja az egész német népben él és hat." Ez azt jelenti tehát, hogy az egységet szociáldemokrata égisz alatt kell megteremteni. Alapprogramjában követeli a párt a német nép szabad önrendelkezési jogát, melynek birtokában "az állam és a társadalom tartalmát a formáját maga alakítja ki."⁴

Az SPD hosszu ideig megtagadott mindenfajta kapcsolatfelvételt, együttműködést úgy a SED-vel, mint NDK-val

szemben. Mint ismeretes az NDK két évtized alatt közel 150 javaslatot terjesztett elő.

Az NDK 1961. augusztus 13-i lépését követően - amikor is szocialista országok támogatásával lezárta államhatárait Berlinben - a SED soronkövetkező VI. kongresszusa fontos javaslatot terjesztett elő. A SED 1963. január 15-21. között megtartott VI. kongresszusán WALTER ULBRICHT a párt első titkára a két ország kapcsolatáról a következőket mondta: "A két állam közötti normális kapcsolatok helyreállításának útján a konföderációhoz akarunk eljutni, amely véget vet a nép további megosztottan élésének és szabaddá teszi az utat, az újraegyesüléshez. Ennek feltétele, hogy a békeszerető erők harca megfékezze a militaristákat Nyugat-Németországban."⁶ Az NDK vezető pártja sem mondott le régi célkitűzéséről, az ország egységének megteremtéséről. Politikáját e cél szolgálatába állította.⁵⁵ A VI. kongresszuson egy, a két ország kapcsolatát rendezni kívánó egységtervezetet fogadtak el. A SED javasolta a két különböző társadalmi rendszer, valamint a határok sérthetetlenségének kölcsönös tiszteletben tartását, az erőszakról és az atomfegyverekről való lemondást és a fegyverkezés beszüntetését, mindkét német államban. Az utazási forgalom normalizálásának előfeltételeként javasolták az utlevelek és állampolgárok kölcsönös elismerését, indítványozták a sport- és kulturális kapcsolatok megélénkítését, valamint kereskedelmi szerződés megkötését.⁶ A kongresszuson résztvevő NYIKITA SZERGEJEVICS HRUSCSOV ismét felvetette a német békeszerződés megkötésének lehetőségét - javaslatát az NDK és a szocialista országok egyhanguan elfogadták.

1963 júliusában HRUSCSOV szovjet miniszterelnök látogatása során WALTER ULBRICHT újabb javaslatokkal állt elő, a két német állam képviselőinek részvételével egy

közös kulturális bizottság, valamint NDK és Nyugat-Berlin közötti szintén közös nevelési és jogügyi, valamint technikai-tudományos bizottságok felállítását kezdeményezte.⁷

A javaslatokat, amelyek az újraegyesítés első lépéseit jelentették volna, WILLY STOPH miniszterelnök 1963. október 6-án a Deutsche Staatoperben elmondott ünnepi beszédében megismételte.⁸

WALTER ULBRICHT 1964-ben a Szovjetunióban tett látogatása során Moszkvában egy nagygyűlésen már így látta az újraegyesítés kérdését: "A német újraegyesítés problémája egyáltalán nem egyszerűen nemzeti kérdés, hiszen két teljesen különböző társadalmi rendszerű országról van szó."⁹ Megítélésünk szerint erre az időpontra tehető annak a hosszú elhatárolódási folyamatnak a kezdete, amelynek során az SED az objektív valóság alapján levonta azt a következtetést, hogy a fejlett szocialista társadalmat építő NDK már nem egyesíthető az állammonopolkapitalista társadalmi berendezkedésű NSZK-val.

A SED 1965. április 26-28-i KB ülésén kifejtette, hogy a "kis lépések politikája" önmagában nem üdvöztető, ha azok nem a békét és a haladást szolgálják. A KB határozata állást foglalt amellett, hogy a "német nép első békeállama joggal támaszt igényt a német nép vezetésére"¹⁰

Az NDK Államtanácsának elnöke WALTER ULBRICHT 1965. december 21-én szilveszteri beszédében a párbeszéd aktívabbá tétele érdekében 6 pontos javaslattal fordult a Bundestag pártjaihoz. A javaslatok többsége azonos a SED VI. kongresszusán elfogadottakkal, van azonban közöttük olyan is, amelynek segítségével az NDK párt és állami vezetői az NDK nemzeti helyzetét kívánták volna megerősíteni, gondolok itt arra a javaslatukra, hogy mindkét

német állam létesítsen diplomáciai kapcsolatokat a NATO és a Varsói Szerződés minden tagállamával. Az újraegyesítés érdekében javasolták, hogy mindkét német állam mondjon le az újraegyesítést gátló intézkedéseiről, valamint újabb tárgyalásokat kell kezdeni a két állam polgárai közötti viszony rendezésére is.¹¹

1966-ban hosszú idő után először a két párt - SPD-SED - között nyílt vitára került sor. Az SPD impulzust kívánt adni a két ország között folyó vitának. A SED egyetértett a kezdeményezéssel és szónokcserét ajánlott fel, hogy mindkét párt kifejtthesse a másik állam hallgatósága előtt álláspontját. Az SPD 1966. április 14-i válaszlevelében elfogadta ugyan a szónokcserét, de amiért azt elfogadhatatlan előfeltételekhez kötötte, arra végül is nem került sor.⁴⁰

Az SPD 1966 június elején Dortmundban megtartott kongresszusán ismét sürgette a bonni politikai pártok egységét a német kérdésben. Megítélésem szerint a német kérdésben folytatott bonni politika alapelvei lényegében az adott helyzetből adódtak. Kimondották azt is, hogy a Hallstein doktrína helyes, de ezt ugymond idomitani kell a világpolitikai változásaihoz. A dortmundi kongresszus az NDK konföderáció-javaslatát elutasította, de BRANDT átmeneti megoldásként elképzelhetőnek tartotta a két német állam bizonyos feltételek melletti "rendezett és időbelileg korlátozott egymás mellett élését."¹² Az SPD lemondott az erőszakos újraegyesítésről, de "a békés rendezés áldozatokat követel" - mondotta BRANDT. A szónokcserétől pedig ezt mondta: "Az SPD nem hajlamos rá, hogy kacérkodjék a népfront tigrissel." Az SPD vezetősége megtiltotta tagságának, hogy kapcsolatba lépjen a SED-vel, s az NDK-ban megrendezendő munkáskonferenciákon sem vehettek részt.¹²

HERBERT WEHNER a párt egyik elnökhelyettese és nagytekintélyű politikusa 1966. október 11-én az ARD TV-nek és a DEUTSCHE PANORAMA folyóiratnak adott interjújában kifejtette, hogy véleménye szerint lehetséges a két német állam között egy gazdasági közösség kialakítása, mert egy ilyen jellegű szorosabb együttműködés az NSZK-t is konkurenciaképesebbé tenné nyugati partnereivel szemben. Nem tartotta kizártnak - természetesen egészen más alapon mint a SED - a német államszövetség létrehozását sem. Amiben újat mondott WEHNER, az a gazdasági együttműködés szorosabbá tétele, s ez mind két államnak egyaránt érdeke, az államszövetséggel kapcsolatos elképzelései azonban merőben ellentétesek az NDK véleményével.¹²

A SED első titkára WALTER ULBRICHT október 14-én, WEHNER javaslatára reagálva, a NEUE RUHR ZEITUNG-nak adott interjújában elmondta, hogy hajlandó egy minisztert küldeni a szövetségi fővárosba, ha az az NDK de facto elismerését jelentené. Megismételte országának a leszereléssel, az atomfegyverekkel és a jelenlegi európai status quoval kapcsolatos jól ismert álláspontját, majd hangsúlyozta, hogy ezek a kérdések prioritást élveznek a két német állam gazdasági közösségének megvalósításával szemben.¹²

A Német Szocialista Egységpárt VI. kongresszusa - 1963 - óta jelentős változások történtek az ország gazdasági, társadalmi életében. Tovább épült a szocializmus, erősödtek a szocialista tulajdonviszonyok, szorosabbá vált az ország kapcsolata a szocialista közösség tagállamaival. Ezek a tényezők objektíve abba az irányba hatottak, hogy a SED a Német Birodalom örökségként meglévő közös vonások /Gemeinsamkeiten/ felszámolására törekedjék. Mindkét német állam belpolitikai, gazdasági és nemzetközi viszonyai 1966-1967-ben már

kétségtelenné tették, hogy az újraegyesítés lehetetlen.

Az NSZK-ban 1966-ban hatalomra kerülő nagykoalíció, de az SPD is változatlanul az állammonopolkapitalizmus megmentésén "fáradozott".

Az SPD ebben az időszakban már komolyan mérlegelte a szocialista országokkal szembeni politikájának felülvizsgálását, módosítását, az NDK-val szemben azonban még mindig mereven elzárkózott. Mélységesen tévedett az SPD akkor, amikor azt hitte, hogy a C pártok és az FDP-vel kialakított "közös platform" közelebb vinné az újraegyesítés ügyét a megvalósításhoz, mintha mindezt önállóan, az NDK-ban lezajlott változások, s a realitások figyelembevételével ^{nélkül lehetne.} tenné!

1967-re megértek azok a feltételek, amelyek a SED NSZK-val szembeni politikájának felülvizsgálatát szükségessé tették. WALTER ULBRICHT a SED VII. kongresszusán pontot téve egy hosszú folyamatra megállapította: "szükségessé vált kijelenteni, hogy a szocialista NDK és az imperialista Nyugat-Németország egyesítése lehetetlen és nem reális."¹³ Az NSZK-val kapcsolatban a fő feladatot a következőkben jelölte meg: "A legfőbb történelmi feladat ma Nyugat-Németországban a militarizmus legyőzése. Csak ha ez megvalósul, akkor lesz simét időszerű a két német állam egyesítése. A német nemzet egységét csak a munkásosztály vezetésével lehet megvalósítani."¹³

A VII. kongresszuson még mindig egységes német nemzetről beszélt, alaptalan illúzióknak adva tápot, mindkét ország dolgozó tömegeiben a két német állam sajátos viszonyát illetően, s az SPD propagandája pontosan ezeket az illúziókat élesztgette változatos eszközökkel. Az elhatárolódás folyamata tehát még ^rkoántsem zárult le.

1967. nyarán több tekintélyes SPD politikus - köztük a nyugat-berliniek is - élesen bírálták a pártközpont merev ragaszkodását a Hallstein doktrínához. HARRY RISTOCK az SPD baloldalához tartozó nyugat-berlini szenátor a FRANKFURTER RUNDSCHAU-nak adott interjújában követelte a doktrína feladását, bár ez még nem jelentett egyet részéről az NDK elismerésével. A német kérdéssel kapcsolatban véleménye szerint mindkét országot "német részállamnak" kell tekinteni.¹³

Az NDK Népi Kamarája a VII. kongresszus határozatának szellemében 1968. január 31-én új alkotmánytervezetet fogadott el, amelyben nemzeti feladatnak jelölte meg a két német államnak a demokrácia és a szocializmus elvei alapján történő egyesítését, ezt elérendő a lépésenkénti közeledést tűzte ki célul.¹⁴ Megítélésem szerint ez a kitétel sem a kívánt elhatárolódást szolgálta, hanem sokkal inkább a már említett illúzióknak adott táptalajt.

Az SPD 1968-as nürnbergi kongresszusa a béke biztosítását, az enyhülés támogatását már vitális érdeknek tartotta. Németország kettéosztottságát át kell hidalni, számunkra az NDK nem volt és nem is lesz külföld - hangzottak határozatukban. A "németek szabad önrendelkezési jogát" követelve kitartottak az egy nemzet tétele mellett. Az NDK nemzetközi el nem ismerése a párt számára dogma, éppen ezért az NSZK-nak mindenkor az egységes nemzet érdekeit kell képviselnie, mondták. Ez a megfogalmazás valójában a Hallstein doktrína alig leplezett változata, bár némileg enyhítették azzal, hogy ez nem jelent egyet az NDK-ban élők feletti gyámkodással.

Nyugat-Berlin kérdésével kapcsolatban így foglaltak állást:

- a városnak aktiv szerepet kell kapnia az enyhülésben
- a várossal, illetve a hozzávezető utakkal kapcsolatban a nyugati hatalmak "biztonsági garanciái" maradjanak meg
- a város gazdaságilag, jogilag és pénzügyileg a Bundhoz vagyis az NSZK-hoz tartozzék³⁶

Az NDK és a szocialista országok fenti elveik közül a város és az NSZK jogi együvértartozását kereken elutasítják, mert felfogásuk szerint a város nem alkotmányos része az NSZK-nak, tehát onnan nem kormányozható.

Az SPD a következő 1969-es választási kongresszusán az NDK-val az un. "Németország-politika" című fejezetben foglalkozott. Megismételte Nyugat-Berlinnel kapcsolatban az elmúlt évi állásfoglalását. Óhajtkák ugyan kapcsolataik javulását, de hozzátették, hogy az NDK jogi elismerését nem tartják konstruktívnak, helyette a "rendezett belnémet" kapcsolatokat helyezik előtérbe, amely magába foglalja a gazdasági kapcsolatok erősítését, bővítését, a személyforgalom felélénkítését, valamint kulturális és sportkapcsolatok fejlesztését. Ideológiai diverziójuk nyílt beismerése és propagálásaként ismét fennen hangoztatták "a Németországi Szociáldemokrata Párt az egész német népben él és hat." Javasolták, hogy a két kormány kezdjen párbeszédet egy közösen megvalósítandó programról, valójában tehát elismerték az NDK de facto létezését. Kilátásba helyezték az erőszakról való lemondást egy, mindkét fél számára kötelező érvényű szerződés keretén belül. A szociáldemokraták is tisztában voltak azzal, hogy szorosan e kérdés-komplexumhoz tartozik a keleti határok, ill. azok sérthetetlenségének elismerése. Mindez nem csupán a "demarkációs vonal" sérthetetlenségének elismerését jelenti, hanem egyúttal azt is, hogy lemondanak az erőszak alkalmazásáról

az újraegyesítésnél. Az 1969-es kongresszuson az SPD tehát már bizonyos kérdésekben előrelépett, adós maradt azonban a két német állam viszonyát rendezni hivatott szerződés-tervezettel.

A középburzsoázia érdekeit képviselő FDP már progresszívabb javaslatot tett. WOLFGANG MISCHNIK 1969 januárjában felszólította a Bundestag pártjait, hogy dolgozzák ki az NSZK-NDK közötti szerződés tervezetét. Miután erre nem került sor, áprilisban megismételték javaslatukat. FRITZ-RUDOLF SCHULZ FDP képviselő elítélve a Hallstein doktrínát, hangoztatta, hogy a német dilemmából mielőbb ki kell jutni. HERBERT WEHNER - az SPD alelnöke - elvileg egyetértett javaslatával, de erre még nem látta elérkezettnek az időt. A következőkből indult ki: WILLY STOPH miniszterelnök korábbi javaslata nem tekinthető szerződéstervezetnek, így pártja sem dolgozhat ki ilyent²⁶

Az SPD országos vezetősége egy csoportjának véleményét fejezte ki KLAUS SCHÜTZ nyugat-berlini kormányzó-polgármester, aki 1969 szeptemberében egy interjújában így nyilatkozott: "Megítélésem szerint nincs lehetőség a háború után kialakult határok revíziójára - s ezt világosan fel kell ismerni"²⁷ SCHÜTZ sikraszállt az NDK állami létének elismerése mellett is.

A szociáldemokrata párt koalíciója a szabaddemokratákkal az állami kapcsolatokat és a SED-vel folytatott polémiát jelentősen befolyásolta. A politikai irányvonalat többségében az SPD dolgozta ki, megvalósításában nagy szerepet kapott az FDP is, hiszen egyrészt WALTER SCHEEL a párt elnöke nemcsak külügyminiszter, de alkancellár is volt a kormánynak, másrészt a kormány NDK-val szembeni politikájának stábja a Kancellári Hivatalban működött, s itt az alkancellár erős befolyással bírt.

Az SPD kancellár tevékenysége szorosan összefügg pártja parlamenti frakciójának és Országos Elnökségének politikájával. Az említett vezető testületek támogatták a kancellárt az NDK-val és a SED-vel szemben folytatott politikájában.

A kiskoalíció megalakulása jelentős változást jelentett a SED számára is, hiszen korábban hevesen támadott párt kormánypárt lett, fennmaradása egyaránt érdekében állott az NDK-nak és a többi szocialista országnak. A megváltozott körülmények megváltozott taktikát követeltek. A SED sz SPD-vel, mint párttal, annak ideológiájával továbbra is szembenálló, viszont bátorítani, erősíteni kellett a SPD-t reális összeurópai szempontból hasznos politikája megvalósításában.

Megváltozott a SED hangneme s az SPD-vel szembeni propagandája. Kevesebb lett a nyílt, erősebb hangvételi polémia. Kritikájának élét az un. "belnémet" és "különleges viszony" ellen irányította.

A koalíciós kormányban a korábbi Össznémet Minisztérium hatáskörét a Belnémet Kapcsolatok Minisztériuma vette át.

Az SPD továbbra sem tekintette külföldnek az NDK-t, de kapcsolataikat különösen gyakorlati téren intenzívebbé kívánta tenni, ami új köntösben ugyan, de az újraegyesítési politikával jelent egyet.²⁸

Az NDK és vezető pártja, valamint a szocialista országok szemben álltak az SPD ilyen politikai elképzelésével, mint ahogy azt 1969. december 3-4-i moszkvai találkozásukon meg is fogalmazták: "A béke és biztonság érdekei megkövetelik, hogy valamennyi európai állam létesítsen

egyenjogu kapcsolatokat a Német Demokratikus Köztársasággal a nemzetközi jog alapján ismerje el véglegesnek és megváltoztathatatatlannak a fennálló európai határokat, közülük az Odera-Neisse határt."¹⁵

Az NDK 1969. december 17-én szerződéstervezetet juttatott el GUSTAV HEINEMANN szövetségi elnöknek. A tervezet a már korábban előterjesztett NDK javaslatok szintézise. Lényege: a békés egymás mellett élés elvei alapján, nemzetközi jogi szerződéssel normalizálni kell a két állam kapcsolatát. Az NDK kormánya felajánlotta az NSZK-nak a diplomáciai kapcsolatok felvételét.

1970 elején az NDK sajtója ismételten leszögezte: semmiféle "különleges", vagy "belnémet" kapcsolatáról nem lehet szó. Kizárólag a nemzetközi jog a döntő mérce.³³ H^{éves} reakciót, nem tetszést váltott ki az NDK pártállami vezetői körében a szövetségi kancellár 1970. január 14-én a Bundestag előtt "Jelentés a nemzet helyzetéről" címmel elmondott kormány-nyilatkozata.¹⁶ Az SPD határozataiból már jól ismert egységes nemzet tétele ezután így szerepel: "A nemzet fogalma alkotta a köteléket a kettéosztott Németország körül. A nemzet fogalmában egyedül a történelmi valóság s a politikai akarat a fontos"¹⁶

A kancellár kormány szintű, megkülönböztetés nélküli tárgyalásokat és a szerződéses megállapodásokon alapuló együttműködések kiépítését javasolta az NDK kormányának, Bonn NDK-val szembeni alapelveit a következőkben határozta meg:

- a két német állam kötelezettséggel tartozik a német állam egységének biztosításáért, egymást nem tekinthetik külföldnek

- a nemzetközi jog általánosan elismert elveinek kell érvényesülniük:
 - a hátrányos megkülönböztetés kizárásánál
 - a területi sérthetetlenség tiszteletben tartásánál
 - az összes vitás kérdés békés megoldásánál
 - a kölcsönös határok tiszteletben tartásánál
- kötelezettséget kell vállalniuk arra, hogy egyik fél sem törekszik a másik fél területén fennálló társadalmi rendszer erőszakos megváltoztatására
- négy nagyhatalom jogait és felelősségét Németország egészére és Berlinre vonatkozóan tiszteletben kell tartani
- a négy nagyhatalomnak a berlini helyzet javítása érdekében tett erőfeszítéseit támogatni kell.¹⁶

A kormány-nyilatkozatra az NDK nevében WALTER ULBRICHT 1970. január 20-án egy nemzetközi sajtóértekezleten reagált. WILLY BRANDT megnyilatkozásait ellentmondásosnak, nem kielégítőnek és következetlennek tartotta. Kormánya várja bonni partnere konkrét állásfoglalását az államszerződéssel kapcsolatban - mondotta - majd ismételten követelte, hogy NSZK a nemzetközi jog szerint ismerje el az NDK-t.²⁹

Követelésére az SPD a márt ismert módon reagált, bár akadt nem egy, a hivatalostól eltérő vélemény is.

HERBERT WEHNER 1970. február 28-án WDR-NDR TV "Woche in Bonn" című műsorában kijelentette: évek múlva olyan helyzetbe kerülhetnek, amikor szabad, ill. el kell ismerni az NDK-t. Ez a helyzet állhat elő például akkor, amikor az NDK polgárai kijelentik, hogy önállóan akarnak

élni, vagy ha Berlin miatt kiéleződik a helyzet, ezekben az esetekben az NSZK kényszerül az elismerésre, éppen ezért az el nem ismerés nem lehet dogma.¹⁹

A két állam párbeszédének folytatására STOPH miniszterelnök személyes találkozót javasolt. "Végső soron a béke vagy a háború problémáiról, az NDK-ban és az NSZK-ban élő emberek alkotó munkája szavatolásáról van szó" - írta BRANDT-nak február 11-én levelében. Így került sor 1970. március 19-én WILLY STOPH és WILLY BRANDT erfurti megbeszélésére. A találkozón csupán az NDK küldöttsége terjesztett be szerződéstervezetet, amely egy-két pontjától eltekintve megegyezik az 1969. december 17-én az NSZK-nak átnyújtott javaslatokkal. Az NDK miniszterelnökének véleménye szerint a két ellentétes társadalmi rendszerű országot lehetetlen összeolvasztani. Idejétmúltnak és agresszívnek nevezte, élesen bírálta a bonni "Belnémet Minisztériumot" visszautasítva az össznémet fogalom bármiféle alkalmazását.¹⁷

A szövetségi kancellár a valóságos normalizálás jelentőségét hangsúlyozta, ami alatt a "belnémet határ akadályok" eltávolítását a "fal" lebontását értette. Készséget mutatott minden kérdés megvitatására, de kifejtette országa számára az NDK nem külföld.¹⁸

WALTER ULBRICHT a találkozó másnapján Suhl-ban egy nagygyűlésen kijelentette: "BRANDT-nak az NDK szuverenitásából kell kiindulnia és a béke biztosítása a fő érdek" ¹⁹ "A találkozót hasznosnak vélem." - mondta szó szerint TV-interjújában W.STOPH.¹⁹

WILLY BRANDT 1970. március 14-én Veheim-Hüstenben egy tartományi nagygyűlésen így beszélt: "Meg kell kezdeni, el kell indítani egy folyamatot a két német állam

között. Sok türelemre és megértésre lesz szükség."¹⁹

Március 20-án a Bundestagban erfurti utját fontosnak, szükségesnek és rendkívül hasznosnak nevezte, bár ez még csak az eszmecsere kezdete volt, amelyet még sok megbeszélés kell, hogy kövessen. Március 24-én a STERN-nek adott interjújában a közelgő kasseli találkozóról azt mondta, hogy hajlandó ott megvitatni "mindent, ami az asztalon fekszik, az NDK kilencpontos szerződéstervezetét is" - habár a maga részéről ezt nem tartotta alkalmas tárgyalási alapnak.¹⁹

1970. március 30-án a SED hivatalos lapjában a NEUER DEUTSCHLAND-ban éles bírálat jelent meg a szövetségi kormány "belnémet" "különleges kapcsolatai" miatt, mert ebben az NDK Bonn bekebelezési szándékát látta. A lap egyértelműen leszögezte: az NDK nem mond le a nemzetközi jogi érvényű szerződés megkötéséről - különleges kapcsolatok kialakítása tehát nem lehet semmiféle megbeszélés tárgya.³⁴

Kedvezően befolyásolta a két ország politikai kapcsolatait május 6-án az un. "bilincstörvény" hatályon kívül helyezése. Ez a törvény durva beavatkozás volt az NDK belügyeibe, mert ennek alapján bármelyik olyan NDK állampolgár őrizetbe vehető a Szövetségi Köztársaság területén, aki a SED-ben, vagy az állami élet területén a szocializmus felépítésén munkálkodott. Bonnak tehát fel kell oldania ezt a törvényt ahhoz, hogy az NDK küldöttségének személyes biztonságát garantálhassa.³⁰

Az SPD 1970. május 11-14 között tartotta éves kongresszusát Saarbrückenben. A kongresszus a pártelnökség kívánságának megfelelően ismét sikraszált az ellenzékkel közös külpolitikai platform mellett. Határozatukban

megerősítették korábban már hangoztatott tételüket - német területről nem indulhat ki háború - ezért a békerendet előmozdítani, a konfrontációt pedig csökkenteni kell. Nagyot léptek előre azzal, hogy leszögezték: "Az NSZK-nak nincsenek területi követelései sem az 70-es években, sem azon tul."³⁵

A kongresszus küldötteinek egyre szélesebb rétege követelte a nemzetközi jogi szerződések megkötését az NDK-val.³⁵ A határozat teljes támogatásáról biztosította WILLY BRANDT-ot politikai célkitűzései megvalósításában. Üdvözölték az erfurti találkozózt s reményüket fejezték ki, hogy a közelgő kasseli találkozón sikerül az alapvető elméleti és gyakorlati kérdéseket összekötni és rendezni. Hangsúlyozták, hogy az NDK-val megkötendő szerződések nemzetközi jogi érvényűek, amelyek kizárnak mindenfajta megkülönböztetést, biztosítják a területi szuverenitás tiszteletben tartását, kötelezettséget vállalnak a vitás kérdések békés rendezésére. Határozottan kijelentették, hogy a másik fél társadalmi strukturáját nem kívánják erőszakkal megváltoztatni. A május 21-én Kasselben előterjesztett husz pontos javaslatot az SPD országos gyűlése pártvezetőségének kívánsága szerint nem vitatta meg.

A kasseli pontok³⁹ egy része /1, 3, 14, 15, 16/ a két ország polgárainak kapcsolatával foglalkozik. Rendkívüli pozitívuma a javaslatnak, hogy a két német állam kapcsolatait a békés egymás mellett élés elvei alapján, diszkrimináció nélkül, az államközi jog szerint kívánják rendezni. Sokat von le az értékből azonban, hogy még mindig nem jelent egyet az NDK nemzetközi jogi elismerésével. A 10. pontban elismerik ugyan állam önálló létezését, de hozzáteszik, hogy azokat egy nemzetnek kell tekinteni. A 4. pontban lemondanak az erőszakról, s kimondják a területi sértetheatlenség és a határok tiszteletben tartásának

elvét. Az 5. pontban kissé ellentmondásos és homályos formában elismerik a másik állam függetlenségét és önállóságát azokban az összefüggésekben, amelyek annak belső szuverenitását érintik.

Az SPD előszeretettel hangoztatta, hogy az NSZK "Németország-politikájában" nem rendelkezik teljes külpolitikai mozgásszabadsággal, mondván ez elsősorban négyhatalmi felelősség. A 6. pontban lemondtak a Hallstein doktrínáról, s hajlandóságot mutattak azon törvények hatálytalanítására, amelyek az NDK állampolgárokkal szemben negatív következményekkel birnak. Az SPD taktikája a kasseli találkozón a következő volt: A kérdéskomplexumból kiragadtak két-három tetszetős elemet, s azt a két ország kapcsolatai rendezésének tökéletes előfeltételeként hangsúlyozva propagandájuk középpontjába helyezték. A többi kérdésben kitartottak korábbi álláspontjuk mellett, homályos, bizonytalan megfogalmazásokat alkalmaztak.

"BRANDT javára el kell mondani, hogy olykor ő is óvott a ~~v~~árákozások túlfokozásától" - írta RÉNYI PÉTER pár nappal később a NÉPSZABADSÁG-ban.³¹

BRANDT utalt arra, hogy az álláspontok még messze vannak egymástól, megállapításaiból azonban az is kiolvasható, mintha az NSZK a maga részéről már maximális készséget mutatott és a teljes értékű de jure elismerés az NDK részéről mintha már csak jogi akadékoskodás volna.

A kasseli találkozó nagy eredménye kétségtelenül az, hogy az SPD felismerte, nem fordíthatja már meg politikai irányvonalát, nem térhet vissza régi pozícióihoz, hanem tovább kell haladnia a kitűzött útján.

1970 második felétől a SED birálatainak középpontjába egyre inkább a CDU-CSU került. WALTER ULBRICHT július 18-án a CDU-CSU vezéréről FRANZ JOSEF STRAUSS-ról szólva elmondta, hogy STRAUSS a hatalmas hadfelszerelési monopóliumok támogatását élvezi s ezek az emberek benne ülnek az államapparátusban, a hadigépezetben és a kormány megbuktatására törekednek. Figyelemreméltónak találta viszont azt, hogy WALTER SCHEEL a nagytőke és a középrétegek pártjának képviselője a realitások talajára helyezkedve a földrajzi status quot veszi alapul a modus vivendit kínál fel. Javasolta az SPD-nek, hogy a Moszkvai Szerződés aláírása után Berlin és Bonn vegye fel a diplomáciai kapcsolatokat, a részletkérdésekről később könnyebben megállapodhatnak.³²

A két német állam és a két párt - SED-SPD - elhatárolódási folyamata 1970 decemberében jelentős állomásához érkezett. ERICH NONECKER a SED titkára pártja 14. plénmán leszögezte: "A békés egymás mellett élés és a kérlelhetetlen ideológiai harc a polgári ideológia ellen nemcsak hogy nem zárja ki egymást, hanem egységet alkot. Sőt mi több, a kompromisszumot nem tűrő harc az imperialista ideológia a szociáldemokratizmus ellen a békés egymás mellett élés aktív politikájának lényeges feltétele."³⁷

Az SPD 1971. november 18-20 között Bonnban rendkívüli kongresszust hívott össze az 1973-ig terjedő időszak célkitűzéseinek megvitatására. A párt előtt álló lefontosabb külpolitikai feladatként jelölték meg az EGK kiszélesítését, az európai haladás útján történő továbblépést, a négyhatalmi megállapodások érvénybeléptetését, a moszkvai-varsói szerződések ratifikációját, valamint kapcsolat rendezését Csehszlovákiával és az NDK-val, "mint egyenrangú féllel".²⁰

A kongresszus határozata újra megerősítette, hogy nemzetközi jog szerint továbbra sem ismerik el az NDK-t, sőt egyfajta cinizmussal hozzátették: csak az erőszakról és nem az ország újraegyesítéséről mondtak le - de természetesen csak "békés eszközökről" lehet szó.

1971 novemberének végén megindult a két ország között egy tárgyalási folyamat közlekedési szerződés aláírására. A tárgyalóküldöttséget az NDK részéről MICHAEL KOHL miniszterelnökségi államtitkár, az NSZK részéről pedig EGON BAHR a Kancellári Hivatal államtitkára vezette. December 11-ig 31 alkalommal találkoztak - felváltva a két főváros között - amíg az első kormányközi megállapodást sikerült kifolgozniuk, majd december 17-én a két kormány képviselői aláírták az NSZK és Nyugat-Berlin közötti tranzitforgalmi megállapodást.

A SED 1971 évi VIII.²¹ kongresszusán ERICH HONECKER-t megválasztották a párt első titkárának. Tanácskozásukon megerősítették a 14. plénum állásfoglalását, miszerint a két német állam között csak a békés egymás mellett élés alapján lehet kapcsolatot teremteni és azokat továbbfejleszteni - semmilyen más kapcsolat nem lehetséges. HONECKER rámutatott arra, hogy az NDK pártvezetése Nyugat-Berlin kérdéséhez jóakarattal nyul, de mindenkinek tudomásul kell vennie a város különleges politikai státusát. Az első titkár kitért az SPD permanes tételére, a német nemzet kérdésére is. Politikai szükségszerűség volt, hogy a SED félreérthetetlenül tisztázza azokat a fogalmakat, téves nézeteket, amelyek mindkét ország közvéleményében egyaránt illúziókat keltettek. Meg kellett határoznia az SPD-nek a 70-es években betöltött helyét és szerepét, kritikai bonckés alá kellett vennie céljait, törekvéseit. Meg kellett magyaráznia a dolgozó tömegeknek, hogy történelmileg túlhaladott és visszavonhatatlanul elmúlt a két

ország egyesítésének lehetősége.

1971. október 15-én KURT HAGER, a SED ideológiai KB titkára a berlini társadalomtudományi konferencián a nemzet fogalmát boncolgatva hangsúlyozta, hogy mindenkor az osztálytársadalomból kell kiindulni: "A nemzeti kérdés osztályjellegét figyelmen kívül hagyó, vagy elhomályosító minden szemléleti mód, amely öröknek és megváltoztathatatatlannak tekintti a nemzetet, semmibe veszi a történelmi igazságot."²²

Az NDK-ban kialakulóban van a szocialista nemzet, s ennek alapvető jellemvonásai a következők:

- a munkásosztály a szövetséges parasztsággal és az értelmiséggel együttesen gyakorolja a hatalmat
- teljes szuverenitású szocialista államhatalom van
- az állam territoriuma., határai differenciáltak

A gazdasági alap, a termelési eszközök társadalmi tulajdona, a szocialista termelési viszonyok győzelme, a szocialista nemzet fogalmának ilyen pontos körülhatárolása, definíciója tevékenyen hozzájárult a bonyolultabb kérdések tisztánlátásához.

A két német állam kapcsolatait rendező alapszerződés aláírását két évig tartó tárgyalás-sorozat előzte meg. Az első megbeszélésre 1970 szeptemberében, míg az aláírására 1972. december 21-én került sor. A szerződés történelmi jelentősége elsősorban abban van, hogy sikerült átfogó, tartós alapját megteremteni annak, hogy a két ellentétes társadalmi rendszerű ország kapcsolatai az ENSZ alapelveinek megfelelően - az egyenjogúság és szuverenitás

talaján rendeződjenek. Mindkét ország politikusai számára egyértelmű és világos volt, hogy az egyezmény lezárt egy korszakot.

WILLY BRANDT 1972. november 9-én "történelmi fordulópontról beszélt".²³

A SED Központi Bizottsága és az NDK kormánya egyhangu állásfoglalásában így méltatta az Alapszerződést: "A szerződés rögzíti, hogy kapcsolatainak kialakításánál mindkét német állam az ENSZ alapokmány céljaiból és alapelveiből - különösen az államok szuverén egyenjogúságának alapelveiből - indul ki. Ez az európai enyhülés érdeke, a békét szolgálja s nem utolsó sorban előnyös az NDK és az NSZK állampolgárai számára."²³

A lengyel ZYCIE WARSZAWY november 9-én "Ami jó Európának" címmel így irt: "Az NDK és az NSZK megállapodása véglegesen megerősíti a két német állam létét. Jó ez, vagy rossz Lengyelországnak a lengyel nép szempontjából? Az Oderától nyugatra most olyan állam a szomszédunk, amely szélesre tárta előttünk határait. Ezer esztendő keresztül nem lehetett elérni azt, amit testvéri szocialista országaink az idén egy esztendő alatt megtettek... ...A két német állam létezése és tartós kapcsolataik megteremtése kétségtelenül hasznos Lengyelország és Európa számára."²³

I' HUMANITÉ 1970. november 9-i száma szintén történelmi jelentőségűnek nevezte az alapszerződést.⁵

A londoni TIMES november 3-án így irt: "A szerződés megpecsételi a bismarcki birodalom széthullását 101 év múltán... ...Európa többi része nem sajnálkozik tulságosan. ...Az NDK, mint funkcionáló állam, megszilársult és élet-színvonala emelkedett."³⁸

WALTER SCHEEL, NSZK külügyminiszter november 7-én tartott sajtóértekezletén kijelentette: "Sikerült megteremteni egyik fontos feltételét annak, hogy siker koronázza az európai biztonság és együttműködés megerősítésére irányuló erőfeszítéseket a november 22-én Helsinkiben kezdődő előkészítő találkozáson."²³

A szövetségi kancellár, WILLY BRANDT 1973. január 19-én kormány-nyilatkozatában a kormány külpolitikai alapelveiről szólva kijelentette, hogy azok továbbra is változatlanok maradnak, s így a kormánypolitika folyamatosságát biztosítotttnak látja. Az NDK-val megkötött alapszerződés minden pontját úgy jogi, mint politikai értelemben szigorúan betartják - mondotta. A nemzeti kérdést alárendelte a béke biztosításának, s ezt véleményünk szerint mindenképpen pozitívan kell értékelnünk.²

Az Alapszerződés ratifikációs eljárása 1973. február 15-én indult meg, s heves viták után a Bundesrat május 25-én jóváhagyta. A CDU-CSU ellenzék miután parlamenti úton nem sikerült meggátolnia az alapszerződés elfogadását, megpróbálta a Bundesverfassungsgerichtshof - Alkotmány Biróság - útján azt alkotmányellenesnek nyilváníttatni.

A SED KB 1973. május 28-29-i ülésén még egyszer foglalkozott az Alapszerződéssel: "Az NDK betüje és szelleme szerint fogja végrehajtani a két német állam közötti alapszerződést. Hasonló magatartást kell elvárunk a másik féltől is. A szerződés, amely a két szuverén állam kapcsolatait szabályozza nemzetközi értelemben, nem jelent semmiféle modus vivendi és a dolgok logikája szerint ezért nem is létezik semmiféle megoldhatatlan német kérdés sem."²⁴

A KB ülése két nappal HERBERT WEHNER és WOLFGANG MISCHNICK az SPD és FDP frakcióvezetői ERICH HONECKER meghívására Berlinbe látogattak, ahol sokoldalú eszmecserét folytattak vendéglátóikkal a nemzetközi kérdésekről, valamint a két ország kapcsolatáról.

Mind az SPD, mind a szövetségi kormány meg volt győződve arról, hogy az Alkotmány Biróság ítélete pozitív lesz, amit a július 31-i döntés igazolt, így a szövetségi elnök GUSTAV HEINEMANN június 6-án aláírta a szerződést, majd június 20-án kölcsönösen kicserélték a ratifikációs okmányokat.

Az alapszerződés életbe lépése után az SPD ideológiai diverziója középpontjába ismét az egy nemzet tételét állította. HERMANN AXEN a SED KB titkára 1973. június 7-én a berlini pártbizottság elméleti konferenciáján vitába szállt az SPD nemzetről vallott idealista felfogásának újabb kiadásával és megállapította: "az egységes német nemzet" állítólagos további fennállásának a frazeológiája csupán azt a célt szolgálja, hogy továbbra is igényt tartsanak az NDK beillesztésére az imperializmus hatalmi övezetébe. Ez azonban, ha kissé "kifinomultabb" formában is, nem más polgári nacionalizmusnál." Mindebből következik: "Az NDK szocialista nemzetének fejlődését meghatározó döntő gazdasági és politikai alapok kizárnak minden "közeledést" vagy "közösséget" az NSZK társadalmilag ellentétes kapitalista nezetével."²⁴ A két ország közötti kapcsolatot nem holmi "közösségek" határozták meg, hanem áthidalhatatlan ellentétek, a szocializmus és a kapitalizmus közötti kibékíthetetlen ellentmondás. "Ezért kapcsolataink kizárólag a békés egymás mellett élés nemzetközi elveinek alapján építhetők ki, ahogyan azt az NDK és az NSZK közötti kapcsolatok alapjairól szóló szerződés rögzíti. Egyidejűleg

törvényszerűen továbbtart az elhatárolódás folyamata, ahogyan az már az NDK és az NSZK ellentétes társadalmi fejlődése alapján évtizedek óta történik."²⁴

Az NDK nemzetközi helyzetének megerősödését jelentette 1973. szeptember 18-i ENSZ-felvétele. A SED első titkára október 26-án pártja járási titkárainak országos értekezletén leszögezte: Az NDK nemzetközi helyzetének további normalizálódását jelentette felvétele az ENSZ-be, s e lépésnek további kihatása volt a két német állam kapcsolatára is.³

A SED első titkára 1973. október 26-án Berlinben pártja járási titkárainak országos értekezletén leszögezte: "Az NDK-nak az ENSZ-felvétellel, a moszkvai, varsói és a Berlinről szóló szerződésekkel, a határok elismerésével, a területi status quoval egyszer s mindenkorra lezárult az NDK-NSZK közötti elhatárolódás folyamata."²⁵

A két német állam politikai kapcsolatai jelentős átlomásaként 1974. március 14-én KURT NIER az NDK külügyminiszterhelyettese és GÜNTER GAUS kancellári államtitkár Bonnban aláírta az "Állandó Képviselők" felállításáról szóló jegyzőkönyvet. Az NSZK állandó képviselőjét az NDK Államtanácsa Elnökénél, az NDK-ét pedig Bonnban a Szövetségi Elnöknél akreditálták, 1974. május 2-án a két német állam hivatalosan felvette a diplomáciai kapcsolatot.⁴¹

A SED javaslatára a Népi Kamara az időközben bekövetkezett változásokat rögzítette az ország alkotmányában, s egyuttal új alkotmánytervezetet dolgozott ki. 1974. szeptember 27-én a Népi Kamara ülésén módosították az 1968-as alkotmányt, minden olyan cikkelyt, amely a német nemzet ill. német nép közös kapcsolataira utal, mint idejétnmult nem került be az új alkotmányba.

Az NDK új alaptörvénye 1974. október 7-én lépett érvénybe.

A Német Demokratikus Köztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság államközi kapcsolatainak normalizálása az európai enyhülés és béke szempontjából nagy jelentőséggel bír. A SED magatartását a tárgyalások során mindvégig a következetesség és rugalmasság jellemezte. Az NDK mindvégig maga mögött tudhatta a szocialista közösség politikai támogatását. Feltétlenül rá kell mutatni arra is, hogy a tárgyalások sikere érdekében kiindulási pozícióból nem a SED-nek, hanem az SPD-FDP-nek kellett engednie.

A kapcsolatok normalizálásához tevékenyen hozzájárult a bonni tárgyalófél is. Sikerei egyúttal nemcsak a nyugat-német, de a nyugat-európai jobboldali vereségét is jelentették. Az SPD-FDP-re ezek után az a fontos feladat vár, hogy a szocialista országokkal megkötött szerződéseket megfelelő tartalommal töltsse meg.

Ö S S Z E F O G L A L Á S

A második világháború után a politikailag és gazdaságilag is megerősödő Német Szövetségi Köztársaság polgári pártjai majd két évtizeden keresztül az alábbi alapelvekre építettek:

1. A Német Szövetségi Köztársaság a német nép egyedüli képviselőjének tekinti magát
2. Németország keleti határainak végleges megállapítása egy békeszerződés keretében csak a legitim össznémet kormány joga lehet
3. A két német állam újraegyesítése abban a rendszerben, amely Nyugat-Németországban honos, tehát kapitalista alapon

A háború utáni helyzet revízióját követelve nem ismerték el sem az NDK-t, mint önálló szuverén államot, sem a háború utáni - a potsdami szerződésben kialakított - határokat.

Az ADENAUER vezette szövetségi kormány működése idején - 1949-1963 - kialakult egy erős, állammonopolkapitalista társadalmi rendszerű állam. Ekkor fogalmazták meg a Hallstein doktrínát, s utasították el az Odera-Neisse határ, valamint az NDK elismerését. A német kérdés politikájuk homlokterébe került. Az "elszakított testvérek sorsa", az Oderán és Neissén túli területek, az egyedüli képviselő elve minden mást kiszorított az első vonalból, belpolitikájukat is a külpolitika szolgálatába állították.

Az 1960-as években azonban már nyilvánvalóvá vált a Német Demokratikus Köztársaság önálló államisága, hogy semmi remény az Oderán és Neissén tuli területek visszacsatolására, mert azok már szervesen Lengyelországhoz tartoznak, létezik és erősödik a szocialista Európa és a Szovjetunió elismerten nagyhatalom. A nyugat-európai országok feladták korábbi hidegháborús jelszavaikat és megindult a közeledés a két világrendszer politikusai között. Egyre inkább tért hódított a békés egymás mellett élés gondolata, s szinte egyértelművé vált, hogy a közeledés legfőbb akadálya a német kérdés. A nyugatnémet kormány egyre kevésbé számíthatott arra, hogy szövetségesei s főként az Amerikai Egyesült Államok támogatásával egyesítheti Németországot. Bonn úgy érezte, szövetségesei feláldozták a nemzetközi feszültség enyhítéséért.

Az előbb említett európai enyhülési folyamat felszínre hozta és egyre égetőbben követelte, hogy a szövetségi kormány a német kérdést, valamint a szocialista országokhoz fűződő viszonyát mielőbb rendezze. Ez volt az a pont, ahol a legnagyobbak voltak az ellentétek úgy a pártok között, mint a pártokon belül, a nyugatnémet politikai életben megindult egy erős polarizálódás. A külpolitikai kiábrándultsághoz súlyos gazdasági problémák társultak. Az egyre nyilvánvalóbban felszínre kerülő nézet- és érdeklülönbségek, a hogyan tovább kérdésének megválaszolása végett vetett a nyugatnémet külpolitika két évtizedes gyakorlatának.

A CDU-CSU képtelen volt politikai elveiből engedni. Nem fogadta el az európai enyhülést és a békés egymás mellett élés gondolatát s így politikai zsákutcába került. A párt még az 1960-as évek közepén sem rendelkezett olyan alternatívával, amely kivezethette volna az országot a gazdasági krízisből és a külpolitikai elszigetelődés

veszélyéből, ezért érthetően elveszítették az állammonopol-burzsoázia egy részének támogatását is. Az SPD fő érdeme éppen az, hogy kellő időben nyult azokhoz a nagy kérdésekhez, amelyek nemcsak NSZK, hanem Európa sorsát is befolyásolták. A Bundestag harmadik pártja az FDP külpolitikai irányvonalában egyre jobban közeledett az SPD-hez, sőt egyes kérdésekben annál még progresszivebben foglalt állást. Ebben a belső mozgásban nagyon aktív szerepet játszott az Evangélikus Egyház, hiszen elsőként szőlított fel az Odera-Neisse határ elismerésére, s így kezdeményezője lett egy széleskörű vitának.

A liberális sajtó - DER SPIEGEL, DIE ZEIT, FRANKFURTER RUNDSCHAU, SÜDDEUTSCHE ZEITUNG, stb. - támogatta az SPD-FDP-t külpolitikai erőfeszítéseiben. Éppen e folyamat hatására változott meg a nyugatnémet közvélemény is és a többség megvonta támogatását a CDU-CSU-tól.

A nyugatnémet kül- és belpolitika változásait figyelemmel kísérve szinte önkéntelenül adódik a kérdés, mi volt a szerepe, mikor mit és mennyit tett a Szociáldemokrata Párt a mai, differenciáltabb nyugatnémet összkép kialakításáért. Szerepének helyes megítéléséhez végig kell kísérnünk azt az utat, amelyet a párt a második világháboru befejezése után megtett.

1945 után a Szociáldemokrata Párt a nyugati zónában a kommunistaellenesség útját választva megtagadta az együttműködést és az enyhülést a kommunista párttal. Az 1950-es években mint ellenzéki párt ellenezte a belépést a NATO-ba, de mert kommunista- és NDK ellenességét nem tudta összeegyeztetni az atlanti-ellenességgel végül is eljutott annak igenléséig és még napjainkban is feltétlen NATO-hűségéről tesz tanubizonyságot.

A párt 1959-es godesbergi alapprogramja látványosan szakított a még megmaradt marxista elvekkel. KURT SCHUMACHER - első vezetőjük - még vergálisan marxistának vallotta magát, utódai azonban látva, hogy így a hatalmat megszerezni nem tudják, igyekeztek a munkáspártból néppártot alakítani, egyre többet engedtek korábbi elveikből. Alkalmazkodva az 50-es évek kommunista- és szovjetellenes hangulatához mindent megtettek azért, hogy kormánypárttá válhassanak.

1966-ban megállt az ország gazdasági fejlődése, visszaestek a konjunktura mutatók, megnőtt a munkanélküliek száma. A kül- és belpolitikai válságból kivezető utat a párt ideológusai a nagykoalícióban látták, szövetségre léptek a kereszténydemokratákkal.

WILLY BRANDT és HERBERT WEHNER igyekeztek elképzeléseiket bevenni és érvényrejuttatni a kormányban.

HELMUT SCHMIDT az SPD BRANDT és WEHNER utáni harmadik embere a párt 1966-os dortmundi kongresszusán "A német politika a nemzetközi körülmények változása közepette" címmel mondott beszédében a német kérdéssel kapcsolatban így foglalt állást: "Ugy gondolom, hogy nekünk óvakodnunk kell e vágyálmoktól. A mi német népünkön kívül nincs sem Nyugat-Európában, sem Kelet-Európában egyetlen nép sem, amely egészében, vagy akár többségében sürgős nemzetközi feladatnak tekintené, kívánatosnak tartaná a német nép újraegyesítését. Körülöttünk, németek körül Európában nincs egyetlen nép sem - ezt a tényt is figyelembe kell venni - amely az Odera-Neisse vonal felszámolását kívánná. Józan észre van szükség, józan észre, amely ezt sugallja nekünk: a békés újraegyesítés soha valamilyen bírói ítélettel, vagyis egy csapásra meg nem valósul. Ennek az óhajnak el kell nyernie a nagyhatalmak és valamennyi szomszédunk közös beleegyezését."²

SCHMIDT felismerte tehát az eddigi alapelvek politikai és lélektani válságát, lemondott a közeli újraegyesítés illúziójáról. A párt külpolitikájában ebben az időszakban már nagy szerepet kapott az országnak a szocialista táborhoz fűződő viszonyának kérdése, az általános kibékülés. Bár még mereven elzárkóznak bármiféle NDK-val kötendő megállapodástól, mégis csirájában már megvannak és halványan körvonalázódnak azok az elképzeléseik, amelyek a későbbi Alapszerződés megkötését lehetővé tették.

Az SPD tudatában volt annak, milyen következményekkel jár az, ha az NSZK nem csatlakozik az enyhülést kívánók táborához, kiváltképp akkor, ha ezt az Amerikai Egyesült Államok is támogatja. Felismerték, hogy a külpolitikai elszigetelődés veszélyének kivédéséhez elengedhetetlen kapcsolataik rendezése a szocialista országokkal. Megnyilatkozásaik szerint ez éppen olyan történelmi jelentőségű, mint annak idején a kibékülés volt a nyugati országokkal.

Az SPD 1930 és 1966 közötti években ellenzéki párt volt. Ahhoz, hogy kormánypárt lehessen bizonyítania kellett a gazdaságpolitikában, bel- és külpolitikai téren meg kellett győznie a közvéleményt és a még ingadozó állammonopolitókét.

A párt politikai utkeresése az 1960-as évek első felében indult meg. Az EGON BAHR és HERBERT WEHNER által - részben amerikai mintára - kidolgozott "új keleti politikájuk" realizmusról tesz tanubizonyságot, mert az európai realitásokból kiindulva elfogadja az enyhülés és békés egymás mellett élés elvét. A német kérdésben azonban még mindig nem tudnak előrelépni. Magukénak vallva a Hallstein doktrínát továbbra is külpolitikai egységfrontot kívánnak kiépíteni.

Az 1966-os kormányválság jó alkalmat teremtett az SPD-nek arra, hogy hosszú idő után először részt vegyen a központi kormányhatalomban. Mindez logikus következménye az 1959-ben Bad-Godesbergben kidolgozott alapprogramjuknak. A párt külpolitikája a nagykoalíció idején ellentmondásos. Jóllehet látták és felismerték a reális európai helyzetet, kormánypolitikájuk mégis kevésbé tért el a CDU-CSU-étól. Az akkori nemzetközi erőviszonyokat értékelve ERHARD EPPLER az SPD BADEN-WÜRTENBERG-i tartományi elnöke így fogalmazott: "A hatvanas évek vége felé kitűnt, hogynemcsak a nyugati politika volt minden keleti politika előfeltétele, hanem hogy aktiv keleti politika nélkül a nyugati politika is okvetlenül károsodik. Minnél inkább szorgalmazta Washington és Párizs, de London is a feszültségek enyhülését, annál jobban fennállott a veszély, hogy a Német Szövetségi Köztársaság az európai közeledés kerékkötőjévé válik és így a nyugati partnerek többé nem azt kérték, hozzá akarunk-e járulni a Nyugat integrációjához - ez időközben minden érdekelt számára magától értedővé lett - hanem azt, hogy mint a Nyugat része, mivel akarunk hozzájárulni az enyhüléshez."¹

Az 1960-as évek végén az SPD - tanusítja ezt a kongresszusi állásfoglalásai - lényeges politikai kérdésekben még tétovázott. 1969 őszén főbb vonásaiban már kialakultak a szocialista országokkal szembeni politikai elképzeléseik. Összeütközésük a C pártokkal szinte törvényszerű volt, hogy elképzeléseiket érvényre juttassák az egyetlen lehetséges megoldást választották, 1969-ben koalícióra léptek az FDP-vel. A párt kormányra kerülése minden eddiginél konkrétabban vetette fel a kérdést, akarják-e, vállalják-e azt a nagy küzdelmet, amelyet saját politikai programjuk győzelméért meg kell vívniuk. Az SPD ha következtelenül és esetenként bátoratlanul is, de harcba szállt és sorra megkötötte a szocialista országokkal azokat az egyezményeket, amelyek szer-

ves egészet alkotva megváltoztatták Európa politikai térképét.

Ennek - a szocialista országok irányába kialakított - új politikának vannak azonban mellékhatásai is, gondolunk itt elsősorban a szocialista tábor ellen irányuló, rendkívül változatos ideológiai diverziójukra. A Németországi Szociáldemokrata Párt élesen elhatárolja magát a marxizmustól-leninizmustól, olyannyira, hogy számos, a nyugat-német baloldal elleni korlátozó intézkedést léptetett életbe.

Az SPD un. "új keleti politikája" sikeres volt addig, amíg a realitások talaján mozgott, de kudarcot vallott ott, ahol csökönnyösen ragaszkodott anakronisztikus elveihez. Bármennyit is változtatott külpolitikai elképzelésein, egy területen még napjainkban sem tud megszabadulni korábbi, sokat hangoztatott elképzeléseitől. Továbbra is mereven kitart az egységes német nemzet tétele mellett, s bár nemzetközi jogi szerződéseket köt az NDK-val, még ma sem hajlandó az NDK-t, mint önálló szuverén államot elismerni.

Ugy érezzük, hogy az SPD-nek mint pártnak az ország politikai életében, a szocialista országokkal azóta is fennálló államközi szerződések megkötésében betöltött szerepének, katonapolitikájának, valamint az Amerikai Egyesült Államokhoz fűződő kapcsolatának elemzésén keresztül talán sikerült átfogó képet adni az 1969-1975-ös esztendőök nyugatnémet politikájának főbb jellemzőiről. E politika irányvonalát, mint kormányzópárt végső soron az SPD határozta meg. A kép tehát, amit megrajzoltunk egyuttal a párt tevékenységét is tükrözi, s e tevékenység elemzése volt az értekezés tulajdonképpeni feladata és ennek a fentiek értelmében reméljük eleget tett.

VI. JEGYZETEK ÉS FELHASZNÁLT IRODALOM

II; A NÉMETORSZÁGI SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRT HELYE ÉS SZEREPE AZ NSZK POLITIKAI ÉLETÉBEN

1. Az SPD történelmi felismerése - nyitás a szocialista országok felé

Jegyzetek:

1. AUSSENPOLITIK. / 1960 / Bonn. 1960. 11:721
2. DER SPIEGEL / 1962 / Hamburg. 1962.11. 10:21-22
3. GRUNDSATZPROGRAM der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands / 1959 / Besclossen vom Ausserordentlichen Parteitag der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands in Bad Godesberg vom 13 - 15 November 1959. Vorstand der SPD, Abteilung Öffentlichkeitsarbeit. Bonn.1959:27-28
4. DIE NEUE GESELLSCHAFT /1970 / Bad Godesberg. 1970:661
5. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ / 1964 / Budapest. 1964 : 432-433
6. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ / 1965 / Budapest.1965:82
7. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ / 1965 / Budapest.1965:117

Felhasznált irodalom

8. BAHR, EGON / 1963 / Wandel durch Annäherung. SPD und Staat. Verlag Klaus Wagenbach Berlin. 1974:142-144
9. BRANDT, WILLY / 1961 / Plädoyer für die Zukunft. Fischer Verlag Frankfurt /Main. 1961:36
10. BRANDT, WILLY / 1971 / Der Wille zum Frieden. Verlag Hoffmann und Campe. Hamburg. 1971:115-117

11. SIEGLER, von HEINRICH / 1972 / Dokumentation zur Deutsch-landfrage. Hauptband III. Bonn-Wien-Zürich 1972:256 - 257
12. SIEGLER, von HEINRICH / 1972 / Dokumentation zur Deutsch-landfrage. Hauptband III. Bonn-Wien-Zürich. 1972:259

2. Az SPD nagykoalícióról belüli külpolitikai tevékenysége

Jegyzetek:

1. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1963 / Budapest. 1963:263
2. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1963 / Budapest. 1963:364
3. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1964 / Budapest. 1964:48
4. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1965 / Budapest. 1965:167
5. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1966 / Budapest. 1966:29-30
6. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1966 / Budapest. 1966:478-479
7. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1967 / Budapest. 1967:197

Felhasznált irodalom

8. BRANDT, WILLY / 1968 / Békepolitika Európában. Budapest. 1968:25
9. BRANDT, WILLY / 1968 / Békepolitika Európában. Budapest. 1968:30
10. BRANDT, WILLY / 1968 / Békepolitika Európában. Budapest. 1968:32
11. BRANDT, WILLY / 1968 / Békepolitika Európában. Budapest. 1968:270

12. BRANDT, WILLY / 1975 / Begegnungen und Einsichten. Die Jahre 1960-75. Hoffmann und Campe. Hamburg. 1975:174
13. BRANDT, WILLY / 1975 / Begegnungen und Einsichten. Die Jahre 1960-75. Hoffmann und Campe. Hamburg. 1975:294-295

3. A szociálliberális koalíció megalakulása és tevékenysége 1969-1972 illetve 1972-1975 között

Jegyzetek

1. BERICHT zur Lage der Nation / 1975 / Informations und Presseamt der Deutschen Bundesregierung Bonn. 1975:156
2. BEZIMENSZKIJ, LEV / 1971 / Novoje Vremja. Moszkva. 1971.42:18-19
3. DER SPIEGEL / 1972 / Hamburg. 1972.21:22-23
4. DER TAGESSPIEGEL / 1972 / Berlin-West. 1972.12.3:2
5. DIE NEUE GESELLSCHAFT / 1970 / Bad Godesberg. 1970:588
6. DIE NEUE GESELLSCHAFT / 1971 / Bad Godesberg. 1971:135
7. DIE NEUE GESELLSCHAFT / 1974 / Bad Godesberg. 1974:83
8. DIE NEUE GESELLSCHAFT / 1974 / Bad Godesberg. 1974:1053-1054
9. DIE ZEIT / 1972 / Hamburg. 17.11.1972:8
10. DIE ZEIT / 1972 / Hamburg. 10.06.1972:1
11. HAJDU JÁNOS / 1969 / Az NSZK új lehetőségei előtt. Társadalmi Szemle. 1969:57
12. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ / 1969 / Budapest. 1969:683-684
13. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ / 1969 / Budapest. 1969:685-686

14. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ / 1969 / Budapest. 1969: 688
15. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ / 1970 / Budapest. Az európai béke és biztonság. MTI Dokumentációs háttéranyag II.rész. 1970:31
16. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ / 1970 / Budapest. 1970: 85-86
17. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ / 1971 / Budapest. 1971:16
18. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ / 1972 / Budapest. 1972: 625
19. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ / 1973 / Budapest. 1973: 263
20. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ / 1975 / Budapest. 1975: 305
21. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ / 1975 / Budapest. 1975: 306-307
22. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ / 1975 / Budapest. 1975: 307
23. NÉPSZABADSÁG / 1970 / Budapest. 1970.06.02:4
24. NÉPSZABADSÁG / 1970 / Budapest. 1970.06.19:2
25. NÉPSZABADSÁG / 1970 / Budapest. 1970.09.13:2
26. NÉPSZABADSÁG / 1970 / Budapest. 1970.09.15:2
27. NÉPSZABADSÁG / 1970 / Budapest. 1970.10.10:2
28. NÉPSZABADSÁG / 1970 / Budapest. 1970.10.22:2
29. NÉPSZABADSÁG / 1970 / Budapest. 1970.11.04:1
30. NÉPSZABADSÁG / 1970 / Budapest. 1970.01.18:2
31. NÉPSZABADSÁG / 1970 / Budapest. 1970.04.19:2
32. NÉPSZABADSÁG / 1972 / Budapest. 1972.11.16:2

33. NÉPSZABADSÁG / 1972 / Budapest. 1972.11.21:1-2
34. NOVOJE VREMJA / 1970 / Moszkva. 1970.01.4:6
35. NOVOJE VREMJA / 1970 / Moszkva. 1970.05.21:16
36. NOVOJE VREMJA / 1970 / Moszkva. 1970.18:12-13
37. NOVOJE VREMJA / 1971 / Moszkva. 1971.48:10
38. NOVOJE VREMJA / 1971 / Moszkva. 1971.52:3
39. NOVOJE VREMJA / 1971 / Moszkva. 1971.39:1
40. NOVOJE VREMJA / 1972 / Moszkva. 1972.7:16
41. NOVOJE VREMJA / 1972 / Moszkva. 1972.13:10
42. NOVOJE VREMJA / 1972 / Moszkva. 1972.7:16
43. NOVOJE VREMJA / 1972 / Moszkva. 1972.18:10-11
44. NOVOJE VREMJA / 1972 / Moszkva. 1972.30:22
45. NOVOJE VREMJA / 1972 / Moszkva. 1972.44:17
46. NOVOJE VREMJA / 1972 / Moszkva. 1972.52:9
47. NOVOJE VREMJA / 1973 / Moszkva. 1973.16:8-9
48. NOVOJE VREMJA / 1973 / Moszkva. 1973.40:17
49. NOVOJE VREMJA / 1973 / Moszkva. 1973.12:30-31
50. PARTEITAG der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands
vom 11-14 Mai 1970 Saarbrücken. Protokoll der Verhandlungen. Angenommene und überwiesene Anträge.
Vorwärts Verlag. Bad Godesberg.1970:470
51. PARTEITAG der Sozialdemokratische Partei Deutschlands
vom 11-14 Mai 1970 Saarbrücken. Protokoll der Verhandlungen. Angenommene und überwiesene Anträge.
Vorwärts Verlag. Bad Godesberg.1970:930-932
52. PARTEITAG der SPD vom 11-15.November Mannheim 1975.
Vorwärts Verlag.Bad Godesberg.1975:38-319

53. PUJA FRIGYES / 1972 / Fordulóponton az európai helyzet.
Társadalmi Szemle. 1972.09:7-8
54. TÁRSADALMI SZEMLE / 1973 / Budapest.1973.8-9:41
55. PRAVDA / 1973 / Moszkva. 1973.05.12:1
56. VERHANDLUNGEN des Deutschen Bundestages /1972 / Bonn.
Berichte Bd.71. 1972.5:20-34
57. VERHANDLUNGEN des Deutschen Bundestages / 1969 / Bonn.
Stenographische Berichte Bd.71.1969.9:20-34

Felhasznált irodalom

58. KÁDÁR JÁNOS /1974 / Válogatott beszédek és cikkek.
Kossuth Könyvkiadó Budapest. 1974:404
59. KÁDÁR JÁNOS / 1974 / Válogatott beszédek és cikkek.
Kossuth Könyvkiadó Budapest. 1974:412
60. MORGEN, ROGER / 1971 / Washington und Bonn. Eine Fall-
studie.International Affairs. New-York.1971:180

4. Az SPD katonapolitikája

Jegyzetek

1. GRUNDSATZPROGRAMM der Sozialdemokratischen Partei Deutsch-
lands / 1959 / Beschlossen vom Aussenordentlichen Par-
teitag der SPD in Bad Godesberg vom 13-15 November
1959. Bad Godesberg.1959:10
2. INTERNATIONALE Politik - Sozialdemokratische Fachkonferenz.
Vorwärts Verlag. Bad Godesberg. 1967.9/10. 4:93
3. PARTEITAG der Sozialdemokratische Partei Deutschlands
vom 11-15 November Mannheim.Vorwärts Verlag Bad Godes-
berg. 1975:1225

Felhasznált irodalom

4. MEDICK, MONIKA / 1973 / " Burden-sharring" und der Devisen-
ausgleich als Problem der deutsch-amerikanischen Bezi -
hungen. Campes Verlag Frankfurt/New-York. 1973:204-205
5. WEISSBUCH 1975-1976 / 1976 / Sicherheit der Bundesrepublik
Deutschland und die Entwicklung der Bundeswehr. Presse
und Informationsamt der Bundesregierung. Bonn 1976:209
6. WEISSBUCH 1975-1976 / 1976 / Sicherheit der Bundesrepublik
Deutschland und die Entwicklung der Bundeswehr. Presse
und Informationsamt der Bundesregierung. Bonn.1976:211-
212

5. A. Német Szövetségi Köztársaság és az Amerikai Egyesült
Államok kapcsolata

Jegyzetek

1. SURVEY of Current Business / 1974 / London.vol 54.No.8.
Aug.1974.Part II.Seite 18

Felhasznált irodalom

2. BRANDT, WILLY / 1963 / Koexistenz-Zwang zum Wagnis. See -
wald Verlag Stuttgart.1963:8-9
3. BRANDT, WILLY / 1963 / Koexistenz-Zwang zum Wagnis. See-
wald Verlag Stuttgart.1963:78-81
4. BRANDT, WILLY / 1964 / Begegnungen mit Kennedy. Verlegt
bei Kindler bei München. 1964:38-39
5. BRANDT, WILLY,/1964 / Begegnungen mit Kennedy.Verlegt bei
Kindler bei München. 1964:70-72
6. BRANDT, WILLY / 1964 / Begegnungen mit Kennedy. Verlegt
bei Kindler bei München. 1964:163
7. BRANDT, WILLY / 1968 / Békepolitika Európában. Budapest
1968:81

8. BESSON, WALDEMAR / 1973 / Die Aussenpolitik der Bundesrepublik. Erfahrungen und Masstäbe / 2.Auflage / Pieper Verlag Frankfurt/Main-Berlin-Wien. 1973:83-85
9. GREWE, WILHELM.G. / 1960 / Deutsche Aussenpolitik der Nachkriegszeit. Deutsche Verlags-Anstalt Stuttgart.1960:416
10. GREWE, WILHELM.G. / 1960 / Deutsche Aussenpolitik der Nachkriegszeit.Deutsche Verlags-Anstalt.1960:422
11. GREWE, WILHELM.G. / 1960/ Deutsche Aussenpolitik der Nachkriegszeit. Deutsche Verlags-Anstalt Stuttgart.1960:423
12. HELLMANN / 1973 / Weltunternehmen nur amerikanisch.Zum Stand der Forschung über die deutsch-amerikanische Nachkriegsbeziehungen.Campes Verlag Frankfurt/New-York. 1973:45
13. KNAPP. MANFRED / 1973 / Zum Stand der Forschung über die deutsch-amerikanischen Nachkriegsbeziehungen.Campes Verlag Frankfurt/New-York. 1973:129-132
14. KENNEDY, JOHN.F. / 1969 / Strategy of peace. Popular library ed. New-York. 1969:128
15. LINK, WERNER / 1975 / Zum Problem der amerikanischen Deutschlandpolitik im zwanzigsten Jahrhundert.Campes Verlag Frankfurt/New-York. 1975:210-213

III. A NÉMET SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG ÉS A SZOCIALISTA ORSZÁGOK ÁLLAMKÖZI KAPCSOLATAINAK NORMALIZÁLÓDÁSA

1. A Moszkvai Szerződés

Jegyzetek

1. DER VERTRAG zwischen der Bundesrepublik und der UdSSR / 1972 / Ostverträge. Seminarmaterial des Gesamtdeutschen Institutes. 1972:3
2. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ / 1963 / Budapest.1963:259

3. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ / 1969 / Budapest.1969:45
4. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ / 1969 / Budapest.1969:362
5. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ / 1972 / Budapest.1972:259
6. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1972 / Budapest. Európai béke és biztonság.MTI Dokumentációs háttéranyag.
II.1972:3-4
7. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ / 1972 / Budapest. Európai béke és biztonság. MTI Dokumentációs Háttéranyag.
I.1972:43-44
8. NÉPSZABADSÁG /1970 / Budapest. 1970.02.24:2
9. NÉPSZABADSÁG /1970 / Budapest. 1970.06.13:2
10. NÉPSZABADSÁG /1970 / Budapest. 1970.07.17:3
11. NÉPSZABADSÁG /1970 / Budapest. 1970.07.25:2
12. NÉPSZABADSÁG /1970 / Budapest. 1970.08.09:2
13. PRAVDA / 1970 / Moszkva. 1970.08.03:2
14. STATISTISCHES Bundesamt / 1971 / Aussenhandel Reihe 3,
Spezialhandel nach Ländern und Waewnguppen. Bundes-
verlag. Bonn. 1971.46.9:3

Felhasznált irodalom

15. AZ SZKP XXV. Kongresszusa / 1976 / Kossuth Könyvkiadó
Budapest. 1976:23

2. A Varsói Szerződés

Jegyzetek

1. AUSSERORDENTLICHER Parteitag der SPD in Bad Godesberg vom
16-18 April 1969. Vorwärts Verlag Bad Godesberg.1969:
453
2. DER SPIEGEL / 1975 / Hamburg. 1975.43:30
3. MALY ROCZNIK / 1972 / Statysztyczny Warszawa.1972:238-241

4. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1965/ Budapest.1965:391
5. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1967/ Budapest.1967:403
6. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1969 /Budapest.1969:471-472
7. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1970/ Budapest.1970:688
8. NÉPSZABADSÁG /1969 / Budapest.1969.06.17:2
9. NÉPSZABADSÁG /1970 / Budapest. 1970.12.10:3
10. NEUES DEUTSCHLAND / 1970 / Berlin.1970.11.19:1
11. NEUE RUHR ZEITUNG / 1970 / Essen.1970.12.09:10
12. OSTVERTRAGE / 1972 / Bundesanstalt für Gesamtdeutsche Aufgaben. 1972:3
13. SPD PARTEITAG Nürnberg / 1968 / Ergänzungsband zum Protokoll vom 17-21 März.Vorwärts Verlag Bad Godesberg. 1968:146
14. STATISTISCHES Bundesamt / 1971 / Aussenhandel, Reihe 3, Spezialhandel. Bundesverlag.Bonn.1971.46.9:3
15. VERFASSUNG und Verfassung wirklichkeit / 1970 / Köln. Bd. 5/1 1970:127

Felhasznált irodalom

16. DAS DEUTSCH-POLNISCHE Konfliktverhältnis seit dem Zweiten Weltkrieg.Hrg.Carl Christoph Schweitzen und Hubert Feger.Boppard am Rhein. 1975:136
17. A KOMMUNISTA és Munkáspártok Nemzetközi Tanácskozása / 1969 / Moszkva. Kossuth Könyvkiadó Budapest.1969:26
18. RAHOCKI, JANUSZ / 1967 / Die Polarisierung der politischen Kräfte in der Bundesrepublik. Instytut Zachodny. Poznan.1967:87

3. A csehszlovák - nyugatnémet egyezmény

Jegyzetek

1. AUSSENORDENTLICHER Parteitag der SPD in Bad Godesberg vom 16-18 April 1969. Vorwärts Verlag Bad Godesberg.1969:453
2. DIE NEUE GESELLSCHAFT / 1974 / Bad Godesberg. 1974:83
3. DIE NEUE GESELLSCHAFT / 1974 / Bad Godesberg. 1974:1055
4. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1971/ Budapest.1971:304
5. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1972/ Budapest.1972:428
6. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1974/ Budapest.1974:29-30
7. NÉPSZABADSÁG /1969 / Budapest. 1969.12.12:6
8. NÉPSZABADSÁG /1972 / Budapest. 1972.08.06:1-2
9. NÉPSZABADSÁG /1973 / Budapest. 1973.02.17:3
10. NÉPSZABADSÁG /1973 / Budapest. 1973.02.24:3
11. NÉPSZABADSÁG /1973 / Budapest. 1973.08.10:1
12. NOVOJE VREMJA / 1973 / Moszkva. 1973.13:17
13. RUDE PRAVO / 1973 / Praha. 1973.06.21:1
14. SPD PARTEITAG Nürnberg / 1968 / Ergänzungsband zum Protokoll vom 17-21 März. Vorwärts Verlag Bad Godesberg. 1968:146
15. SÜDDEUTSCHE ZEITUNG / 1973 / München. 1973.06.22:2
16. VERHANDLUNG des Deutschen Bundestages / 1972 / Bonn. Berichte Bd. 71. 1972:5

Felhasznált irodalom

4. A Német Szövetségi Köztársaság valamint a Magyar és a Bolgár Népköztársaság diplomáciai kapcsolatainak felvétele

Jegyzetek

1. BERICHT der Bundesinstitutes für Ostwissenschaftliche und Internationale Studien / 1975 / Verlag Wolf Oschlies. Köln.1975:5-6
2. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1963/ Budapest.1963:430-431
3. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1967/ Budapest.1967:140
4. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1967/ Budapest.1967:403
5. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1969 / Budapest.1969:28-29
6. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ/1970 / Budapest.1970:60
7. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1970/ Budapest.Európai béke és biztonság.MTI Dokumentációs háttéranyag. II.1970:31
8. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1971/ Budapest.1971:21-33
9. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1973/ Budapest.1973:572
10. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1973/ Budapest.1973:531
11. NÉPSZABADSÁG / 1968 / Budapest.1968.08.08:1
12. NÉPSZABADSÁG / 1969 / Budapest.1969.05.31:2
13. NÉPSZABADSÁG /1969 / Budapest.1969.09.25:2
14. NÉPSZABADSÁG / 1969 / Budapest.1969.12.12:2
15. NÉPSZABADSÁG / 1970 / Budapest.1970.02.20:1
16. NÉPSZABADSÁG / 1972 / Budapest.1972.11.16:2
17. NÉPSZABADSÁG / 1972 / Budapest.1972.11.17:6
18. NÉPSZABADSÁG / 1973 / Budapest.1973.07.05:1
19. OTECSESZTVEN FRONT / 1972 / Szófia.1972.11.05:2

20. OTECSSESZTVEN FRONT / 1973 / Szófia. 1973.07.07:1
21. PÁRTÉLET / 1970 / Budapest. 1970.10:31-48
22. PÁRTÉLET /1972 / Budapest. 1972.12:10
23. STATISTISCHES BUNDESAMT / 1971 / Bonn. Auussenhandel, Reihe 3. Bundesverlag. Bonn. 1971.46.9:3
24. SEDMICEN MEZDUNARODENPREGLIED RADIO SOFIA. 22.12.73.0,30h
25. TÁRSADALMI SZEMLE / 1972 / Budapest. 1972.09:7-8

Felhasznált irodalom

26. BERLINER STATISTIK / 1973 / Berlin-West. Statistisches Landesamt Reihe 9. III.1. Berlin
27. ILCO, DIMITROV / 1972 / Balgarskata demokratichna obstestvenost, fasizmat, vajnata 1934-1939. Dogisnik na Sofia. 1972:231
28. KÁDÁR JÁNOS / 1974 / Válogatott beszédek és cikkek. Kossuth Könyvkiadó. Budapest. 1974:267
29. KÁDÁR JÁNOS / 1974 / Válogatott beszédek és cikkek. Kossuth Könyvkiadó. Budapest. 1974:363-365
30. KÁDÁR JÁNOS / 1974 / Válogatott beszédek és cikkek. Kossuth Könyvkiadó. Budapest. 1974:404
31. KENDE ISTVÁN / 1970 / Forró béke - hidegháború. Kossuth Könyvkiadó. Budapest. 1970:292
32. ZSIVKOV, TODOR / 1970 / Válogatott beszédei és írásai 1942-1969. Dietz-Verlag Berlin. 1970:106

4. A Németországi Szociáldemokrata Párt és a Szocialista Egységpárt politikai és ideológiai harca és a két német állam kapcsolata

Jegyzetek

1. AUSSERORDENTLICHER Parteitag der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands in Bad Godesberg vom 16-18 April 1969.

Protokoll der Verhandlungen. Vorwärts-Verlag Bad Godesberg. 1969:476

2. DIE NEUE GESELLSCHAFT / 1973 / Bad Godesberg.1973:989
3. DIE NEUE GESELLSCHAFT / 1974 / Bad Godesberg.1974:82
4. GRUNDSATZPROGRAMM der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands/ 1959 / Beschlossen vom Ausserordentlichen Parteitag der SPD in Bad Godesberg vom 13-15 November 1959. Vorwärts-Verlag Bad Godesberg 1959:8
5. L' HUMANITE / 1970 / Paris. 1970.10.09:3
6. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1963/ Budapest.1963:9
7. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1963/ Budapest.1963:260
8. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1963 /Budapest.1963:367
9. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1964/ Budapest.1964:212
10. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1965/ Budapest.1965:128-129
11. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1966 / Budapest.1966:29-30
12. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1966/ Budapest.1966:435
13. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1967/ Budapest.1967:268
14. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1968/ Budapest.1968:74
15. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1970/ Budapest.1970:4
16. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1970/ Budapest.1970:85-86
17. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1970/ Budapest.1970:203
18. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1970/ Budapest.1970:204
19. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1970/ Budapest.1970:205-206
20. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1971/ Budapest.1971:634
21. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1971/ Budapest.1971:362-363

22. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1972/ Budapest.1972:70
23. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1972/ Budapest.1972:622-623
24. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1973/ Budapest.1973:541-542
25. MTI VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1974/ Budapest.1974:121
26. NÉPSZABADSÁG / 1969 / Budapest.1969.04.26:2
27. NÉPSZABADSÁG / 1969 / Budapest.1969.09.26:5
28. NÉPSZABADSÁG /1969 / Budapest.1969.10.24:2
29. NÉPSZABADSÁG / 1970 / Budapest.1970.01.20:1
30. NÉPSZABADSÁG / 1970 / Budapest.1970.05.06:2
31. NÉPSZABADSÁG / 1970 / Budapest.1970.05.24:2
32. NÉPSZABADSÁG / 1970 / Budapest.1970.07.18:2
33. NEUES DEUTSCHLAND / 1970 / Berlin. 1970.01.04:1
34. NEUES DEUTSCHLAND / 1970 / Berlin. 1970.03.30:1
35. PARTEITAG der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands vom 11-14 Mai 1970. Saarbrücken. Protokoll der Verhandlungen. Angenommene und überwiesene Anträge. Vorwärts-Verlag Bag Godesberg. 1970:470-472
36. SPD PARTEITAG Nürnberg / 1968 / Ergänzungsband zum Protokoll vom 17-21 März. Vorwärts-Verlag Bad Godesberg. 1968:232
37. TÁRSADALMI SZEMLE / 1973 / Budapest.1973.01:67
38. TIMES / 1970 / London. 1970.11.03:2
39. VILÁGPOLITIKAI DOKUMENTÁCIÓ /1974 / Budapest.1974:246

Felhasznált irodalom

40. BRANDT, WILLY / 1975 / Begegnungen und Einsichten. Die Jahre 1960-1975. Hoffmann und Campe. Hamburg. 1975: 500- 505
41. ERLER, FRITZ / 1968 / Politik für Deutschland. Eine Dokumentation. Wolfgang Gaebler. Seewald Verlag. / 2. Auflage / Stuttgart. 1968:79-81

IV. ÖSSZEFOGLALÁS

Jegyzetek

1. TÁRSADALMI SZEMLE / 1973 / Budapest. 1973.01:66

Felhasznált irodalom

1. TATÁR IMRE / 1970 / Párbeszéd Nyugatnémetországról. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1970:24

Bírálat

Lukács Albin: "A Németországi Szociáldemokrata Párt szocialista országokkal folytatott politikájának vizsgálata 1969-től a helsinki konferenciáig" c. doktori disszertációjáról.

Az NSZK-nak különösen az 1950-es évektől egyre növekvő gazdasági és politikai szerepe van, elsősorban az európai politika alakulásában. Különösen így van ez 1969. óta, miután W. Brandt vezetésével megalakult az SDP-FDP koalíciós kormány. Az NSZK megváltozott és alapvetően pozitív, az enyhülés irányába ható aktív külpolitikáját ettől az időtől lehet nagyon jól nyomon követni. A kormány külpolitikája természetesen elválaszthatatlan az SDP bel- és külpolitikai irányvonalától. A jelzett pozitív fordulat /elsősorban az NSZK szocialista országokkal folytatott külpolitikájának, kapcsolatainak megváltozása/ jelentős mértékben hozzájárult az európai háborús gócpontok felszámolásához, a politikai enyhüléshez. Ezekből is következően fontosnak és nagyon jelentősnek kell minősíteni, Lukács Albin témaválasztását.

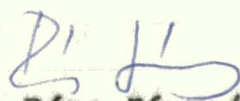
Az értekezés készítője helyesen gondot fordított egyrészt az NSZK 1969 előtti külpolitikájának és összetevőinek bemutatására, másrészt az SDP döntően külpolitikai irányvonalának felvázolására, ill. annak változására. Egyet lehet érteni azzal is, hogy az 1969-es fordulatot az európai helyzet és a szocialista országok szemszögéből vizsgálja, de ezt még jobban szinkronba kellene hozni az NSZK alapvető érdekeinek bemutatásával. Pontosabban; e fordulattal összefüggésben jobban rá kellett volna mutatni az NSZK érdekeire, többek között arra, hogy ezzel gyakorlatilag megszűnt az NSZK külpolitikai elszigeteltsége. Minden valószínűség szerint a W. Brandt

kormány kezdeti belpolitikai népszerűsége is ezzel magyarázható. E fontos összetevőre, ha nagyon közvetve is, de választ ad a dolgozat.

Jól elemzi és értékeli a tanulmány az 1969-1979. közötti fontosabb enyhülés irányába ható külpolitikai lépéseket, intézkedéseket. E nagy jelentőségű változásokat többé-kevésbé eredeti dokumentumok elemzésével vázolja fel a szerző. Értéke a disszertációnak a felhasznált gazdag forrásanyag. Külön is megemlítem a sokrétű források kritikus kezelését, ami ugyancsak a szerzőt dicséri. Zavaró momentum azonban, az idézet, felhasznált források jelzetekben és jegyzetekben történő beszámozása. Nagyon nehezíti az olvasó helyzetét a szerző "egyedi" forrásszámozása. Ez azonban alapvetően nem érinti a dolgozat említett értékeit.

Fentiek alapján Lukács Albin doktori disszertációját cum laude minősítéssel javaslom elfogadni.

Szeged, 1978. október 25.

/Dr. Rác János/
tanszékvezető egyetemi tanár

Bírálat

Lukács Albin: "A Németországi Szociáldemokrata Párt szocialista országokkal folytatott politikájának vizsgálata 1969-től a helsinki konferenciáig" c. doktori disszertációjáról.

Az NSZK-nak különösen az 1950-es évektől egyre növekvő gazdasági és politikai szerepe van, elsősorban az európai politika alakulásában. Különösen így van ez 1969. óta, miután W. Brandt vezetésével megalakult az SDP-FDP koalíciós kormány. Az NSZK megváltozott és alapvetően pozitív, az enyhülés irányába ható aktív külpolitikáját ettől az időtől lehet nagyon jól nyomon követni. A kormány külpolitikája természetesen elválaszthatatlan az SDP bel- és külpolitikai irányvonalától. A jelzett pozitív fordulat /elsősorban az NSZK szocialista országokkal folytatott külpolitikájának, kapcsolatainak megváltozása/ jelentős mértékben hozzájárult az európai háborús gócpontok felszámolásához, a politikai enyhüléshez. Ezekből is következően fontosnak és nagyon jelentősnek kell minősíteni, Lukács Albin témaválasztását.

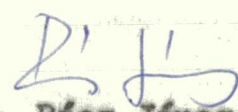
Az értekezés készítője helyesen gondot fordított egyrészt az NSZK 1969 előtti külpolitikájának és összetevőinek bemutatására, másrészt az SDP döntően külpolitikai irányvonalának felvázolására, ill. annak változására. Egyet lehet érteni azzal is, hogy az 1969-es fordulatot az európai helyzet és a szocialista országok szemszögéből vizsgálja, de ezt még jobban szinkronba kellene hozni az NSZK alapvető érdekeinek bemutatásával. Pontosabban; a fordulattal összefüggésben jobban rá kellett volna mutatni az NSZK érdekeire, többek között arra, hogy ezzel gyakorlatilag megszűnt az NSZK külpolitikai elszigeteltsége. Minden valószínűség szerint a W. Brandt

kormány kezdeti belpolitikai népszerűsége is ezzel magyarázható. E fontos összetevőre, ha nagyon közvetve is, de választ ad a dolgozat.

Jól elemzi és értékeli a tanulmány az 1969-1975. közötti fontosabb enyhülés irányába ható külpolitikai lépéseket, intézkedéseket. E nagy jelentőségű változásokat többé-kevésbé eredeti dokumentumok elemzésével vázolja fel a szerző. Értéke a disszertációnak a felhasznált gazdag forrásanyag. Külön is megemlítem a sokrétű források kritikus kezelését, ami utólag csak a szerzőt dicséri. Zavaró momentum azonban, az idézet, felhasznált források jelzetekben és jegyzetekben történő beszámozása. Nagyon nehezíti az olvasó helyzetét a szerző "egyes" forrásszámozása. Ez azonban alapvetően nem érinti a dolgozat említett értékeit.

Fentiek alapján Lukács Albin doktori disszertációját cum laude minősítéssel javaslom elfogadni.

Szeged, 1978. október 25.

/Dr. Rácz János/
tanszékvezető egyetemi tanár

15-65/1978
.....bksz.

Lukács Albin
Tárgy:
doktori szigorlata.
Melléklet: 1 db disszertáció

Dr.Rácz János elvtársnak
tszv.egyetemi tanár

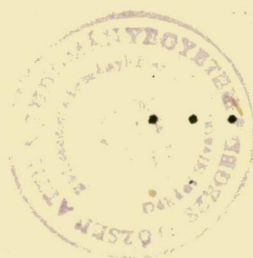
H e l y b e n

Professzor Elvtárs!

Mellékelve Lukács Albin: A németországi Szociáldemokrata Párt
szocialista országokkal folytatott politikájának vizsgálata
1969-től a helsinki konferenciáig
című doktori értekezését tisztelettel felkérem, hogy azt megbirálni
sziveskedjék. Legyen szabad Professzor Elvtárs szives figyelmét fel-
hivnom tanácsülésünk ama határozatára, amely a birálat elkészítésének
és benyújtásának legkésőbbi határidejét a kézhezvételtől számított
harmadik hónap utolsó napjában állapította meg.

A mellékelte értekezést a birálat elkészítése után sziveskedjék átadni
tanszéke könyvtárosának leltárba vétel és a könyvtárban való elhelye-
zése céljából.

Szeged, 1978.okt.17.

Cs. János

.....
dékán

A kiadmány hiteles:

[Handwritten signature]

.....
főelőadó

Kapták: Dr.Rácz János prof.

Dr.Anderle Ádám docens
..... társbiráló

1

- [illegible]